

Revija SRP

oktober 2012 shtevilka 111/112

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 20, oktober 2012
shtevilka 111 - 112

Izdajatelj revije	Revija SRP, zavod za založništvo, Ljubljana m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910 e.m. urednistvo@revijasrp.si i.a. http://www.revijasrp.si
Naslovnica	Jana Vizjak: <i>Na morju</i> , 2010
Izbor likovnih del	Damir Globochnik
Tisk	NTD d.o.o., Ljubljana
Uredništvo	Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana
Uredniški odbor	Rajko Shushtarshich – odg. urednik, Ivo Antich – lektor in korektor, Lev Detela – neprevedene knjige, Damir Globochnik – likovna priloga, Jolka Milich – poezija, Franko Bushich, Matej Krajnc
Narochila, prodaja	Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana
Izposoja na dom	Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1, p.p. 2670, 1001 Ljubljana
Izdajo omogočajo	sodelavci v reviji
ISSN 1318–1912	Revija je dvomesečnik /izhaja trikrat letno na shtiri mesece kot dvojna shtevilka/

Vsebina

<i>Anton Ashkerč</i>	Moja Muza	4
<i>Matej Krajnc</i>	El monotono	5
<i>Alenka Kveder</i>	Mrozh z velikim Zh	13
<i>Dani Bedrach</i>	Drugo dejanje	16
<i>Milena Sushnik Falle</i>	Izid	19
<i>Milenko Strasbek</i>	Mozh iz zakotja	23
<i>Lev Detela</i>	Večer na Malti /lirichni zapisi s potovanj/	30
<i>Pier Paolo Pasolini</i>	Furlanske pesmi /izbor/: Ocharane pesmi in Odcharane variante	38
<i>Jolka Milich</i>	O prevajalskih dilemah /Tokrat v zvezi s Pasolinijem/	52
<i>Matej Krajnc</i>	Prihod	55
<i>Marko Petrovič</i>	Potovanje s tovorno jadrnico	63
<i>Lev Detela</i>	Zapleti v vijugah časa, V	71
<i>Lev Detela</i>	Literarna popotovanja, XV /Madeira/	87
<i>Damir Globočnik</i>	Pretanjen barvni izraz	92
<i>Jana Vizjak</i>	Likovna dela /slike/	94
<i>Damir Globočnik</i>	Karikatura Ivana Cankarja iz leta 1913	103
<i>Ivo Antich</i>	Pisatelj, zaslužen za strip /Milosh Mikeln alias Rado Kragelj/	107
<i>Rado Kragelj</i>	Kurir Andrej /iz stripa/	108
<i>Ivo Antich</i>	Janez & Jovan/strip – karikatura/	109
<i>Ivo Antich</i>	Epigramizmi: Anti(ch)kronika	110
<i>Ivo Antich</i>	Popare	114
<i>Ivo Antich</i>	Sivi panter /humoreska/	117
<i>Ivo Antich</i>	Mnozichnomedijske belezhke	118

Chlovekov razvoj

<i>Rajko Shushtarshich</i>	Chlovekove vrednote ali vrednote sistema – Chlovekov razvoj ali evolucija chloveshtva	127
----------------------------	---	-----

Za zgodovinski spomin

<i>Anton Lajovic</i>	Kochevje in mi	131
<i>Lavo Chermelj</i>	Vprashanje »Primorcev«	135
<i>Jurij Glavich</i>	Podravje v luchi nemshke iredente	139

Iz zgodovinskega spomina

<i>Engelbert Rakovec</i>	Sestava chloveshkega jezika ali splošna etimologija	147
--------------------------	---	-----

Neprevedene knjige

<i>Lev Detela</i>	Dunajski literarni samohodec /Walter Buchebner/	154
-------------------	---	-----

Chitalnica

<i>Lev Detela</i>	Troje spominskih prichevanj /Bozhidar Radosh/	156
-------------------	---	-----

Vprashalnica

<i>Jolka Milich</i>	Nikoli ni prepozno /Post festum meditacije/	159
---------------------	---	-----

Dokumenti

Dokument 1

<i>Rajko Shushtarshich</i>	Program Revije SRP je izpolnjen	177
----------------------------	---------------------------------	-----

Anton Ashker

MOJA MUZA

Moja Muza ni mehkužna
bledolichna gospodichna;
Chrnogorka je, Shpartanka,
deva zdrava, ognjevita.

Moja Muza ne poseda
v mesechini v polusanjah,
ona ljubi jasne dneve,
ljubi vroche sonchne zharke.

Moja Muza se ne joche
nad svetovnim górijem bridkim,
resno kliche le na delo,
ki naj spasi nas edino! –

V levi baklo, v desni handzhar
kvishku dviga moja Muza;
razsvetljuje teme klete
in s tirani se bojuje.

Ob 100-letnici smrti Antona Ashkerca (1856-1912) se velja spomniti tega izrazito samosvojega pesnika, ki je pri koncu XIX. st. s svojim krepkim, realistično epsko-baladno naravnanim izrazom nakazal »obracun« s tradicijo slovenskega mehkbobnega lirizma (deloma Preshernove »mokrócveteche rozh'ce poezije«, zlasti pa Stritarjevo in Gregorchichevo »svetozhalje«); pesem *Moja Muza* (*Lj. zvon* 1895; uvodna v zbirki *Lirske in epske poezije*, 1896) je programska avtodefinicija Ashkerchevega celotnega opusa (sporočilno soroden je ciklus *Sonata o zhlivljenju* Engelberta Gangla, *Lj. zvon* 1911, kjer je tik pred 1. sv. vojno med drugim recheno: »Kdo sanja naj, ko sije velik chas? /.../ Od vzhoda do zahoda luch proseva / .../ Kdo zmagal zhe brez vojne je krvave?«).

Izbor in opomba Ivo Antich

EL MONOTONO

PASSEPARTOUT

Jutro je kot Passepartout,
njegovi vzorci se mi zdijo smeshni.
Kobaca se in kotrlja,
kdo ve, kaj vse ima na vesti,
kdo ve, zakaj nikoli noče sestiti ...

Sneg se razraste kot debel roman,
klobuk mu z glave spolzi.
Tiho masho bere, tiho masho bere
z nalezljivimi odtenki otožnosti,
s tezhkimi kovashkimi dlanmi.

Vrag je vzel shal,
zdaj maha z njim,
a to ni tisto,
chesar se bojim,
to ni tisto,
kar me razbesni,
o chemer tuhtam,
kar si prilastim ...

Sneg se razraste kot debel roman,
klobuk mu z glave spolzi.
Tiho masho bere, tiho masho bere
z nalezljivimi odtenki otožnosti,
s tezhkimi kovashkimi dlanmi.

PELOTNIK, Pt. 2

V zgodnji zimi
gre tu in tam kdo mimo
in se kot Yves Montand
v listje zazre.

A Yves Montand
je zgolj na ploshchah
in z listjem v zimi
je, kot je.

Slishim udarce mraka,
pojejo, kot bi koso klepal,
pojejo, kot bi gonil meh
na vse kriplje.
A meh je zgolj
v starih melodijah
in stare melodije
v kolenih shchiplje.

Izrezal
sem se z lista,
zdaj si bom dokazal,
da sem lep in veshch;
pratika
pravi, da bo metezh,
a sneg je tezhkek, tezhkek,
tezhkek kot utezh ...

PRIVIDI LENKE

Kakshni so
prividi Lenke?
Kaj dogaja
se v temi?
Dvignem se
na eni nogi,
slep med
shtirimi ochmi.

Kdo spet daje
noch na sito?
Kdo bi rad
v svetlobi zhdel?
Vidim zgolj
privide Lenke,
ki vecher
jih je spoachel.

Melodije
se vrstijo,
ko Victrola
zareglja ...
Slishim Louisa
Armstronga,
Beiderbecka,
Johnsona ...

Brusim zobe,
brusim chelo,
madezh ali
pa zobnik;
pleshem, kot so
me uchili,
ena, dva in
kvik kvik kvik ...

Kdo je boter,
kdo uchenec,
kdo bo shel
za vajenca?
Vidim zgolj
privide Lenke,
noch z zidu
se krohota.

Blaznost ena,
blaznost druga,
blaznost tretja
in zavist;
kje zhivimo,
kdo sprashuje,
kdo je pred
zakonom chist?

Kakshni so
prividi Lenke?
Kaj dogaja
se v temi?
Dvignem se
na eni nogi,
slep med
shtirimi ochmi.

Kdo spet daje
noch na sito?
Kdo bi rad
v svetlobi zhdel?
Vidim zgolj
privide Lenke,
ki vecher
jih je spochel.

KARAVANA

Stekleno oko
se pokotali
in karavana
se razbezhi.
Sledci pred stezami
divje bezhe,
pazite, pazite,
Ellington gré.

Pazite, pazite,
sabljo ima,
z njo bo razsekal
koga na dva,
z njo bo razsekal
koga na tri,
satenasta punchka
pa nima krvi ...

Satenasta punchka
se zakrohoche,
odgrizne mu glavo,
she nogo mogoche,
odgrizne mu prst,
s katerim igra,
satenasta punchka
koncepte pozna ...

Stekleno oko
se pokotali
in karavana
ne ve vech, kaj bi.

Ellington gleda
kot beduin,
dajte mu helij
in Lexaurin.

Ni karavane,
ki zmogla bi pot,
kot jo prehodi
starejši gospod
s kanglico brez
kadila in mire,
ki naj bi ju kupil
za dolge večere ...

Stekleno oko
se pokotali
in karavana
se razbezhi.
V pushchavi she zmaji
niso za rabo,
bljuvajo zgolj
endekasilábo.

MIZANTROP

Zunaj tli
kostanjev mesec,
v hishi umira
mizantrop;
ni napisal
oporoke,
za prihranke
je preskop.

Nima hcherke
in ne sina,
vnukov, vnukinj
tudi ne;
s kurbami
tudi ni shmiral,
chesh da to
se ne pochne.

Kdo podedoval
bo hisho,
zagrenjenost
kdo dobil?
Kdo za njim bo,
ko bo shkripnil,
vsaj kozarec,
dva popil?

Beli, beli
so vrtichki
in kostanjev
mesec grob,
zunaj se
plodijo sence,
v hishi umira
mizantrop.

Dedichev
ne potrebuje,
zagrenjenosti
ne da;
noche, da
v njegov spomin bi
kdo zhlampal
kozarec, dva.

Hoche zgolj
umreti v miru
brez vseh krizhev
in tezhav;
polje, kdo bo
tebe ljubil?
Tisti, ki
najdlje bo spal!

KALK

Jager se fizhi,
jaga molchi,
bele so tipke,
kostanjevi psi,
grejo chez polje
in chez mochvir,
chez zhivi pesek
preganjajo mir.

Dolgo smo chakali,
zdaj pa sta tu
El Monotono,
El Manitu;
gledata mrko
vsak v svoj brevir,
chez stavke, odstavke
preganjata mir.

Tu velja zakon,
tam ne velja,
eden ga udari,
drug zbaranta.
Jutro je angel,
vecher je kurbir,
vsak zase v molitvah
preganjata mir ...

PAZH

Koga bo
premotil pazh,
kdo mu bo
mero vzal,
kdor stoji,
naj stoji,
kdor sedi,
naj bo vesel.

Komu se
zvije noht,
komu se
sname vrat;
kdo je zgolj
poslushen pazh,
kdo pa za
triumvirat?

Shivi se
vkup zbero,
a se nochejo
seshit;
chakamo,
kaj she bo,
kaj se she
ima zgodit ...

PRIHULJENA PESEM

Zgolj ena vrstica
kuka skoz shpranjo
na starih vratih
urbanih soban;
razlezla se bo
chez dvesto in tristo
dolgih strani
in blebetanj.

Zato pa se vragu
priporochimo,
zlezimo v sod,
dokler se she da,
noch je nocoj
she gospodinja,
jutri bo zhe
prevzetna gospa ...

MROZH Z VELIKIM ZH

Shopek vijolic

zrem skozi oči
tako drugachne od mojih
mehkoba zraka
odklene nogi

ravna chrta
je tam
migeta
proti zehajochi razpoki

(raste vame)

ni nama mar
za bleshchanje rose
tudi zvoki so zhe zdavnaj
odtavali v smeri
sonchevih kazalcev

dan se je
kot tolikokrat doslej
povezal v shopek vijolic

Ure izparevanja

na dolzhino vezalk
od dveh parov shkornjev
so se razvlekle
ure izparevanja

okolishchine niso bile prave
da bi lahko zhabi
porezala ritne dlake
in do gojishcha podmornic
je bilo she dalech

nekdo je lansiral novico
ki se ni zgodila

utripajoče luchi
so presekale konzerve
in to v trenutku
ko je s čistilk she vedno
kapljala sol
in se iz drobnih nastavkov
she niso uspeli
razviti periskopi

a she preden je zagorel vecher
sva vsemu navkljub
obrisala peno
z najinih ustnic

Mrozh z velikim Zh

zhivel je zhe dolgo
pred tem

(ves ta chas
je jata sramnoustk
vezala pentlje
okoli njegove
chrte obzorja)

njegova hoja
se je sprevrachala
v luske izsushene prsti
v eno samo pretakanje
chasa skozi chas

vse do danes
ko se je konchno udomachil
v blagodejnem odmevu

Epitaf za lastovko

z lepo poravnanimi robovi
sedijo cheri na zatozhni klopi
ochi hochejo ven
bolshchijo
ne morejo premostiti luknje
ne zasuzhnjiti zadnje misli

od njih ni priznanja
ni pesmi
je le v meglo zavit molk
ki se obesha
na elektrichne drogove
na mlachne sanje
na mehurje v grlu

iz vijug v glavi so naredile volno
zdaj pletejo chisto novo vesolje
a chrna luknja v ozadju
se privoshchljivo hahlja
ona ve
pogoltnilo nas bo
berashko tihozhitje

DRUGO DEJANJE

CHELSEA HOTEL

v mrachno podnebje shine strupeno oko,
na soncu se tiho razkraja veriga krtach.
janis joplin ima kiselkast telesni vonj:
iz vsake luknje ji shtarli kak odreshenik.

nagacheni tichi brbotajo v shkrlatno nebo:
z mesnatih zaplat se cedi sveta pomada.
mozhiclji na luni si kuhajo zhaltavo prejo,
umetne kresnice. leonard cohen, bozhji

tesar, gradi choln iz bazalta, iz treh besed
zvitorepk: ga dvakrat upogne, ga nasmoli
in odvesla na brezhino ozhemat svoje srce.

zajec se zdrzne, predrzno naskochi svetilko,
se trdno zaprede v oblichje mateja krajnca,
in prizhge nad ljubljano tisoč srebrnih luchi!

EL PUEBLO UNIDO

mesto se je bahalo z betonskimi golobi,
in pod plochniki so prezhale nove zhice:
lastniki src so drgetali pred izlozhibami
in si drgnili izpushchaje s starimi kamni.

nobenih varovalk ni bilo vech videti!
a vsak, ki je spregledal, si je kupil
za cel pehar mrtvih kresnic in leseno
hrbtenico, ki jo je zabarantal naprej.

mimo so shli tujci in cingljali z lonchki,
mimo je shla drzhava, preoblechena v lakoto,
mimo so shli pazniki s trudnimi pishchalkami
in mimo je shla prihodnost s krvavimi ochmi!

v drvarnicah so si dechki brusili metulje,
v cerkvah so dekleta kradla jeklene lichinke,
v kasarni pa je nestrpno dihal pijan samorog.

nad mestom je potemnelo nebo in oślinilo ceste
z robotim prichakovanjem. nad oblaki so shkripale
mrzle zvezde in bog si je z rokami iztrgal srce.

BROTHERS IN ARMS

med splitom in mostarjem, nekje med nebom
in zemljo, mi je tin ujevich zmehchal kamenje.
onemel sem s topim nozhem v rokah: poletje
je postalo znosno in ujel sem vrocho grlico.

med tukaj in onkraj so mi amerikanci
nastavili past: v njej je bil kristus
z gobastimi podplati, v bleđi vojashki
vetrovki. ko sem ga zajezdil, me ni

vech poznal. spoznala me je lastna mati,
mi podarila odpustke in vrch posladkane
limonade. z bosimi nogami je odbrzela
do oglarskih kop, kjer jo je vzela noch.

ko sem se hotel roditi, me je navsezgodaj
obiskal branko miljkovich. ni skushal skriti,
da je poln velichastnih sanj: napila sva se
sonca na adi ciganliji. ko si je nadel vrv,

mi je z vrochim kopitom
zachrtal svoj verz v srce:
zajebi, stari! nesrečan
chovek ne mozhe biti pesnik.

DRUGO DEJANJE

chrtomir, v katerih stiskalnicah brenchijo
tvoja zloshchena moda? ali nista savica in
slava zdaj eno in isto? v bolnici franja
te chaka zavitek svezhih glist: bova skupaj

hupala pred skupshchino? priznam: kuncu sem
zhe zdavnaj izruval zob in moj nov buzdovan
ni bil kupljen v kropi. zdaj si ga mastim
v tvojem imenu, chrtomir, sin nashe slabosti!

vesh, nashopiriti se bo treba: srne umirajo
in za tolstimi vekami zhe prezhi nora svojat.
lakota ne pozna meja in najine lego kocke
so od vcheraj. rubikon je poplavljen, zato

te rotim: prisezi mi ob mrtvem buldozherju,
da se ni mama slovenija izstradala zaman!
in morda, morda bodo spominchice olesenele
v nov krizh, na katerega bova nasadila srd.

se spominjash, za las je shlo takrat, na nozh,
za rogovilaste sanje! she nerojen sem se bil
ob tebi, ob tvojih kobilicah: kot nor robot,
z nasrsheno sapo peruna v svojih pavjih ocheh.

bodo tokrat z neba shinile drugachne kosti, nove
prerokbe, nagradne krizhanke z divjashkim izidom?
bova imela tokrat dovolj vina, dovolj helebard
za starodavno pomlad, ki jo bova morda obudila?

IZID

PORTRET

Bom kdaj?
Dalech
od teh let –
pomirila
viharne trepetlike
svojega zhivljenja,
vdana sebi,
zakrpala bolesi,
zadane v krogu
nezapolnjenih zgodb,
dozhivetih v poletu
sanj do neba,
v zametu nasprotij,
v katerih sem zashla
med kamnite ulice
neuchakanja in
izgubila smeri.

Bom kdaj?
Dalech
od teh let –
zapechatila bojazen
pred mnogimi stvarmi,
razumela
samo tishino
polegkih utvar
onkraj kaosa,
neobremenjeno
v poti spokoja,
v kamnito pozabo
okvirila bolechine,
vsako posebej,
nikomur na vpogled –
zhivljenjski portret
mojih cheri ...

CHAS BEZHI

Cheprav bi me
zapustila
samota
jutrishnjega dne,
bi se vrnila
med dolge aleje
spominov,
kjer sta nelochljivi
tesnoba in
zhalost,
kakor telo
in kri –
med ritual
znanih podob,
spoznanj,
pod oboke mostov
nad neustavljivimi
rekami hitenja.

Cheprav bi me
zapustila
samota
jutrishnjega dne,
ne bi razchlenila
verige usode –
simbolnih razpotij,
kjer so ostala
gola pobochnja
sončnih poletij,
jok jeseni,
stiska zime
in pomladno upanje;
ker ure nostalgije
pod lecho dushe
rishejo z ognjem pepela
neizbrisne silhuete
minulega zhivljenja.

VEZICE

Nikoli
ne spregovorim
o samotnih obrezhjih
mehkobnih senc
svojega rastja,
o vijugasti strugi reke sna,
o mrtvi ljubezni na njej,
bohotno bizarni enolichnosti,
ki plaho razpira nedra,
vezice dushe nemi.

Nikoli,
ne spregovorim
o razsutih chrepinjah sonca
na pragu navade,
ne o nizko razgibanih
korakih vsakdana,
ne o sijaju polozenem vame,
mehkobno – na moje rane,
kdaj pa kdaj – tudi ne vchasih,
govorica v ocheh vzkipi.

VECHJE OD JOKA

V sebi
nosim strah,
neskončno
ranljivo
me napaja.

Nich ni
prizaneseno –
vse je eno,
kar me obdaja.

IZID

Za mano
je dan,
ki ga nisem
imela.

Imam vecher,
z velikim
lovishchem
svojih misli.

Milenko Strاسبek

MOZH IZ ZAKOTJA

Brshljanek

/ glej grabenski /
Vse dni nalit,
kot lakonca je pil,
neobrit, in zhivel na kredit.
Je iz chika v chik kadil,
cvetel v greh
na sladkostrastnih je poteh.
Zmikavt je bil,
mater goljufal pri vseh stvareh,
na koncu trotec sam ostal,
ko karte je metal
in ga zmeshal je pagat.
Da dobrega na svetu ni, je vpil.
In da slabo se shpanovije veseli,
je chesnal, hodech po dezheli vasovat.
Posmrtnik ocheta ni poznal,
nikoli nihche ga ni nabil,
mu dlachice smodil, molitvic kozjih ga nauchil,
in je ostal nebogljen svat.
Rekli so,
da se vcheraj zvrnil je,
blaten in pijan,
zmeden ves in pretepen, krvav,
v osat,
da diha she
in da dolgo najbrzh ne bo ostal.
V dolini med redmi Korlek je koso ostril,
ko krik v nebo je zaplaval,
zaklepal je, se znova med travo zaril.
Osojek je trudno mezhikal in kmalu zaspal.

Mb, v zacetku grudna enajst

Na produ

/ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _
 »kako smo se namuchili,
 da bi si ohranili zhivljenje?
 Se morajo torej tudi oni
 tega nauchiti sami?«
 _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ /

Zoi Kareli: *Nadaljevanje*,
Grsbka lirika 20. stoletja, str. 57, DZS, 1975

Kozarec sem z obema objel,
 pel sem, pil, norel in klel.
 Na poti domov nazhgan sem v grabnu cvetel,
 se v shkarpo zabil, kot rozha ovenel,
 si chelo hladil z derocho vodo,
 ko me pochasi in zanesljivo
 je vleklo na dno,
 med drachje, korenine umazanosive brezhine,
 med kleniche, postrvi in belice.
 Onkraj brvi, nad prodjem in dolgo plitvino,
 se na glas rezhal je bosjak, siromak;
 neobrit, razpet, do grla nalit,
 telezhjek ves in chez,
 meni podoben, moj prekleti svet.
 Za lase me je zgrabil,
 bikovska moch, odlozhil na prod,
 se kot blisk je spretno obrnil
 in izpuhtel , ves dober, v mrak.
 Jutri spet na vlak.
 Ob osmih zachnem,
 da ob osmih spet v grehu
 bom v grabnu cvetel,
 a kdaj k mojim pojdem,
 ne vem.

zachetek novembra 2011

v tihem trajanju

krtovske manire:
pa rinem pa rinem
in sem: med vrbovjem
nad rečno strugo nagnjen
nad mastno blato
bled od prichakovanja
z ochmi bozham klateshko machko
v mislih lapuhov cvet in prezgodnji led

iz dnevne sobe tega videti ni
z romarsko vnemo premishljujem:
pregreta past sili na cesto ljudi
z nogami cepetajo
zgneteno sedanjost preklinjajoch
pogoltne ustvarjalce mavric
pretkane kovache pravljic
in zvijachne umetnike trebushnih plesov

v tihem trajanju
ko si jezen in sprt s seboj
se obrnesh in chez ramo zagledash
zdruzhbe oglate, tepce bahate
in strmoglavish v brezno nerazumja
na prostrane obale prevzetnosti
kjer vezhe stvari micelij
preshernih obljub in obetov nichevih belichev

le zakaj se nenehno z vrbino spogledujem
zakaj mislim nazaj
zakaj drezam v mastno blato
v kalejdoskop neobetavnih predstav
zakaj znova chakam na maj
na svilenomehke trate pod hrasti
kjer zhelodi lezhe
in njih kapice vsenaokoli

svechan dvanajstega

Ogledala

Naj vam ne bo odvratno pogledati se v zrcalo.
 Nastavite obraz jezerski gladini,
 postavite se pred komodo,
 ob kot olje mirno morje,
 zbruseno jeklo, iz zrcal sestavljene objektivne ...
 Ni vam vshech ?
 Je pomendrana vasha zavest, oskrunjeno lapuhovsko zavetje?
 Med prelivanjem mavrichnih barv drobencljate proti preddverju
 pekla,
 s svojimi drobnimi dobrimi nameni
 potujejo dushe v /ne/mir,
 v zameno za /bre/vir,
 za ponoshene smehljaje ... Komu mar za ogledala,
 vendar se bojim, da bi srechal
 bozhanske sestre, Dike, Evnomijo in Ejrene.
 Bi pogledale vstran?
 Bilo bi kot neznosno vsiljevanje orbit.
 Zato vrochichen skachem naokoli in
 s palico odganjam nadležhnezhe.
 Spodaj, na travniku, stoje kope posushenega.
 Sushilo nam je v prid.
 Oni med redmi nimajo v zhepu ogledalc.
 Vendar so:
 ogledala na stropu versajske palache,
 na dunajskem dvoru,
 v carskih sobanah,
 med bruseljskim marmorjem
 in v Ahachevih spisih ...
 Zdaj, ko so odnoreli shkorci in ni vech senenih kopic,
 so zdrobljena
 ocharljiva ogledalca!
 Kljub vsemu:
 ozrite se,
 v ogledalo se poglejte,
 je podoba negotova
 vashih lic
 odsev?

V sebi nosim nemesis

Vino po kletah je dobro,
zidanice vabijo,
trdi me zmedena in razglashena politika,
v bes me spravljajo nore koalicije,
stara zhlobudranja,
izgubljeni kos prezeba,
pogovarjala sva se,
evro se tanjša,
mirovne misije tudi,
na tepeno oko si polagam oblizhe,
ukraden sem,
izrabljan,
odstavljen,
prezrt,
vse sem,
ko se v zidanicah nalivam,
tam je namrech zastonj,
vendar so me zhe vsi siti,
v meni kipi,
dolžhan sem za elektriko,
zmanjkalo mi je za plin,
fantje vriskajo,
nova garazhna hisha poka,
lestenec je padel zhupniku na glavo,
skorajda brez misli
strmim skozi okno:
se na široki cesti zhe zbirajo ljudje?!
Od petka do svetka nosim v sebi
n e m e s i s

Mozh iz zakotja

Govori, lino shkropi ...
In leze pod kozho.
Videti ga ni, ni ...
Pet klafter zakopan,
zakopan, v sanje pregnan ...
Iz tal prihaja glas,
plivkajoch potuhnjeno v dolgo vas ...

Nemarno vzvishen in izzhet,
zle volje poln,
na utripanje pripet,
pripet, davno z zemlje zhe pregnan ...
Na zhegen chakam, ozebnik sem
in rad bi razumel.
Trudim se –
le poklekniti ne, za bozhjo voljo!
V zavetju teme
stojim, pred
nichimer ne bezhim.

Pohlevni
jagenjchki se stiskajo ob
mrkacha.
Zunaj se dere
razborita drhal.
Iz razdrapanega
zhleba razdrapane bajte
pregreshno v nich odhaja
voda.
Chrednishka gotovost
in kljubovalna pastirska
samovshechnost
postajata betezhno mozhgansko
gorje. Gorje, da nikoli tako.
Nikoli tako.
V prihajajochem odhajanju sem sam sebi fragment.
Zapravili smo agoro,
ves talent,
premishljevalnice
in celichni cement.
Zapovedana ubogljivost
napada telo in ga potiska v minljivost.
Govori le mozh, le on.
Spuzhvasta napaka ochetnjave.
Siva mrena pada ljudem na ochi:
pochakajte, prihodnost se mora nekje zacheti –
tako se zdi, topoumni kljukci.
Iz natanchno obdelanih kamnov
bode v dezhevne oblake bastion ...
Bastion, nasha zadnja postaja.
Ko se nochi.
Ko se svita in te kliche hchi.

Marioneta

Ujeta v mestni vogal.
V mimobezhnost, v komaj ogreti zrak.
V rahlost mestnega sonca.
V misli neznane.
V prometni znak.
V zaplenjene besede.
V ukradeni molk.
Tujca sta vsaksebi nemela.
Vsak v svojo stran.
Vsak v svojo dlan.

Deklica drobnih let.
In lutka na vrvici.
In neobrit mozhak, klobuk pred njim.
In mnozhica dobrih ljudi.
In okrushek nezhne, divje lepe melodije.
In kdove od kod she cvetni prah.
In chudenje, misli venenje.
In vznemirljiv plesni korak.
In neobriti zhivljenje lutke zhivi.
Vrvice prepleta in kovanci pojo.

Mesto ob reki in velike, srečne oči.
Kako je sredi mladih zharkov lepo!
Kako lepo sredi hish in prijaznih ljudi!
Kako se med hishe izgublja Claude Debussi!
Kako pod mestne strehe hiti, lutka na vrvici!
Kako zamera spi, zastaja korak!
Kako se misel topi
in junak konja z ostrogo podi!
Kako povrne se mir!
Deklica trepetaje zapira oči.

Za Mijo, zachetek sushca dvanajstega leta

VECHER NA MALTI

LIRICHNI ZAPISI S POTOVANJ

Večer na Malti

Tiho se sprehaja vecher
med kamni in rezko travo
s poznimi zaljubljenici
do plime visoko na morju

Rdecherumeno zharenje
na robu temnopolte zemlje
zanasha veter v odprta srca
in jih polni s srecho

Ta oktober je velik
globok in lep
nedoumljiv in charoben

Mdina, 15. oktober 2010

Anglezhevo predavanje o Kafki

»Ste zhe kaj prebirali nasho virginio woolf? Pa tistega kafko?
Ta sploh ni od muh,« reche ucheni gospod spodaj v hotelu
pri mizi pod katero se skrivajo shchurki

»Ja, kafka je zares fundamentalen,
zaradi takih pisateljev razumemo tudi mi Anglezhi
svet mnogo bolje ...«

»Sicer pa, saj veste, ta otok je vech ali manj neurejen,
cheprav smo se trudili zanj vech kot sto let,
pa tudi drugim je vse skupaj ushlo iz rok ...«

»Toda veste, kafka pravzaprav ni realen,
v tem nekateri vidijo hudo napako ...
gospa pick na primer meni, da je kafka reakcionaren ...«

»Kakorkoli zhe, za sebe moram rechi,
da sem se pri kafki veliko nauchil,
cheprav je chuden, v nekem smislu je zares nerazumljiv ...«

»Tu na otoku, ki bi naj bil zdaj samostojen,
je dolgchas, zato ga pod vecher
pravzaprav rad prebiram.«

»Glede tistega zemljemerca ... no ...
kako se mu zhe reche,
no zaradi tistega ka...ka...ja,
ime sem pravzaprav pozabil,
pa se vchasih nekoliko namuchim,
ampak stvar je dobro izpeljana,
cheprav sploh ni zakljuchena ...«

»Presneto, ko bi ti domorodci tukaj
bolj pazili na disciplino in higieno ...
Povsod smeti in ti rjavi shchurki ...«

»Verjetno imajo premalo vode, gospod ...«

»Ja, ja, vode je premalo
in ta susha ...«

»Ampak vseeno berite kafkaja,
oprostite ... kafko,
cheprav se mogoche moti!«
reche dobri gospod in me prijazno pogleda.

Qawra, 14. oktober 2010

Prisrchen pozdrav v domovino

Ah ta svetilka na mizi
je nekoliko vrtoglava
s previsokim senchnikom
ochi me bolijo zaradi prechne svetlobe ...

Kljub temu bo treba poslati
prijateljem in sorodnikom
ljubeznive razglednice s prisrchnimi pozdravi
z raziskovalnega potepanja po malteshkih otokih

Poshtna znamka za tujino je tu zares poceni
kaj je zhe 37 centov za ta papirnati kich distributed by Malta
glede na draginjo ki tare Evropsko unijo
ampak svetilka me moti

Naslovi iz domovine so nekoliko zverizheni
prevech sence je na mizi
boli me ta sodobna stvarnost
zato se vprasham kje si domovina
ja kaj je domovina

kam torej vse to poslati
kam torej poslati prisrchno pozdrave
te sploh kdo tam chaka
kdo te doma chaka
ah domovina che si tujina

vsekakor je s svetilko nekaj narobe
kam torej s pozdravi che ni svetlobe
kam poslati ta kich che ni nobene svetlobe
ja kam torej poslati
che je s svetlobo prevech narobe

Mosta, 17. oktober 2010

Tihozhitje

v zakletem zidu
joka duh starega vedezha

she se slishi prerokba
ki jo je zaklical v nebo

nekateri vedo povedati
da se she vedno dogajajo chudezhi

zato se chez oblake
preliva onostranska belina

stojiva pred svetishchem na vrhu gricha
v zacharanem risu iz palm

stari svet se je baje porushil
toda midva sva nashla sebe in naju

tu med kamni travo in vetrom
sva mirna in srečna

zhivljenje je kratko
toda večnost je dolga
in usodna

Gigantija / Xaghra, otok Gozo, 16. oktober 2010

Hotel Bellevue (Agatha Christie pri Bohinjskem jezeru)

tista gospa s prevelikim kovčkom
v hotelu nad jezerom
skrbi za poper, sol in zaplet stvari

lasa se z vetrom nad vodo
zato se temperatura vseh stvari neprestano vzpenja
do rezkega poka iz zakritega revolverja

pri odlično pogrnjeni mizi
je zapovedana neizprosna kravata
ki je vech kot deset bozhjih zapovedi

gospodje so kljub temu neurejeni
leva stran mozghanov jih odnasha na desno
tako kot tistega falota iz italije

»Mussolini? Ampak tudi nash angleshki Cockles,
saj mu je bilo tako ime, ali ne,
je naredil veliko dobrega!«

»Ja, ampak to ni glavno vprasanje.
Kdo je prej streljal pri jezeru?
Nikoli nimam miru pred morilci in umorilci!«

gospa je nekoliko nemirna kljub eksotičnemu polozhaju
v hotelu so pomotoma zamenjali njene fine chevle za stare copate
pa tudi kovček je na vsem lepem izginil neznano kam

primer je treba chim prej razchistiti
storilec bo izročen pristojnim oblastem

Bohinj, Ribchev Laz, 17. julij 2010

Top secret

poletje prihaja s cholni
in postrvmi na izviren nachin
iz temnomodre vode
v tiho mansardno sobo

vremensko porochilo ima
zadnjo besedo
cheprav se nevihtni jug
porazheno umika
v staro skrivnost
mogochno viteshke cerkve
ob jezeru

drevo pred hisho
se zaljubljeno razrashcha
v notranjost bivanja

nemir v srcu
je vech kot epigram

Millstatt, 18. avgust 2011

Na Desetem planetu (tik pod vulkanom El Teide)

ta strma kopa pod golim nebom
tik nad previsi v podzemlje
lebdecha nad oblaki
je izven chasa in prostora

kot so nam povedali
se prichenja zachetek nechesa novega
ker smo prispeli na deseti planet

ochitno je nastopil konec zgodovine
vse je postorjeno
knjigo zhivljenja je dobri angel
zaklenil s sedmimi pečati

pojavlja se silovito chudenje
strah zaradi temne gore je vsemogochen
verjetno zhe bobni v jedru zemlje
cheprav she ni vsega konec
in so vrata v kozmos
odprta na stezhaj

El Teide / Las Cañadas – Tenerife, 6. februar 2012

Playa de Troya

ti veliki morski val
ti prehudi morski val
v besni vrsti
za visoko vrsto

ti tezhki strmi val
kako te naj urochim
v milo nizko valovanje
v nezhno obrezhno plimovanje?

Tenerife, Playa de las Américas, 7. februar 2012

Med bananami in kaktusom

zgodnji veter in chrna razpoka
temnega gozda med bananami in kaktusom
vrtita pokrajino na levo in desno

vse se maje

pod nogami shkripa chrni pesek
minulega ognja

toda modrina morja
od spodaj se ujame v
sivozeleno iskrenje tvojih oči

radost vstane iz meglic
globoko v zastrti notranjosti
izza oblaka zapoje nezhna ptica

Gomera, 4. februar 2012

Guanchi

Dihaj dihaj nebo
to morje dihaj mogočno
to peno dihaj ponosno
iz chrnega peska jo dihaj
in ribo krilato dihaj močno
in kacho dihaj sredi neba
mi pravi stari mozh iz oblaka

dihaj jo kacho močno
kacha je nasha usoda
je meja od obzorja do morja
je glava njena nebo
vijuga in krog njeno srce
je kacha ki vech ne zhivi
ta kacha smo mi
mi pravi stari mozh iz oblaka

dihaj jo dihaj zanosno
prerokb je vedno vech kot ljudi
in kamnov in drugih stvari
ob neurju ko voda derocha
po hudourniku k morju drvi
mi pravi stari mozh iz oblaka

to kar se zdaj z nami godi
dihaj ves chas vztrajno in ostro
je kacha in smo to mi
tam zgoraj dalech nad oblaki
ker kacha vech ne zhivi
ni je na srechnih otokih

dihaj to vijugo in krog in srce
dihaj zvezde dihaj to kri
ki pada kot dezh iz megle
kot kamen drevo in nebo
ko mesec se vzhane brez življenja

dihaj jo kacho ki vech ne zhivi
kot usoda zavito v temo
chaka tudi na vas
ko nebo se konchno odpre
ta kacha smo jutri mi vsi
tu ob skali na robu obzorja
mi pravi stari mozh iz oblaka

Garachico, 5. februar 2012

Izumrli praprebivalci Kanarskih otokov ob prihodu Shpancev v 15. stoletju očitno niso znali pisati in brati. Redki znaki, ki so jih arheologi odkrili vdolbene v skale, imajo obliko vijug, krogov in spiral ter spominjajo na kache, čeprav kach ni na otokih. Ti kanarski zapisi so podobni klinopisom iz Libije in jih do danes niso mogli razvozlati. (Op. avt.)

Pier Paolo Pasolini

FURLANSKE PESMI (IZBOR)

OCHARANE PESMI

(levo)

Iz knjige *Nova mladina*, 1. del
Boljšba mladina
(1941-1953)

Iz PESMI V CASARSI

(1941-1943)

Posvetilo

Vodnjak v moji vasi.
Nikjer ni bolj svezhe vode kot v moji
Vodnjak kmečke ljubezni. /vasi.

Mrtvi deček

Svetel večer, v grabnu
narashcha voda, nosecha
zhenska stopa po polju.

Jaz se te spominjam, Narcis,
imel si barvo večera, ko
se oglašha navček.

Dezh na mejah

Fantichek, z neba dezhuje
na ognjishcha tvoje vasi,
nad tvojim rozhnatim in medenim
obrazom nastaja dezhevni mesec.

Od dima zakajeno sonce,
pod murvinimi vejami,
te peche in na mejah le
ti objokujesh mrtve.

Fantichek, sonce se smeje
na balkonih tvoje vasi,
na tvojem krvavem in zholchnem
licu spokojno umira mesec.

IN

ODCHARANE VARIANTE

(desno)

Iz knjige *Nova mladina*, 2. del
preoblikovana *Boljšba mladina*
(1974)

Iz PESMI V CASARSI

Posvetilo

Vodnjak v vasi, ki ni moja.
Ni bolj stare vode kot v tisti vasi.
Vodnjak ljubezni za nikogar.

Mrtvi deček

Svetel večer, graben je
presahnjen, senca noseche
zhenske stopa po polju.

Ne da bi se vrnil in o tebi sanjal, Narcis,
she vedno vem, da si imel barvo večera,
ko zvonovi zvonijo Maj.

Dezh zunaj vsega

Prikazen fantichka, z neba dezhuje
na ognjishcha izumrle vasi,
nad tvojim usranim in medenim
obrazom nastaja dezhevni mesec.

Belo in sijoche sonce nad
asfaltom in novimi hishami
odmeva v tebi, a ti zunaj vsega
ne ljubish vech mrlichev.

Prikazen fantichka, sonce se smeje
nad vasjo, kjer ni vech dima,
na tvojem uscanem in zholchnem
licu, nikoli rojenem, umira mesec.

Dilio

Vidish, Dilio, na akacije
dezhuje. Psi se podijo
po zeleni ravnini.

Vidish, dechko, na nashih telesih
svezho roso
zgubljenega chasa.

Litanije lepega fanta

1.

Shkrzhad kliche zimo
– ko zapoje shkrzhad
ves svet svetlo obstane.

Tam dol je nebo povsem jasno
– che pridesh sem, kaj najdesh?
Dezh, oblake, peklensko jokanje.

2.

Jaz sem lep fant
in jokam ves dan,
Jezus, prosim te,
ne pusti, da umrem.

Jezus, Jezus, Jezus.

Jaz sem lep fant
in smejem se ves dan,
Jezus, prosim te,
daj, da umrjem.

Jezus, Jezus, Jezus.

3.

Danes je nedelja,
jutri pa bom umrl,
danes se oblechem
v svilo in ljubezen.

Danes je nedelja,
po tratih s svezhimi nogami
skachejo dechki
lahkotno v cheveljih.

Dilio

Stari dechko iz Casarse
in sveta, na tisoche ljudi
hodi med Rimom in morjem.

Nihche ti ni podoben.
Nihche ne ve, da si sen
nekega telesa, shkoljka proti zlu.

Litanije lepega fanta

1.

Videl sem svet, kako
se okrog mene stara,
jaz pa ostajam mlad.

Stara se in ne umre
svet, kjer jaz imam
vedno isto vrednost.

2.

Jaz nisem star,
star je svet:
zhivim do konca,
jaz umrem, on pa ne.

Jezus, Jezus, Jezus.

Jaz nisem star,
star je svet, ki ne
umre, a pusti brez
vsega one, ki zhivijo.

Jezus, Jezus, Jezus.

3.

Danes je nedelja,
jutri se rodijo vnuki,
vcheraj sem se oblachil
v svilo in ljubezen.

Danes je nedelja,
vcheraj s svezhimi nogami
so skakali vnuki
lahkotno v cheveljih.

Pojejo ob mojem ogledalu,
prepevajo in me cheshejo.
V mojem ochesu se smeje
pregreshni Hudich.

Zvonite, moji zvonovi,
zapodite ga nazaj!
»Zvonimo, kaj pa ti gledash,
pojoch po svojih tratah?«

Gledam sonce
mrtvih poletij,
gledam dezh,
listje, chrichke.

Gledam svoje telo,
ko sem bil she dechek,
zhalostne nedelje,
zgubljeno zhivljenje.

»Danes te oblechejo
v svilo in ljubezen,
danes je nedelja,
jutri pa umremo.«

Danes sem izpolnil
dvainpetdeset let,
v mojem ochesu spi
kvartopirski Hudich.

Zvonite, moji (?) zvonovi,
dajte, da se postaram!
»Zvonimo, le kaj ti gledash,
buden, v svojih sanjah?«

Gledam sonce
poletij, ki ne umrejo,
gledam dezh
od sveta in od nikogar.

Gledam svoje telo
brez starosti in sramu,
nove nedelje,
spredaj in zadaj.

»Danes te oblechejo
v svilo in ljubezen,
Sin, ni ti sploh mar,
che kak tujec umre.

V svilo in ljubezen,
starec (!), te odenejo,
ne smesh vedeti,
kaj je vnukom vshech.«

Vrnitev v vas

Où sont les neiges d'antan?
F. Villon

1.
Deklica, kaj pochenjash
vsa bleda pri ognju,
kot rastlinica, ki
oveni ob zatonu?
»Jaz pozhigam suho drachje,
temni dim pa se dviga
in pove, da v mojem svetu
je zhivljenje varno.«
Toda ob tem dehtchem
ognju mi dih zastane,
rad bi bil veter,
ki v vasi zamre.

Vrnitev v vas

Où sont les neiges d'antan?
F. Villon

»Prekleti psiholog!«
F. Dostojevski, *Besi*

1.
Ti si me prevarala.
V meni je bilo zhivljenje,
ti si bila le senca
in le senca tvoj ogenj.
»Jaz pozhigam suho drachje,
temni dim pa se dviga
in pove, da v mojem svetu
je zhivljenje varno.«
Izgubljena krinka,
nochem biti
gospodar zhivljenja,
ki v tebi postane pepel.

2.
 Mojega potovanja je konec.
 Prijetni duh po polenti
 in zhalostno volovsko mukanje.
 Moje potovanje se je končalo.
 »Ti prihajash med nas,
 mi pa tukaj zhivimo,
 zhivimo spokojno in mrtvo
 kot voda, ki nepoznana
 odteka med zhivimi mejami.«

3.
 V moji vasi praznično zvonijo poldan.
 A po travnikih kako
 tiho donijo zvonovi!
 Vedno isti ste, zvonovi,
 in s tesnobo se vracham
 k vashemu glasu.
 »Chas je negiben:
 zazrt v smeh ochetov
 kot v dez h med vejevjem,
 v oči njihovih otrok.«

2.
 Prevaral sem se
 in se delal romarja,
 ki pride kot prikazen
 v kmechko okolje.
 Shlo pa je za igro v igri
 in zdaj, ko je oboje
 končalo v pogaslem
 ognju zgodovine,
 kolnem zgodovino, ki ni
 v meni in je ne maram.

3.*
 Ko bi bil vedel, bi vse
 rad prebolel: fashistovsko
 jezo, zlobo in smrt,
 terorju bi celo prodal
 svojo dusho. Ampak
 poslusham, nem in bel,
 glas, ki me je prevaral:
 »Chas je negiben:
 zazrt v smeh ochetov
 kot v dez h med vejevjem,
 v oči njihovih otrok.«

* Iz 3. oznachene pesmi je pesnik leta 1974 naredil
 she pet bolj ali manj bolechih variant. (Op. prev.)

Aleluja

I
 Aleluja, aleluja!
 aprilski dan,
 lishchek umira.
 Blagor njemu,
 ki se ne smeje vech,
 ptice in pesmi
 ga spremljajo v Nebo.

II
 Zdaj
 si ti
 luchni dechek.
 Jaz pa sem s tvojo materjo
 v temi.

Aleluja

I
 Aleluja, aleluja!
 aprilski dan,
 lishchek umira.
 Blagor njemu,
 ki se ne smeje vech,
 zgubil se je tam, kjer (zanesljivo)
 ostaja samo chirikanje chrichkov.

II
 Zdaj
 si ti
 dechek, ki ni nikoli zhivel.
 Praznina gleda v tvoje prazno gnezdo.
 In (je sploh res?) chrichki chirikajo.

III

Plavolasec,
na soncu je tvoja mati
postala spet dekle.
Globoko
je bilo njeno srce,
na produ
glas vrabichke.

IV

O meni sanjaj,
brat, o meni sanjaj.
Che se premaknem,
dih vetrca
premika listje v Salettu.

V

Od nedelje do ponedeljka
se ni spremenila niti travna
bilka na tem milem svetu!

VI

Zvonovi
donijo na drugem nebu
in veter in drevesa
shepetajo
nad tvojim telesom.
A nihche se te ne spominja.
Ti manjkash
na svetu
samo z jokanjem tvoje matere.

VII

Chas
se dotakne tvojih prsi z oljko
kot sonce
travnikov.

VIII

Chrichki, pojte o moji smrti!
Visoko prepevajte po poljih
o moji smrti!

III

Ti, iz upanja
na leta in stoletja,
ki bi morala shele priti,
tvoja mati, iz bolesi,
obsijana od sonca, ko je bila
she punchka,
sta videvala isti svet.

IV

Che sanjash o meni,
pomeni, da me presojax.
Rahla sapica brez dushe
je vse, kar govori v prid
mladih kmetov.

V

Od nedelje do ponedeljka
vse trave sveta
so se posushile.

VI

Donechih zvonov
nihche ne poslusha vech;
zrak in drevesa
niso vech dobrine samote.
In enako materino jokanje.
Kdor je mrtev, umre ponovno.
In tokrat
nima okoli sebe nich takega,
da bi se vrnil.

VII

Noben blagoslov.
(Morda samo njegova oblika.)
Ker na travnikih
sonce sije?

VIII

Ker ponochi samo chrichki pojejo
o moji smrti, saj zanje nisem umrl
jaz, marvech tisti, ki sem bil nekoch.

Zhalovanje

I

Balkonček, razsvetli ubogo posteljo.
 Tu smo, da molimo.
 Na zemljo lega tema.
 Tu smo, da molimo,
 ti pa negibna na postelji ...

II

O črna lica smrti,
 chaka vas pepel,
 tam spodaj v shtedilniku
 glavnja ugasha,
 pridi dol, nonica, in podneti ogenj.

III

Pozno je, ah, kako pozno!
 Dan se zhe svita:
 treba je nadrobiti suhljad,
 pristaviti mleko na ogenj,
 ochistiti shtedilnik.
 Pozno je, ah, kako pozno.

Februar

Brez listja je bil zrak,
 jarki, razori, murve ...
 V vidni razdalji naselja
 pod svetlimi hribi.

Navelichan iger, sedel
 sem na travi sredi
 februarja, ves moker od
 hladnega zelenega zraka

In sem se vrnil poleti.
 In sredi polja koliko
 skrivnostnega listja!
 In koliko let je preteklo!

In zdaj, zhe spet februar,
 jarki, razori, murve.
 Usedem se tu v travo,
 leta so minila zaman.

Februar

Prosojen kot duša
 neki februarski dan
 je razkazoval sinjini
 gola polja, hribe, morje.

Prishlo je poletje
 in polno kot telo
 je vse obraslo: vsak
 kotiček je postal zavetje.

Nato se je vrnil februar.
 Torej je bil povratek,
 ki je iz chasa naredil nich:
 nekaj dobrega in zlega.

Znotraj tega kroga
 ljubezen do samih sebe
 je ugotovila, da ji je
 vse podobno.

Romancerillo

I

Sin, danes je nedelja
in zvonovi veselo pojejo,
a moje srce je kot veja,
ki zgublja listje.

Po dolgih brajdah
chujem Cencija peti,
ko je bil she zhiv,
v cvetu mladosti.

Ah, otrok, s srcem sem
v belem furlanskem naselju.

II

Vse moje zhivljenje
je minilo.
Bila sem dekle,
ti pa mrtev.

Ah, zakaj se vrachash
zdaj v sanjah, zhe dolgo let
pozabljen.

Vse moje zhivljenje
je minilo. Ti si fant
in sanjava oba.

Romancerillo

I

Sin, danes je nedelja
in sva na koncu
drugega zhivljenja.
Poganjki usode

so zhe vdругich
usahnili: jaz pa
vem, da je resnichno,
kar se prvich zgodi.

Zate se je menjalo nekaj
chlovshkega, zame samo ta zemlja.

II

V meni je zhivljenje
dvakrat preminilo:
mrtvi pa so hoteli,
da mine le prvich.

Zdaj mrlichi shtejejo
le zame:
ti pa, Sin, to razumesh
in si tako moj brat.

Na zachetku sveta
in na koncu zhivljenja
vsaka nasha beseda
pomeni »mati«.

III

Vечно Sin in
Otrok, ti se dobro
spominjash *zdravemarije*,
saj *si moj brat*.

tako sin v zhivljenju
in brat v misli na
zhivljenje, prvich
dve drugachni usodi.

Drugich
pa sta enaki,
ampak ti imash
zhe drugo mater.

Iz FURLANSKE SUITE

(1944-1949)

Mi juventud, veinte años en
tierra de Castilla ...

Antonio Machado

Rosariju

Na zemlji je meso tezhko,
na nebu pa postane luch.
Ne pobeshaj oči, ubogi fant,
che te senca v naročju težhi.

Smej se, lahki fant, ko
zachtutish v svojem telesu
toplo in temno zemljo
in svezhe in svetlo nebo.

Sredi siromashne cerkve
je tvoja temachnost polna
greha, a v tvoji lahki luchi
se smeje usoda chistega
/ chloveka.

Lied

Pod topoli stopa
starka v zadnji svetlobi,
dalech od vasi
nabira drachje.
Kakshna spokojna nedelja!

Zora jo bo videla,
sklonjeno s svojo butaro,
nad svojim zgubljenim ogenjchkom:
zadnji zamaknjeni dnevi
chisto neznanega bivanja.

Popevka

Pomlad rahlo spi
na prosojni trati,
med travno praznino
in svezhino vetra.

Iz FURLANSKE SUITE

Mi juventud, veinte años en
tierra de Castilla ...

Antonio Machado

Rosariju

V pripeki je bilo meso tezhko,
v svezhini je postajalo luch,
a danes, fant, che pobesish oči,
v svojem naročju ne vidish ne
/ tezhke in ne luchi.

Kar smej se, a smeh ne
prihaja iz tvojega naročja,
kjer mrzel in suh kurec ni nich
drugega kot znak v kavbojkah.

V notranjosti siromashne cerkve
si pustil svojo senco:
jaz zhalujem z duhovniki zaradi
praznine, ki si jo pustil, ko si
/ me izdal.

Popevka

Pomlad rahlo spi
na zemljishchih ob morju.
Umrla je vcheraj zvecher,
cheprav je neumrljiva.

V vodi njenih neder
gledam svoje divje deshko
lice, ki se odrazha na mrtvih
vijolicah zhe tisoč let.

Toda spi ... Njen strup
je topli dih obzorja,
zaprtega v sinjini
njenega krozhenja.

Narcisov ples

Jaz sem chrn od ljubezni,
ne deček ne slavček,
popolnoma cel kot rozha, brez
zhelja hrepenim.

Med vijolicami sem vstal,
medtem ko se je danilo,
in pel pozabljeno pesem
sredi razprostrte noči.
Rekel sem si: »Narcis!«,
in duh z mojim obrazom
je zatemnil travo
s svetlobo svojih kodrcev.

Narcisov ples (II)

Jaz sem vijolica in jelsha,*
temno in blede v mesu.

Z veselim ochesom oprezujem
za jelsho v mojih grenkih prsih
in v mojih laseh, ki tiho zharijo
v soncu brega.

Jaz sem vijolica in jelsha,
chrno in rozhnato v mesu.

In gledam vijolico, ki zamolklo
in nezžno zhari v moji svetli
in zhametni polti
pod murvino senco.

Jaz sem vijolica in jelsha,
suho in mehko v mesu.

Tisočkrat sem videl
njen konec: a she vedno
ne vem, ali gre za chas v
svetu ali je zgolj svetloba.

Le spi. Ne zhivi,
ne umre: le spi.
Nekaj spi in
se bleshchi ob morju.

Narcisov ples

Jaz sem chrn od ljubezni,
ne svetnik ne hudich,
svetnik se posmehuje hudichu
in hudich dobremu srcu.

Koliko smeha, koliko veselja!
Ali je gorje mochneshe
in ga moram pozabiti ali je shibejshe
in se ga moram spomniti.
Edino, kar lahko rechem, je,
da od »hudega zaradi kodrov«
(ki jih nisem nikoli imel)
na svetu ni mogoče ozdraviti.

Narcisov ples (II)

Jaz sem duhovnik in svobodnjak,
dva izgovora, da ne zhivim.

Gledam duhovnika, ki krsti,
da bi se sin prvich rodil,
nato ga birma, da bi se rodil
drugich, ki je tisti pravi nachin.

Jaz sem duhovnik in svobodnjak,
dva izgovora, da nisem ne star ne mlad.

Gledam svobodnjaka, ki ne ve,
kje kozlichek reshi otroka pred
ochetovim nozhem in se napoti
v svet brez nedolzhnosti.

Jaz sem duhovnik in svobodnjak,
da me izzhvizhgajo veseljaki.

Vijolica zvija svojo svetlobo
na trdih bokih jelshe,
zrcalita se pa v sinjem vodnem
dimu mojega skopega srca.

Jaz sem vijolica in jelsha,
hlad in toplota v mesu.

* Tako v italijanshchini (ontano) kot v furlanshchini
(aunar) je jelsha moshki samostalnik. (Op. prev.)

Dan moje smrti

V mestu, kot je Trst ali Videm,
v lipovem drevoredu,
spomladi, ko listje
spreminja barvo,
bom padel mrtev
pod visokim in rumenim
soncem, ki sije,
zatisnil bom veke
in pustil nebu, da zhari.

Pod toplo zeleno lipo
bom padel v chrnino
svoje smrti, ki bo razgnala
lipo in sonce.
Lepi dechki
bodo prihiteli iz shol
in tekali v tej svetlobi,
ki sem jo komaj izgubil,
s kodri na chelu.

Jaz bom she mlad
v svetli srajci
in z milimi lasmi, ki se spushchajo
v grenki prah.
She topel bom,
ko bo dechek pritekkel po gorkem
asfaltu drevoreda
in mi polozhil roko
v kristalno narochnje.

Vsi so svobodnjaki, le duhovniki
z Abrahamom so za vselej umrli: in
noben svobodnjak ni res svoboden.
Le kaj doni namesto zvona?

Jaz sem duhovnik in svobodnjak,
da se igram z vrvmi sveta.

Dan moje smrti

... Che pshenichno zrno ne pade v zemljo in
ne umre, ostane sámo, che pa umre, obrodi
obilo sadu.

Evangelij po Janezu, 12, 24
(navedeno po Dostojevskem)

V mestu, kot je Trst ali Videm,
v lipovem drevoredu,
spomladi, ko listje
spreminja barvo,
je nekdo zhivel
z mochnjo mladega mozha
v srcu sveta,
in je dajal tistim redkim
ljudem, ki jih je poznal, vse.

Nato, iz ljubezni do onih mlajshih
s chopkom las na chelu,
kot on do pred kratkim,
ko nad njegovo glavo so
zvezde spreminjale svoj sijaj –
bi rad dal svoje zhivljenje za ves
nepoznani svet,
on, nepozanec, mali svetnik,
izgubljeno zrno na njivi.

Nasprotno je napisal
svetnishke pesmi,
mislech, da mu bo tako
postalo srce vechje.
Dnevi so minevali
ob delu, ki je ugonobilo
svetost njegovega srca:
zrno ni umrlo,
on pa je ostal sam.

Skrivnost

Drznem si dvigniti pogled
na suhe vrhove dreves,
ne vidim Gospoda, marveč
njegovo luh, ki vedno in
neskončno zhari.

O vsem tem, kar vem,
v srcu chutim le to: sem
mlad, zhiv, zapushchen,
s telesom, ki izgoreva.

Za hip postanem na obrezhni
travi, med golim drevjem,
nato krenem in grem pod oblake,
in zhivim s svojo mladostjo.

Chizhek

Ne kri ne telo
ti nista pela, ljubezen,
prepeval ti je chizhek,
ko je umiral v mrezi.

Ne kri ne telo
te nista objokovala, ljubezen,
objokoval te je chizhek,
ko je umiral v mrezi.

Ne kri ne telo
ti nista vzklikala, ljubezen,
vzklikal ti je chizhek
in se na nebu smejal.

Ljubezen moja ljubezen

Ljubezen moja ljubezen,
kje si ljubezen,
si ljubezen na trepalkah,
na nogah ali v lasch?

Ljubezen, ljubezen moja,
si ljubezen v prsich,
kjer je svila
oblak, ki jechi?

Ah, blagor shkrjanchku,
ki veselo zhvrgoli
v tistih noceh, ki ne vidijo
ljubezni, ki jih razvnema.

Tatova

Ko se bosh vrnil k materi,
bosh chutil she vedno
na ustnicah poljube,
ki sem ti jih dal kot tat?

Ah, tatova oba!
Ni bilo temno na travniku?
Mar nisva kradla topolom
sence v tvoji vrechi?

Zajci so ostali
brez trave nocoj,
in tvoje ukradene ustnice
poljublajo prvo zvezdo ...

Gostilnishki vrt

Mati prizhge svetilko,
fantichek pa prepeva
s svojim nezrelim glasom
in grizlja svezho breskev.

Pod mesechino se plug
bleshchi in mati
je prizhgala luch
nad balinishchem.

Misli, da mislim nate,
trinajstletni oshtircek,
medtem ko z mesecem
prihajajo tvoji vrstniki.

Kot rahla sapica

Ti, ki si zapenjash
obleko med vijolicami,
postal si spet angel! moje srce
pa se vracha svoji usodi.

A gre za usodo z zharom
tvojih oči ... Ti pa zgubljeno
stojish sredi večera,
ki umira brez mene.

Da, ti bosh imel vecher
nedolzhnega kmechkega fanta,
z mojo ljubeznijo, ki te poljublja
kot rahla sapica.

Prvi chizhkov vzlet

Na belem kamnitem tlaku,
zatemnjenem od oblakov,
s svojega ganka vidim
prvi chizhkov vzlet.

Deshka srca v ozrachju
starih pomladi so
kakor nove vijolice
na grushchevju.

Naselje, pod zemljo grem
po stezici brez vijolic
in pushcham deshkim srcem
nove pomladi.

Poletni vecher

Ah oči, poljubite ga.
Je poljubil samo ...
svojo mater? In vendar
njegove oči pravijo: poljubite me!

Kako je zvedel jezik
za to najtishjo ljubezen
... mar tudi jezik
poljublja, ne le ustnice?

Zhe davno se je znochilo,
zhe davno! Netopir frfota,
mi vzbuja strah
v temachnem hlevu.

Nočna ura

Na vlaznem trgu se mulci
pogovarjajo z zadnjo
lastovko, ki omotichno
krozhi po nemem nebu.

Ah, skrivnostno uho,
ki ne чуje besede iz
tistih ust kot jagoda,
ki klichejo pod lopo.

Prizhgejo se luchi. In
se mulci razbezhijo
z letecho lastovko
v morsko tishino.

Op. prev.: Kjer je pesem le na desni ali le na levi strani, pomeni, da ni variant; da avtor ni čutil potrebe po spremembah ali pa, da je leta 1974 kaj dodal, česar ni bilo v prvotni verziji. Uposhtevati je treba, da gre tukaj za izbor.

O avtorju

Italijanski pesnik, pripovednik, kritik, esejist in filmski ustvarjalec Pier Paolo Pasolini je bil rojen v Bologni 5. marca 1922. Mladost je preživel v vech italijanskih mestih (v Parmi, Coneglianu, Cremoni, Sacileju, Bologni, nekaj chasa tudi v Idriji), ker je bil njegov oče pehotni poročnik in se je z družino pogosto selil. Pier Paolo je knjizhevnost doshtudiral v Bologni. Med vojno in she potem je zhivel v materinem rojstnem kraju Casarsa v Furlaniji, kjer je izdal prve pesmi v različnih furlanskih narechjih, katerim je poetichno kaj svojega dodal ali si kje kaj sposodil, kar je ustrezalo njegovim zheljam in narechnim predstavam, saj je furlanshchino bolj slabo obvladal, vendar je vseeno vzbudil veliko zanimanje. Leta 1949 pa so ga malo manj kot izgnali iz vasi zaradi homoseksualnosti in pohujshevanja mladoletnikov. Preselil se je v Rim, kjer je nekaj chasa učil v privatni sholi, potem pa se je popolnoma posvetil literaturi in kinematografiji. Bil je soustanovitelj znane povojne literarne revije *Officina* (Delavnica) in se prav v krogu te knjizheвне skupine zachel vneto navdushevati za Gramscija in marksizem. 2. novembra 1975 je bil umorjen v Ostiji (Rim). Vzrok njegove nasilne smrti she dandanes ni popolnoma pojasnjen, domnevno je shlo za politichni umor. Lezhi na pokopalishchu v Casarsi, njegov izredno skromen grob(ek) je chisto zraven grob(k)a nadvse ljubljene matere. V tem furlanskem mestu v nekdanji materini hishi je tudi *Shtudijsko sredishe Pier Paolo Pasolini* (Centro studi Pier Paolo Pasolini).

Nekaj pesnishkih zbirk, ki jih kazhe omeniti: *La meglio gioventù* (Boljsha mladina), 1954; leta 1975 so to zbirko ponatisnili s shtevilnimi variantami oz. predelavami, z dodatkom novih pesmi in z novim naslovom *La nuova gioventù* (Nova mladina) – iz te dvojezichne knjige v furlanshchini in italijanshchini (v slednjo jih je prelih sam avtor) je prichujochi izbor v slovenskem prevodu. Zbirko je izdala turinska zalozhba Einaudi. Ostale: *Le ceneri di Gramsci* (Gramscijevi posmrtni ostanki), 1957; *L'usignolo della chiesa cattolica* (Slavchek katolishke cerkve), 1958; *La religione del mio tempo* (Vera mojega chasa), 1961; *La Divina Mimesis* (Bozhanska Mimeza), napisal jo je med leti 1963-65, a objavil shele leta 1975; *Poesia in forma di rosa* (Poezija v obliki vrtnice), 1964, in *Trasumanar e organizzar* (Poduhoviti in organizirati), 1971.

Objavil je tudi vech romanov, scenarijev, esejistichnih knjig itd., saj je njegova ostalina skoraj nepregledna. Izhrpnejshe informacije na internetu, tudi o knjizhnih prevodih v slovenshchino.

Isbor, prevod in opombe ter zapis o avtorju Jolka Milich

Jolka Milich

O PREVAJALSKIH DILEMAH

Tokrat v zvezi s Pasolinijem

Zachela bom od Adama in Eve, da si boste vso zadevo lazhje predstavljali. Pred kakimi dvajsetimi leti me je pesnik Brane Mozetich, urednik homoeroticne antologije *Drobcu stekla v ustih*, prosil, da bi prevedla nekaj italijanskih pesnikov, ki se nezastrito ubadajo s tovrstno ljubezensko tematiko. Nashtel je par imen in mi poslal nekaj gradiva, v glavnem pa mi je dal popolnoma proste roke, chesh poishchi sama in mi izbežaj vsaj pol ducata vidnih imen, od vsakega pa prevedi po nekaj znachilnih pesmi. Sama she najbolje vesh, saj si v italijanski literaturi doma, kaj na tem področju ponuja italijanski trg. Znajdi se pach.

Odkrito povedano, nisem vedela veliko o tovrstni pesniskih produkciji, zlasti zato ne, ker pesniskhe zbirke pri nashih sosedih vechinoma niti ne pridejo v tako imenovano distribucijo in obichajno obtichijo tam, kjer so izshle (najvechkrat v samozalozhbi, da smo si na jasnem). Ne prekrizharijo avtomaticno vse Italije, ker jih knjigarne na lastno pobudo sploh ne narochajo, saj nimajo od njih nobenega poshtenega dobichka, prej izgubo, v mestnih knjizhnicah pa dobish komaj kaj in najcheshche goli nich. No, vseeno sem se znashla she kar hitro s pisarjenjem vsepovsod. Tudi zato sem hitela, ker so mi dali zelo kratek rok, sklicujoch se na neko subvencijo, ki je bila menda tudi kratkorochna, pa na inflacijo, ki vse sproti zmelje in pohrusta, vsak grosh in cekin, che se sam ne podvizash, to je she dandanes sveta in neizpodbitna resnica. Antologija bi morala namrech iziti naslednje leto, zhe januarja ali februarja, a zavoljo shtevilnih tezhav in zapletov je izshla mnogo kasneje.

Pri iskanju in prevajanju italijanskih pesnikov za to zhe davno antologijo pa sem prvich v svojem zhivljenju trchila (in to frontalno, ne da bi se le nakljuchno in spotoma kot doslej zaletela vanj in se ga brz h nato – si salvi chi può! – srečno znebila) ob vprashanje, kako prevajati ... narečno poezijo. Shlo je pravzaprav za dva specifichna primera: kako prevesti furlanske in benechanske pesmi Pier Paola Pasolinija in njegovega she zhivechega bratranca (in biografa pa urednika njegove obshirne korespondence) Nica Naldinija. Ja. Kako? Moje sprashevanje in dvomi so se spremenili v pravi strah bozhji in sveto grozo, ko sem v njegovi knjigi na strani 157 chisto neprichakovano zagledala Pasolinijevo opombo iz leta 1954, kjer je avtor za navrh pojasnjeval, da so nekatere njegove pesmi napisane v furlanshchini, ki je v rabi 1) v Casarsi, 2) v Valvasonu, 3) v Cordenonsu, 4) v Cordovadu, 5) v Glerisu in 6) v Banniju. Drugache povedano, v materini ozhji in shirshi govorici, ne v njegovem jeziku, ki je italijanshchina, kot nekje drugje dodaja, da bi bilo dovolj jasno, da je shlo za premishljeno izbiro govornega medija.

In spet ti postrezhe s podatkom, da je neka pesem napisana v pordenonski benechanshchini (veneto), druga pa v caorleshki. In ko si vse to prebral, ti pade srce v hlache – kam pa drugam! – in si domala ob vso sapo. Ko si malce opomoresh, modro rechesh: *Bella mia, lassa star, ni ruoba zate*, ki si kot podjetja z omejenim jamstvom in zmogljivostjo. Tako prevajanje je za vechje *kuse*. Saj ne znash *govuort* niti po sezhansko vech, pa bi *buoz'ga* Pasolinija martrala *ambot* po shmarsko, drugich po tomajsko in dutovsko, pol pa po kazeljsko, avbersko in tupelshko in *bubz'na k'ku* she! *Pupka z'lata, pusti rajshi stat vse skupaj, ker nisi kapac* takih narechnih akrobacij in metamorfoz. She drugi, zdalech vechji mojstri kot ti in besedni piroetarji in virtuozi bi na celi chrti pogoreli. *Dej, no, dej, ne bodi shempjasta* in se ne smeshi pred vso javnostjo, za *skuzibuh!* Saj si brez *t'ga* za vse tiste, ki te poznajo, zhe chisto dovolj *shutasta* in chez les.

Kot vidite, je bila moja prva reakcija (in druga in tretja in chetrta, skushnjav je bilo vech!) chisto v redu in edino prava. Pasolinijevo knjigo z narechnimi pesmimi sem po vechurnem branju in tuhtanju zaprla, jo dala spet na svoje staro, le svezhe sprasheno mesto, ji zashepetala pochivaj v miru, nasvidenje kdove kdaj, ne kmalu najbrzh, morda nikoli ... ter zachela vneto iskati ljubezenske izlive med njegovimi italijanskimi kasnejshimi pesnitvami. Nikjer nisem nashla nich tako kratkega in spevnega, kot ravno v tisti napol prepovedani narechni knjigi, nota bene s Pasolinijevimi prevodi v italijanshchino pod chrto, saj brez njih bi bolj malo pravilno razumela, prej ugibala, domnevala, skushala uganiti, vechkrat brzhchas streljala mimo, kot pa v celoti dojela lepoto in smisel. A od vseh zbirk pri hishi je bila ta vsaj zame she najbolj privlachna in vsestransko vabljava. Polna sentimenta, muzikalichnosti, naivnosti, zanosa, gorechnosti in ... potem zagrenjenosti, pa kontradiktorna skoz in skoz. V njej so seveda zbrane zgodnje pesmi, prve, s she nedotaknjeno iluzijo, in potem razlichice in chisto nove, dodatne, iz katerih se oglashajo grenka razocharanja in deziluzije. Pa glad po zhivljenju in trpnost bivanja, vztrajanja, zadnji upi in prvi zaresni strahovi, popolna odcharanost po malodane pretirani ocharanosti. Te silno preproste, skoraj ponavljajoche se pesmi in vizhe, ena sama milina in zvochna lepota, so me po svoji fakturi, lirichnosti in zhivi metaforiki kar naprej spominjale na zgubljeno oziroma mitichno Arkadijo (je sploh kdaj bila?), na razsuli kmechki svet in ponekod na Federica Garcio Lorco – kot da bi se Pier Paolo vchasih pri njih uchl vezati besede in ozhivljati prispodobe. Shla sem spet – malce sprenevedasto – po knjigo, jo odprla in zachela zase – le eksperimentalno – prevajati v slovenshchino. Zakaj pa ne? Kdo mi lahko prepove ta zasebni lusht? In tudi v slovenshchini so bile she kar sprejemljive, skoraj blagoglasne, zazvene le so mi in ohranile vsaj senco tistega chara, ki sije iz izvirkov. Prijetno jih je bilo brati in poslushati. In tudi drugim so bile vshech. Tule bom nanizala nekaj verzov vodoravno, ne da bi jih posebej izbirala in lirsko oznachevala, kot odlomke proze pach, le v pokushnjo:

... Jaz se te spominjam, Narcis, imel si barvo večera, ko se oglasba navčbek ... ne kri ne telo ti nista pela, ljubezen, prepeval ti je chizhek, ko je umiral v mrežhi ... Sin, danes je nedelja in zvonovi veselo pojejo, a moje srce je kot veja, ki izgublja listje ... Jaz sem chrn od ljubezni, ne dechek ne slavčbek, popolnoma cel kot rozha, brez zhelja hrepenim ... O chrna lica smrti, chaka vas pepel ... Na zemljo lega tema. Tu smo, da molimo, ti pa negibna na postelji ...

Ponovim, kar sem zhe omenila zgoraj: che ne bi bilo pod vsako furlansko pesmijo tudi italijanskega prevoda, bi se mi branje in prevajanje precej zatikalo, ker je bilo moje poznavanje furlanshchine dokaj revno, da ne rechem bolj pichlo. Tudi nefurlanski Italijani bi bili zelo prikrajshani brez te daljnovidne italijanske navade, da pod chrto opremijo s prevodi v knjizhni jezik skoraj vsako narečno izdajo, zlasti ko gre za knjige, ki so namenjene za ves italijanski prostor. Tudi jaz, ko bi prevedla kakšno narečno Pasolinijevo pesem v to ali ono primorsko oz. slovensko narečje, bi morala narečnemu prevodu dodati she prevod v knjizhno slovenshchino, che bi hotela – in jaz bi hotela! – da bi vsi pesem razumeli in jo kajpak z užitkom prebrali! ... Torej bi se morala ogreti in odločiti za dva prevoda ... Mar naj jo prevedem kar v knjizhno slovenshchino in z opombo opozorim bralce, kako in kaj in zakaj? Dodatno se lahko sklicujem, da se je medtem furlanshchina iz narečja oz. iz narečij povzpela na rang jezika, ergo je moja sveta dolžnost, da jo knjizhno slovenim, ne glede na Pasolinija, ki je takrat mislil, da pishe v raznoraznih narečjih. Navsezadnje ni Pasolini prav nich prikrajshan, vsaj po mojem laichnem mnenju. Che pa se komu zdi, da je prikrajshan, naj se oglasi z ogorčenim protestom. In z argumenti. Jaz sem tu, strumno napeta in pripravljena, da svoja prevajalska stalishcha utemeljim. Pasolini je svojim bralcem zhe na omenjeni str. 157 chisto na koncu obrazlozhil, zakaj je furlanske pesmi tako skrbno prevedel tudi v italijanshchino. Nekako iz strahu, da ga drugache vechina sorojakov ne bi niti brala. Potemtakem le rajshi vidi, da ga berejo samo v italjanshchini, kot pa da ga sploh ne berejo.

Matej Krajnc

PRIHOD

New Orleans 1920. Ne ravno idealna izbira za učitelja knjizhevnosti in zgodovine. Med poslovneži v ZDA jih ni bilo veliko takih, ki bi ne poznali rodbine Roknik in njihovih poslov. Kava, nafta, industrija, skorajda je ni bilo panoge, v kateri se ne bi preizkusili ... in uspeli.

Bil sem nekoliko drugachen od svojih bratov ... Posel me nikoli ni zanimal. Na Dunaju sem konchal svoje shtudije, poleg knjizhevnosti in zgodovine she vishjo glasbeno sholo iz klavirja, violine in trobente. Da bom kdaj prijel v roke kitaro, se mi she sanjalo ni.

Rodil sem se v predmestni hishi tretjega največjega podalpskega mesta ... Zdaj je to velika poslovna zgradba z notranjimi dimenzijami, ki so največja skrivnost rodbine. O tem ne smem govoriti. She ena poslovna zgradba stoji v drugem delu predmestja, na zahodu, bolj v miru. Tam zdaj zhivijo moji bratje. Deset nas je, pa ne vprashajte, kako in zakaj, in nika ne sprashujte po mami in ochetu. Tega ne pishem zato, da bi bil sentimental.

Najstarejši brat je bil izvršni direktor družinskih družb in podjetij, združenih pod znamko Roknik. Privzeto je bilo, da bo vseh deset bratov imelo družine in nadaljevalo poslovno družinsko tradicijo. Nasha leta so se zaradi bank in poslovnih pogodb zamrznila pri petintrideset in to je she ena stvar, o kateri ne smem govoriti. In potem se mladi Ferdinand spomni, da se ne bi rad ukvarjal s poslovnimi zadevami, cheprav je to odlochitev zhe leta nosil nashtempljano na chelu. Zhivo se she spominjam dneva, ko sem to povedal bratom.

»Pa menda ne misliš udarit krizh chez družinsko tradicijo,« me je chudno gledal najstarejši brat, ko sem se proti koncu leta 1919 odlochil, da bi morda raje shel igrat v filharmonijo na Dunaj.

»Igral bi v filharmoniji?« me je zachudeno pogledal drugi brat. »V filharmoniji lahko igrash kadar koli, vprezhemo kochijo in gresh v filharmonijo igrat. V chem je tezhava?«

Nisem niti prichakoval, da bi razumeli. Zato sem bil tolikanj bolj presenechen, ko me je najstarejši brat chez kak mesec pokkical v pisarno. Pred seboj je imel telegraf, v roki pa telegram.

»No, kako je s tvojimi kulturnishkimi ambicijami?« me je nagovoril. Vmes o mojem »izpadu«, kot ga je poimenoval, nismo govorili. Igrali smo karte, hodili v gledalishche in poslovali. Nisem bil pripravljen na tovrstni pogovor.

»Te she vedno vleche tujina?« ga je zanimalo.

Pokimal sem.

»Bedasto bi bilo rinit na Dunaj,« je rekel brat, »che si se zhe odlochil, da ne bi rad sodeloval pri družinskih poslih. Shtudiral si zgodovino in eden nashih partnerjev iz Louisiane mi je sporočil, da v New Orleansu ishchejo učitelja zgodovine, zasebnega tutorja, to si zhe pochel na Dunaju!«

Zachudeno sem ga gledal.

»To je oni po poli Francoz, Antoine Lucroix, precejshnje posestvo ima v elitni chetrtri New Orleansa in nekakshno razvajeno deco!« je nadaljeval brat. »Glede na to, da si pisal diplomo iz zgodovine Novega sveta, jim verjetno imash kaj povedati. Lucroix je odlicen poslovnezh, rahlo bebav, a sodelovanje z njim je zelo dragoceno!«

New Orleans ... Zhe med shtudijem sem sanjaril, da bi kdaj odpul tja ... Zgodovina tega mesta me je neustavljivo vlekla, a o njej sem zares vedel zelo malo. Avstro-ogrške bukve niso kaj dosti marale za te rechi. Zachelo in konchalo se je pri carjih, teh in onih, pa niti ne s tem, kdo se je s kom paril, kar bi bilo vsaj zabavno, ampak sama vojskovanja ... Da z Napoleonom niti ne zachnem!

»Tule imash fotografiji dece,« je rekel brat. »Astoria je stara 9 let, prejsnjho tutorico je zastrupila z nekakshnimi bilkami, ki rastejo tam naokrog, tako da jaz na tvojem mestu ne bi pil njenega chaja! Louis LeBuc je star 8 let, bolj vase zaprt, bajе ne govori kaj dosti ...«

»Krasno,« sem zamrmral, »a je to kazen ali prilozhnost, raje mi zdaj takoj povej!«

»Kar hochesh,« se je zarezhal brat. »Ladjo imash zhe plachano, vse ostalo ti bo razlozhil Lucroixov oskrbnik. Seveda se lahko odlochish, da ne gresh, a v tem primeru bosh na Dunaj hodil samo na poslovne sestanke!«

Louis LeBuc in Astoria Lucroix, deklica, ki nima rada tutorjev, chudna guvernanta ... Vse skupaj se je zdela odlicna prilozhnost. Che ostanem zhiv, o tem she kaj napisem, sem si rekel in zachel iz omare zlagati najnujnjshe stvari. Veliko ne bom vlekel s seboj, tudi Cliff Richard je chez leta pel 'Travellin' light, travellin' light, I just can't wait to be with my baby tonight. Mene je sicer chakalo vse kaj drugega, ampak she vedno bolje, kot da bi moral sedet na dolgochasnih sestankih in poslushat debate o kavi. Nikoli je nisem maral.

Na poti do Le Havra, kjer sem se vkrcal na ladjo, smo komaj ushli precej tezhkim oblakom, na morju pa sem vechinoma bral in spal. Ladja je bila polna bogatashkih snobov, tudi sam sem bil med njimi. Na krovu je bila mini igralnica in nekakshna dvorana za ples in zabavo, kjer je bolj kilava komorna zasedba igrala nekakshnega po poli Mozarta in skladatelja, za katerega nisem nikoli slisal, je pa bajе bil zelo cenjen v Franciji, Louis Goddard Henecue. Henecue je bil sodobnik, bil je celo na ladji, vsi so se vrteli okrog njega in mu lezli v rit. Spregovorila sva nekaj besed, zanimalo ga je, kaj sem shtudiral na Dunaju. Ko sem mu med svojimi glasbenimi dosezhki omenil trobento, je postrani prhnil in izdaval, da zanj shtejejo samo violine. Eno je dobil po buchi, ko je nekega vechera preveh rinil v soprogo prvega violinista v zasedbi. Gospa Anna Dürbgen je bila mlada in dovzetna za

dvorjenja chudashkih skladateljev. Gospod Dürbgen ni bil tako zelo prepričan o namerah sposhtovanega gospoda. Pochil ga je po buchi, da se je cenjeni skladatelj kar pravokotno zloznil po palubi. Incidenta niso razpihovali in skladatelj je tudi molchal; do konca potovanja ni kaj dosti hodil iz svoje chumnate, je zhe verjetno vedel, zakaj.

Kapitan ladje je poznal nashe druzhinsko ime in velezabavno se mu je zdelo imeti nekoga takega na krovu. Sprasheval me je, zakaj se podajam učit v divje kraje, che pa bi lahko precej bolje prosperiral doma. Standardno vprasanje, na katero sem mu odgovoril z najlepshim nasmeshkom in partijo kart, v kateri sem ga premagal. Nato ni vech sprasheval, ponudil mi je zhanje iz lastnih zalog. Zahvalil sem se, spil shilce in se shel pretegovat na palubo.

Potovanje je bilo dolgo in vchasih sem zhe dvomil, da bomo sploh ugledali New Orleans. Vreme nam je shlo na roko, razbesnela se je samo ena nevihta, pa she tista ni storila kaj dosti shkode. Mochan veter je okrog jader zhvizhgal stare mornarske pesmi, to pa je bilo v glavnem to. Lorelei je bajе k sebi kljub temu poklicala enega mornarja; revezh se ga je nacedil in konchalo se je precej klavrno. Kapitan je bil dokaj cinichen mozh; zamahnil je z roko in zagodrnjal, da nismo izgubili nich nepogreshljivega. Nihche ni nepogreshljiv, je ponavljal. Mornarjev je dovolj v vsaki luki. Mi se v vsaki luki seveda nismo ustavljali.

Morda je pravi trenutek, da vam povem zgodbo o duhu starega Feddyja Pala. Zgodba je stara nekaj stoletij, a she vedno zanimiva in perfidna. Kdo je bil Feddy Pale? Tisti, ki naj bi jih obral, o tem ne morejo prichati, tisti pa, ki kaj vejo, vejo pravzaprav zgolj she eno legendo o gusarju. Na tisoche jih je: o zakladu starega Flinta, o Chnogradcu, Rdechebradcu in kdo ve, kolikih bradcih she, o dekletih, ki so zaradi gusarskega prekletstva postale sirene in vabile mornarje v pogubo ... vse to in she vech izveste v vsaki boljshi knjigi legend. Zato tudi nisem verjel peshchici, ki mi je na poti pravila o starem Feddyju Palu. Dokler ga nisem tudi sam videl.

Che je verjeti legendi, je Feddyju Palu zavdala orjashka platnena hobotnica, Iskra imenovana, nekje v letu 1567. Star naj bi bil tedanjih 52 let, precejshnja starost za gusarja. Zhensk se bajе ni dotaknil, naj pa bi imel rad moshke. A to je druga zgodba. Pomembneje je, da je ogromno odtujeval in si nabral nekaj, chemur so rekli Prekleti zaklad. Ta zaklad naj bi mu poskusil odvzeti med drugimi tudi chastiti Morgan Kalober, imenovan tudi Zverina, duhoven, ki se je oklenil posvetne rabe. Feddyja naj bi bil shestnajstkrat prebodel, a stari hudich naj bi bil prezhivel.

Med potniki sta bili tudi shestnajstletna deklica in njena mama, Francozinji, pisali sta se Jacou, deklica pa je venomer ponavljala, da bi rada videla pirate, da se tega res veseli. Mama se ji je prizanesljivo smehljala, kapitan pa je po kakem tednu dni neprestanega poslushanja o piratih pozabil na cinizem in organiziral piratsko igro,

da bi bila deklica zadovoljna. Z mamó sta baje potovali k ochetu, ki je zhivel v Novem svetu in se tam ukvarjal z zheleznico.

»Odgovornost ima,« je ponavljala mama. »Wabash Cannonball je, tako pravijo, ena vechjih zadev v zheleznicharstvu!«

Ko sem leta 1964 sedel v zaodrju newportskega festivala folk glasbe, sem se spomnil na gospo. Takrat sem zhe dobro vedel, kaj je Wabash Cannonball. Nisem nastopil, samo zijala sem prishel past. Takrat sem za nekatere kroge she vedno nosil oznako »riteminbluesovski glasbenik«, cheprav se mi je to zdelo precej smeshno. Na ladji v New Orleans se mi ni she nich zdelo smeshno. Z zanimanjem sem poslušal gospo, ko je pripovedovala o svojem mozhu. Zakaj je Fillot Jacou shel vozit vlak v ZDA, ni povedala. Saj tudi ni bilo pomembno.

She nekaj zanimivih modelov je bilo na ladji. Imeli smo pevca, ki je z onim ansamblom pel razne arije in podobne zadeve, bil je Portugalec, suhljato bitje, ves chas se je smejal. S seboj je vlachil za Portugalca bolj chudno ime, Guimaraes Tolofersky. Nekega vechera sva se chisto po nakljuchju sreчала na palubi, ko je prenehel s svojim angazhmajem za tisti vecher, in se zapletla v pogovore o svetopisemskih zgodbah. Tip je obvladal, na pamet je znal celo Staro zavezo, ni pa mu shla v glavo zgodba o Samsonu in Dalili. Filistejci, to zhe, je ponavljal, ampak a je bil Samson neumen? Chesh da se normalen chlovek ne bi nikoli dal tako potegniti. Saj pa je na koncu storil dobro delo, sem branil svetopisemskega orjaka. Guimaraes se ni strinjal, ponavljal je, da je bil Samson mehkuzhec in da je precej pil. Da on to zhe ve, ker je na Portugalskem pel v operah. In tudi v Italiji je pel. Po kake pol urice pogovora se mi je zazdelo, da je zgodbo o Samsonu nachel samo zato, da si je naredil nekakshno podlago, na katero je potem napenjal svoje dosezhke. Kljub temu pa je Biblijo obvladal, nich nochem, che je ni. Na Dunaju so nas dosti masirali s tem, ampak chisto vsega pa res nisem znal na pamet.

Ko je Guimaraes konchno odshel, sem se naslonil na ograjo in nekaj chasa strmel v morje. Potovanje se je blizhalo h koncu in postajal sem nemiren. Tito Vasmussen, eden mornarjev in she eden od zgoraj omenjenih modelov, je nosil zajtrk kapitanu, in sva dostikrat izmenjala kakshno besedo, che sva se zhe sreчала. Vprashal sem ga, kako se pochuti, ko se takole po dolgi plovbi ladja blizha konchni postaji. Rekel mi je, da ne chuti prav nichesar, ker ve, da ne bo dolgo ostal na kopnem. Nikoli se ne navezhem na noben kraj, je povedal. Jaz pa sem bil nemiren. Med plovbo si kakshnih silnih prijateljstev nisem pridobil, saj sem zhe omenil, da sem se drzhal bolj ali manj zase, zato ni bilo bojazni glede dolgih slovesov ali celo kakshnega strtega srca ... ali dveh. Nekaj zanimivih gospodichen je bilo na ladji, priznam, da je bila ena celo precej eksplicitna, ampak a si predstavljate, v kake tezhave bi se spravil? Poleg tega je bila zhenska oчитno precej posesivna in preprichana, da bo dobila svoje, zato je bilo morda bolje, da se z njo nisem zapletal. Apollonie Glumm je bila naslednica avstrijske dinastije Glumm, ukvarjali so se z lepili, tudi moja rodbina je poslovala z njimi, in Apollonie je takoj zastrigla z ushesi, chesh, vi ste Roknik, neverjetno. Kolikor vem, je bil

oche Glumm silno neugoden tip, zoprni pogajalec in nasploh zelo zafrustriran chlovek, ki je povrh vsega bil prepričan, da bo nekoch prevzel vajeti Avstro-Ogrske. Glummi, je trdil, so predestinirani za cesarje. Moj brat Jozhe se je smehljaj in zamrmral, da je tezhka pot na prestol prek lepila. Vpliva stari Glumm ni imel ne vem kakshnega, vechini ljudi, s katerimi se je druzhil, je deloval oholo in zoprnjashko, da so se ga izogibali, in hcherkica je bila nekaj podobnega. Ko sem jo vprashal, chemu rine chez ocean, je samo privihala nos in rahlo zakashljala, chesh, Vatti so me pooblastili za (knmh knmh knmh), saj nisem razumel, tako je zmomljala. Torej, dol mi je viselo za bogatashko prasico, poleg tega pa sem bil nekako vesel, da je Avstro-Ogrsko in cesarja zh njo vred vzel vrag. Ne vem sicer, kako je to vplivalo na starega Glumma, nisem pa niti hotel nacet te teme, ker sem se bal, da bi za hcherkico to bil povod, ki bi se konchal z urami in urami nenehnega blefa, jaz pa sem imel v svoji sobi she precej dela z branjem. Minilo je precej chasa, preden sem spet slishal za gospodichno Glummovo, takrat je bila oчитno zhe gospa, in to lochena; ko sem leta 1962 igral na Dunaju, sem srechal njeno vnukinjo in ji dal avtogram. Prinesla mi je mojo takratno aktualno ploschko, I Have Walked Alone, da bi jo podpisal. Poteze na obrazu so mi bile strashno znane, kot bi gledal njeno babico, pa sem chisto po butastem vprashal, kako se pishe. Oчитno je Apollonie imela sina, ki je potem imel to hcherko, ta pa je oчитno hodila na moje shpile in kupovala moje ploschke, kar pomeni, da sem imel naposled she nekaj koristi od teh ljudi. Spomnil sem se davnega potovanja z ladjo.

Na zacetku zadnjega tedna potovanja se je kapitanu tista igrica s pirati vrnila kot bumerang. Poskus, da bi razvedril Jacoujevo tamalo, se je skorajda klavrnو konchal, ko smo odkrili, da je eden treh kuharjev na ladji dejansko pirat, ki je potuhnjeno chakal na svojo prilozhnost. Med igro se je deklici priplazil za hrbet, jo ukleshchil v svoj prijem in zagrozil, da jo bo vrgel v morje, che ladja takoj ne spremeni smeri in zapluje proti meni neznani destinaciji nekje na severu. Kapitan je bil vidno presenechen in she vidneje jezen, a se baje ni pustil izsiljevati. Jaz sem sicer vso to kolobocijo prespal, a povedali so mi, da je kapitan hladnokrvno vzel lok in pushchico in divjega kuharja ustrelil v glavo. Ta je zastokal, zaklel nekaj v nekakshni chudni kitolovshchini in se prevrnil po palubi. Kapitan je nato ukazal, naj ga neusmiljeno vrzhejo ribam. Odkod je dobil lok in pushchico in kje je pridobil lokostrelske veshchine, ni vedel nihche, a to navsezadnje niti ni bilo pomembno. Piratskih igric pa je bilo konec, saj kapitan ni hotel tvegati, da bi se she kdo spomnil chesa podobnega.

Leto se je prevesilo v bozhich. Kazalo je, da bomo pristali nekje v zacetku januarja 1920 in da bosta bozhich in novo leto bolj pomorska. Kapitan je vodil priprave na bozhichno praznovanje, meni pa je kake tri dni pred bozhichem eden Roknikovih posebnih chezoceanskih golobov prinesel pismo od bratov. Tudi sam sem jim napisal kar precej stvari. Golobchka sem nakrmil in ga poslal nazaj s svojim pismom. Bratje sicer niso pisali nich posebnega, nekaj o poslih in nekaj o tem, da se je Boltek, nash stari vratar, na Miklavzhev vecher ustrelil v glavo z

mushketo, ker njegova žena, ki smo ji pravili lena Fani, spet ni hotela peči keksov. Trivialne zadeve, a taka nenavadna smrt starega chudaka, ki mi je bil zelo pri srcu, me je precej uzhalostila. Leno Fani so bratje nato, ker so menili, da je sodnija novoustanovljene države premalo domiselna, da bi kaznovala neumno babo, podarili Olafu Mussenu, kitolovskemu magnatu, dolgoletnemu poslovnemu partnerju, da bi njegovi harpunarji imeli na chem vadit. Kazen se mi je zdela spodobna, lene Fani nisem nikoli maral, imela je chudno zobovje in vedno je nekaj momljala. Che si ji kaj rekel, te je nadržla in te opsovala z napoleonskimi kletvicami, kdove kje jih je pobrala. She posebej zhalosten sem bil zato, ker se je Boltek shel fentat tik pred prazniki, ko bi moral krasit smrechico in bit nasploh vesel in zadovoljen. Lene Fani si ni zaslužil, a menda ima vsaka rit svojo kahlo in babnica je dobila svoje. Ne bi rad bil v njeni kozhi; Olaf Mussen je nekoch prishel na obisk z dvema svojima mandeljcem, pa tudi mi smo bili v njegovih krajih. Tisti fantje so bili zelo krepki in pri metu harpune zelo natanchni. Olaf je imel najboljše ljudi, chisto nich take, kot jih najdete v knjigi o Moby Dicku, ampak res mozhe s ciljem, natrenirane kitolovce, ki so bili tudi plachani temu primerno in jim ni bilo treba zganjat kravala. Zganjali so pa stare severnjashke pesmi.

Bozhichno praznovanje je bilo v glavnem povezano s hrano in prireditvijo v plesni dvorani. Ansambel se je res potrudil. Hrana je bila odlična, cheprav je bil na krovu en kuhar manj. Eusebio in Yvan sta delala chez svoje mochi, tik zatem, ko sta vse skuhala in postorila, sta se zgrudila. Njun zgrudilni krik se je slishal po vsej ladji, nakar je kapitanova svakinja Mehlotte, sestra njegove pokojne zhene, ki je umrla zhe pred leti, sushica pach, a reva je imela tudi blodnje, vzela zadevo v svoje roke in shla pochistit kuhinjo. Nezavestni telesi kuharjev so trije mornarji zvlekli v kot kuhinje in ju pokrili z dvema debelima odejama. Osvestila sta se shele chez kak dan in se takoj lotila pobožhichnih desertov.

Vlogo Bozhichka na ladji je prevzel najstarejši chastnik, kapitanova desna roka, sicer Italijan, Luigi Gianfranco Vercotti; njegov vnuk Luigi bo pozneje postal eden najvidnejših evropskih lobotomistov. Luigi je sicer krasno igral na mehishki kitaron in pel, tudi mandolino je obvladal, kot pravi Italijan, in harmonika mu ni bila prav nich tuja. Vechkrat, ko je igral na palubi za mornarje in chastnike, sem pomislil, da bi morda ne bilo treba najemat ansambla. Tudi kot Bozhichek se je izkazal. Najprej je zapel tisto staro nemshko *Leise rieselt der Schnee, still und starr ruht der See*, saj poznate, cheprav na morju ni bilo govora o snegu, nadaljeval je z *O Tannenbaum*, stala je v kotu dvorane, pa *Süsser die Glocken nie klingen in Stille Nacht*, nakar je nekdo pripomnil, chemu je treba pet same nemshke, che je pa stara Avstrija ravno shla v franzhe! To je pozhelo salve smeha in zabava se je nadaljevala. Pochakal sem, da je Luigi obdaril vse otroke, nakar sem shel lezhat v sobo. Podobno sem naredil tudi na silvestrovo, ko se je zabava ponovila, le da je Luigi ostal v svoji pomorski uniformi. Ni mi bilo do družhenja in pogovorov. O družhinskih zadevah nisem hotel razpredat, kapitan me je zhe lovil glede teh zadev, chesh da se vedno nekam umikam. V shali mi je zagrozil, da mi bojo vzeli

sobo. Apollonie se je nekaj pomikala proti moji mizi. Pa sem vstal in shel, itak sem bil utrujen. Od chesa? Ne vem, od chesa. Od nechesa pach. Saj sem precej potoval z brati in v imenu bratov, ampak to so bile poslovne zadeve, tokrat je pa shlo za bolj trajne spremembe. No ja, cheprav so bratje tudi to jemali na pol poslovno, Lucroix je bil navsezadnje poslovnezh.

Spomini na vojno so bili she zhivi. Shele nekaj pichlih mesecev je minilo, odkar so v Versaillesu podpisali mirovni pildek in cheprav je bila glavna agonija konchana, se ni vedelo, kako in kaj. Moja družhina se je zaradi teh in onih zadev izognila cesarjevemu vpoklicu, no ja, vsaj najozhja. Za cesarja in ochetnjavo, kot se je takrat reklo, je kljub temu padlo nekaj bratrancev in sestrichna Tilda, ki se je preoblekla v enega od bratrancev. Avstro-Ogrska, ki se je vedla, kot da je nich ne more presenetiti, je pochila in rekla joj. Joj ji ni vech pomagala, kronane glave she manj. Vrtar Boltek je dolgo mislil, da je Gavrilo Princip vrsta hrane, pri nas pa smo bili veseli, da ni bilo vech treba gledati uokvirjenih plemenitashkih fac. Seveda nismo imeli pojma, kaj se pripravlja. Sovjetska zveza, Hitler, Vera Lynn, Marlenka, sestre Andrews ... Vse to je bilo she zelo dalech.

Januar 1920 je bil silno hladen, prav mrzel, domala prezebel in na morju je bilo she huje. Blizhali smo se konchni postaji in pochutil sem se, kot bi bil na Mayflowerki. Za mornarja ne bi bil, sem ugotavljal, komaj sem chakal, da bi spet zachutil nekaj bolj konkretnega pod chevli. Ko smo konchno le pristali v New Orleansu, sem bil tako zmeshan, da sem se moral prav spomniti, kdo me bo prichakal. Na listu z navodili, ki so mi ga dali bratje, je pisalo: prichaka te gospod Saint-Guy Mercier, majordom gospoda Lucroixa. Bil je bolj oskrbnik, no. Pravzaprav kar oskrbnik. Posestva, jasno, stari Lucroix ni skoparil s hektarji, z denarjem pa. To dvoje ni bilo reciprochno.

Mercier je bil silno uglajen kreolec, ki mu je prav in docela viselo dol za kakrshna koli vprashanja. Vljudno me je pozdravil, privzdignil moja kovchka in ju odnesel v kochijo. Prichakoval je, da bom tiho. Seveda nisem bil, zhe po poti sem ga zasul z govorcami, ki niso ravno nakazovale moje naravne inteligence. Pravzaprav se je Mercier moral poshteno sprashevati, ali je pobral pravega tutorja.

Pot ni bila ravno kratka in na koncu Mercier ni mogel vech zdrzhati. Olikano me je pogledal in z najvechjo sposhtljivostjo v glasu rekel: »Umolknite zhe!«

No ja, sem pomislil, kot da ne vem, zakaj.

Garden District je bila elitna chetrt, polna najrazlichnejshih hish z velikimi vrtovi in she vechjo kvadraturu. Lucroixova je bila ena najvechjih v chetrti in na vrtu pred posestvom, ki se je razprostiralo ... no ja, dalech ... so bile she vidne sledi bozhicha ali pa novega leta, ni se dalo natanchno rechi. Lucroix je oчитno praznoval v velikem slogu. Mercier je kochijazhu nakazal, naj ustavi, nato pa je moja kovchka odnesel ven, ju postavil pred velika vrata, ki so vodila na posestvo, iz prostorchka pri vratih vzel vedro, polno vode in neusmiljeno polil oba kovchka.

»Kaj pa pochnete?» sem zastokal. »Tu notri so moje stvari, a se tako sprejema prishleke pri vas?»

»Sposhtovani gospod,« me je sposhtljivo ogovoril Mercier, »che bi morali vi poslushati bedasta nakladanja vso pot iz pristanishcha, bi tudi zheleli nekje sprostiti ves bes in občutek nemochi, ki bi se vam nabral med potovanjem!«

Jezno sem ga gledal.

»Vzemite to kot nekakshen krst,« je mirno dodal, »in dobrodoskli na posestvo gospoda Lucroixa!«

»Kochijazh odhaja?» sem she vedno jezen vprashal.

»Prav ste ugotovili,« je rekel Mercier. »Ker niste drzhali gobca, boste zdaj shli she miljo in pol pesh. Kovchka boste nesli sami, jaz pa grem nazaj s kochijazhem, imam she nekaj opravkov v pristanishchu!«

Privzdignil sem mokra kovchka in pogledal za kochijo, ki je izginjala ginjala injala njala jala ala la a in konchno izginila. She vedno jezen na kreolca, sem prijel za kljuko. To je to, sem si rekel, she miljo in pol prehodish, potem bo pa verjetno apokalipsa.

Kar se je tudi zgodilo.

Namesto tutorja sem postal trobentach.

Vech pa ne povem.

Marko Petrovich

POTOVANJE S TOVORNO JADRNICO

Mahajanga

Vroche in suho obmorsko mesto Mahajanga lezhi na obali ob ustju široke reke, ki predaja morju z rdečo zemljo obarvano vodo kot paradiznikovo juho. Zaradi bližine Komorskih otokov je chutiti muslimanski vpliv, predvsem po navzočnosti nekaj moshej in po znachilnih ohlapnih oblekah nekaterih prebivalcev.

Mi bi radi potovali naprej proti jugu in v glavnem pristanishchu nam povedo, da ni nobene ladje, ki bi shla v Morondavo – 700 kilometrov juzhno od Mahajange. Iz Mahajange plujejo bolj v Diego ali na Nosy Be ter na Komorske otoke. K pomolu je privezana ladja, ki chaka na odhod na Komore. Ko bo polna, bo odplula.

Kasneje gremo v manjshe pristanishche, kjer v blatu, ki ga je odkrila oseka, lezhijo tovarne jadrnice (vsaka nagnjena malo po strani zaradi okroglega trupa). Rechejo jim »boutre« (izgovori se »buchi«) in v glavnem pristanishchu so nam povedali, da gredo nekatere na jug, v smeri Morondave. Zachnem sprashevati ljudi na barkah, kam so namenjeni in kdaj. Z ene od bark mi mahajo, naj pridem k njim, in ker so bolj oddaljeni od kopnega, je treba chez dve drugi barki, da pridem do njih. Barke povezujejo deske, po katerih je treba kar previdno stopati. Na zhalost pa je ta namenjena na Nosy Be. Vseeno potem kar hitro odkrijem boutre, ki se pripravlja na dolgo plovbo v Morondavo. Kapitan govori nekaj francoshchine, z lepim naglasom, in je videti she kar poshten. Pove, da bo odhod naslednji vecher, potem ko bodo nalozhili ves tovor – 15 ton sladkorja in 10 ton mila. Nosilnost tega dvojambornega, petnajst metrov dolgega plovila, ki nima kobilice, je trideset ton. Izdelujejo jih na roko v kraju Belo sur Mer na zahodni obali. S kapitanom se zmeniva za ceno 300.000 FMg do Morondave. Hrano in pijacho je treba imeti vso s seboj. Vprasham, kakshno hrano in koliko vode naj vzamemo, pa odvrne, da moramo to mi sami vedeti, da se po njih se ne smemo zgledovati. Do kraja Maintirano se ponavadi potuje tri ali shtiri dni, che pa je premalo vetra, lahko tudi shest. Tam se barka ustavi za dan ali dva, da se raztovori, in do Morondave je potem she kakshen dan ali dva plovbe.

Odplutje

V veleblagovnici Magro, kjer se iz zvochnikov razlega avstrijsko jodlanje oziroma nekaj temu zelo podobnega, nakupimo hrano in pijacho: 24 litrov vode, 3 kile rizha, kozarec marmelade, dve pashteti, en »corned beef« in dve konzervi

zgoshčenega mleka. Kruha nimajo, zato grem sam na lov za njim, medtem pa se punci vkrcata na ladjo. Pri manjših uličnih prodajalcih ne najdem kruha in na tržnici ga tudi ni, mi pa pozornost pritegnejo oklepi morskih zhelv in zhage rib zhagaric ... Na poti nazaj proti pristanishchu k sreči najdem pekarno, kjer imajo lepo ponudbo peciva, kot v Evropi. Vzamem šest baget. Blizu pristanishcha na pločniku ob hishi sedi rikshar na svoji rikshi z otrokom v naročju in ob sebi ima radio, iz katerega se sliši vesela glasba. Nasmehnem se mu in vrne mi nasmeh z lepimi belimi zobmi.

Malo predolgo sem pohajkoval po mestu, in ko pridem do pristanishcha, barke ni več! Ljudje me takoj opazijo in mi s prstom pokazhejo drevak, ki me je prishel iskat. Barka nima motorja in uporabi tok ob oseki, da odpluje, zato ni možno chakati zamujajocih belcev! Do barke, ki je zhe dosegla široke vode rechnega izliva, me z drevakom pripelje neki domachin.

Sedimo na palubi in gledamo, kako se oddaljujejo mestne luchy in luchke ribishkih ladij, zasidranih v ustju rdeche reke. Ostali potniki so Malgashi in si zhe kuhajo vecherni rizh. Z vljudnostno besedo »mandroso« me povabijo, naj se jim pridruzhim, in skupaj jemo na tleh iz iste sklede. Mlajsha zhenska z ruto na glavi se sladko smeje, che kaj rechem po malgashko. Vsi smo polni tistega prijetnega občutka zachetka avanture, ki spremlja vsako izplutje in sploh vsak zachetek potovanja. Eva in Jasna sta utrujeni in zhe lezhita na strehi kabine v spalnih vrechah. Ostali ljudje (potnikov nas je 15, mornarjev 9) lezhijo na velikem pokrovu odprtine za tovor in po tleh, pokriti z odejami.

Jadranje

Okoli dveh zjutraj mornarji dvignejo jadra in kar hitro krenemo na shirno morje. Neverjetno, kako se z bosimi nogami oprijemajo zheleznihi kabloy, ki drzhijo jambor: kabel zgrabijo med dva prsta na nogi in tako zlezejo gor ter nastavijo jadra. Za navigacijo so ponoči le zvezde. Barka ne pozna niti najmanjshega navigacijskega pripomochka – niti kompasa! Voda zachne valoviti in barka se zaziba. Ko smo zhe dovolj dalech izven rechnega ustja, zavijemo proti jugu in mimo svetilnika. Zaspim na palubi na svojem lezhishchu.

Zbudita me vroche sonce in dim ognja, na katerem zhe kuhajo jutranji rizh. Ogenj je zakurjen v posebnem zaboju, ki se nahaja v sprednjem delu barke, tik za sprednjim jamborom. Veter je zelo ugoden, vendar povzrocha valove, zato mi chez nekaj chasa postane slabo. Ne upiram se bruhanju in se kmalu znehim zajtrka – kruha in ananasove marmelade. Toda slabost ostane in she vechkrat bruham, marmelada pa postane bolj in bolj grenka ... Ko tako sedim na premcu in praznim zhelodec, naenkrat zagledam na morski gladini veliko zhelvo, ki pa se kmalu potopi.

Popoldne srečamo motorni chohn, ki je verjetno ilegalno lovil zhelve. Mornarji z nashe ladje se dogovorijo za nakup ene zhelve. To zhelvo privezhejo na vrv in jo povlechejo na nasho barko. Lepa rumena zhival ima neprijeten vonj. Takoj se je lotijo z nozhi. Spodnji del oklepa vrzhejo proch, skupaj s chrevesjem in ostalo drobovino. Tace dajo sushiti v drevak, ki lezhi na palubi, mast pa razrezhejo v podolgovate trakove in jih potem obesijo na deblo. Neprijeten vonj nas je spremljal vse do mesta Maintirano. Zhelvino meso skuhajo in ga ponudijo. Ni mi vshech, ker je okus ravno tako neprijeten kot vonj. Morda se mi je zaradi slabosti zdel okus she slabshi.

Prijazen francosko govorechi Malgash srednjih let pove, da decembra zhelve valijo jajca in jih je zato tedaj prepovedano loviti. Pove mi tudi, da zhelve jedo ribe in niso nevarne za ljudi. Zhelve lovijo s trnkom kot ribe. Moj sogovornik je sicer ekonom za neko gradbeno podjetje. Gradijo shole, vodnjake in podobno. Kritizira novega predsednika (Ravalomanana), chesh da je baraba in da dela samo za svoje interese ter da je sramota, da tako navija ceno rizha, ki se je zadnje chase astronomsko dvignila. Pravi, da je predsednik tipichen pripadnik dominantnega plemena Merina. On sam pa je ponosni »côtier« ali prebivalec obalnega dela otoka in izhaja iz plemena Vezo, ki zhivi na jugozahodni obali, chlani pa so zelo sposobni pomorshchaki. Pravi, da bi lahko potoval s taxi-broussom ali z letalom, ampak gre raje z barko, ker to pomeni njegovo tradicijo. Ko potuje z barko, nich ne je, marvech le pije, ker na barki ni nobenih sanitarij. Stranishche je pach rob ladje! Mornarji, ki so bolj spretni, se postavijo na verigo, ki je obeshena pod kolom, shtrlechim iz premca, in opravijo veliko potrebo!

Zvecher se zasidramo in valovi barko tako zibajo, da zopet bruham. Nisem se pravočasno »zagrebel« za lezhishche in ostanem brez njega. Na tleh pa ne kazhe lezhati, ker se barka tako mochno ziblje, da voda vdira skozi odtočne luknje. Kasneje se morje k srechi umiri in se lahko ulezhem na tla.

Brezvetrje in nevihta

Brez vetra je morje mirno, zato mi ni vech slabo, ampak sonce je naslednji dan obupno vroche. Vsi ishchemo senco, a ko je sonce najvishje na nebu, je na ladji izredno malo sence. Ljudje z vrvicami napejajo odeje in druge kose blaga ali obleke ter se nato ulezhejo v njihovo senco. Ko sonce ni naravnost nad glavo, nam tudi jadra nudijo senco, a jo je treba loviti, ker ladja pogosto spreminja smer in se senca premika. Bezhati moramo tudi pred deblom (dolg tram, ki drzhi spodnji konec jadra), ko se zapelje chez nas. Krizh me zachne boleti od raznih skrchenih polozhajev.

Popoldne se pojavijo morski psi, ki pa niso veliki – najvechji meri morda meter in pol. Krozhijo okoli barke. Mornarji jim nekaj vrzhejo in bliskovito vse pojedjo.

Zvečer vidimo nevihtne bliske nad kopnim na vzhodu. Prav lepo osvetlujejo velike, bele, vataste oblake. Niti ne pomislimo na možnost, da bi nevihta dosegla tudi nas. Spravimo se spat na streho kabine, a nas kar kmalu zadenejo prve kapljice dezhja. Mornarji hitro postavijo zasilno zavetishche tako, da chez deblo kot shotor obesijo cerado. Zhal ima cerada luknje in smo hitro premocheni do kozhe. Zebe nas. Bliski osvetlujejo morje z nenavadno belo-sivo barvo. Nevihta chez nekaj chasa pojenja, a noch je she dolga. Dodatno trpljenje povzrochi majhna punchka (ime ji je Sarobidy, kar pomeni »dragocena«), ki lezhi blizu mene ter tako maha in krili z nogami in rokami, da se moram prav paziti pred njo.

Jutro prinese upanje, da bo mogoche ogreti premrazhena telesa in posushiti premochene obleke, spalne vreche itd. Cheprav je radio (za poslushanje kaset) edini tehnicni predmet, ki ga premorejo mornarji, nimajo tezhav z navigacijo. V chasih smo tako dalech od obale, da je sploh ne vidimo; ko pa je vidna, vidimo le chrto z majhnimi »igلامي« na obzorju – to so palmovci, po katerih mornarji točno vedo, kje se nahajamo. Veter je bolj mochan kot prejšnji dan in zvečer dosezhemo mestece Tambohorano, ki ga prav tako oznachuje dolochena kombinacija palmovcev. Ravno ob sonchnem zahodu se prebijemo skozi valove ob obali in pazimo, da ne bi nasedli na pesku pri izlivu reke. Zato gresta dva mornarja z drevakom preverit, ali je voda she dovolj globoka (ali ni morda zhe oseka) za vhod v reko. Vidimo, kako ju blizu obale valovi mechejo gor in dol. Ko se spustita v »kotlino« med dvema valoma, za nekaj chasa izgineta, dokler se zopet ne povzpeta na naslednji »greben«. Po precej dolgi odsotnosti se vrneti in z jadrnico previdno krenemo izlivu reke naproti. Na najbolj plitvih predelih s koli preverjajo globino. Ko dosezhemo globlje vodovje reke, lahko zopet bolj korajzhno zajadramo v smeri mesteca, ki je malo oddaljeno od morja. Tambohorano sicer ima »pristanishche« – betonski pomol ob blatnem obrezhju, a se zhe od dalech vidita jambora dveh »boutre«, kar pomeni, da ni prostora za nas, zato se zasidramo kar na reki, nedalech od blatnega obrezhja. Ves chas prihoda se je vecherilo s prekrasnimi barvami, ki spremljajo sonchni zaton. Obchudovali smo bel peshchen jezik, ki lochuje morje od reke, in nad njim silhuete palm in mangrov na oranzhnem obzorju – krasota. In kakshen mir! Edini zvok je nezšno butanje vode ob barko. Vsi v tishini obchudujemo naravo. Od sidrishcha do obrezhja nas prepeljejo z drevakom. Kapitan (klichejo ga »Caresse«) mi da denar, da bi zanj kupil cigarete, in kmalu izvem, da ni dal dovolj – hoche, da jaz placham preostalo!

Ko stopimo na trdna tla, je zhe noch; pesh gremo v mestece po peshcheni cesti. Po treh dneh na zibajochi se barki se majemo kot pravi mornarji! Z nami gre francosko govorechi mozh, ki pravi, da v tem kraju ni nobenega lokala, zato gremo z njim v neko trgovino, ki pa ne prodaja skoraj nobenih prehrabnih izdelkov. Lastniki so indijskega porekla in jih nash prijatelj dobro pozna. Najprej si omislimo pijacho, potem nam postrezhejo z domachimi pishkoti, ki jih tudi plachamo. Nato se prijatelj z Indijci zmeni, da nam bodo skuhalo pashto in jo

bomo pojedli kar pri njih. Takoj pristanemo na to zamisel, ker smo zhe navelichani rizha in precej potrebni prave hrane. Medtem ko chakamo, da nam skuhajo, sedimo v trgovini in se pogovarjamo z Indijcem, ki she nikoli ni bil v Indiji. Prijazen mozhakar, musliman (Tambohorano je sploh bolj muslimanski kraj), trpi za ishiasom in ga mochno zanima, kako bi si to stanje izboljšhal – sploh ko izve, da je Eva medicinka. S prestrashenim izrazom na obrazu se zanima, kako je videti operacija.

Ko je vecherja skuhana, nas pride poklicat sluzhabnica, domachinka, in gremo skozi velike prostore v pritlichju ter po stopnicah do mize, postavljene v dolgi, široki vezhi. Jemo skupaj z našim prijateljem – pashto s paradizhnikovo omako in nekaj suhih rib. Imam občutek, da se mi je zhelodec zhe malo skrčil, ker ne pojem toliko, kot bi sicer lahko! Po vecherji nam Indijec ponosno pokazhe svojo pisarno – veliko sobo z majhno, nepomembno mizico, na kateri je skoraj edina stvar radijska postaja. Vecherjo nam placha prijatelj z barke.

Vrnemo se na barko siti in zadovoljni ter veseli ob pogledu na ozvezdeni nebesni svod. Ampak tisto noch so nam komarji povzročili precej trpljenja ...

Dan na soncu

Zjutraj pochasi odjadramo. Veter je shibak in blizu izliva reke jadra podrejo ter za pogon raje uporabijo dolge kole, na katere se oprejo in tako porinejo barko naprej. Potem poshljejo Krempeljchka (tako smo poimenovali nekega malo norega mornarja) z mladim Richardom v drevaku naprej proti izlivu. S seboj imata sidro in petdeset metrov vrvi. Sidro odvrzheta, mornarji na barki potegnejo vrv, in na ta nachin premaknejo barko. Tako se pochasi približamo kraju, kjer morski valovi butajo ob rečni iztok. Tam postane očitno, da smo prepozni, da je zhe oseka in je preplitvo, da bi lahko izpluli. Precej obupani (vsaj mi trije belci) se sprijaznimo z dejstvom, da bo treba ves dan prechepeti na ladji pod zhgochim soncem, v sicer rajsko idilichnem zalivchku, obdanem z rajsko idilichnimi plazhami. Tako smo izchrpani, da se nam ne da preplavati niti kratke razdalje do plazhe! Celo prevoz z drevakom nam ponudijo, a nas to sploh ne zanima ...

Okoli poldneva pa me vprashajo, ali bi shel z enim od mornarjev z drevakom nazaj v Tambohorano kupit hrano in pijacho. Takoj sem za stvar, ker uzhivam ob veslanju in se bom vsaj malo razmikal. Zadovoljstvo chutim, ker se mi zdi, da bom naredil vsaj nekaj koristnega. Odveslava v ozkem drevaku, ki ima na desni strani stabilizator. Kar hitro gre, verjetno zato, ker sta veter in tok ugodna. S soveslachem izmenjava nekaj osnovnih podatkov – ime in podobno. Sami zobje so ga – verjetno je vesel, da ima belca za družhbo! Trudim se, da bi veslal chim bolj »profesionalno« oziroma tako kot on. Veslo je treba chimbolj gladko povlechi iz vode. Che eden od veslachev bolj mochno vesla, se to takoj pozna, ker zachne

drevak spreminjati smer. Tisti, ki vesla zadaj, ima boljši nadzor nad smerjo drevaka in lahko prilagaja svoje veslanje, da smer ostaja prava.

Izstopiva blizu privezanih »boutre«, na spolzkem, rdechem, blatnem nabrezhju, ki je polno luknjic, v katerih zhivijo drobni rakci. Pri Indijcu je trgovina zaprta, je pa odprta pri Komorcu na drugi strani ceste. Resen mozhakar z ochali, muslimansko kapico in samozavestnim nastopom. Dobro govori francosko. Edino pijacho, ki jo ima, je »Bonbon Anglais« – limonada s posebnim okusom. Na trzhnici kupim kokosove pishkotke, sadja pa ni. Pri iskanju sadja mi pomaga neki domachin, ki sprashuje ljudi, kje bi se dobilo mange. Po peshchenih cestah prideva do ograjenega dvorishcha, kjer poleg hishe stoji velik mangovec. Gospodar poshlje dechka na drevo in ta nam vrzhe dol okoli deset zrelih sadezhev. Ko mu hochem plachati, pa se brani; to me prav preseneti, ker na Madagaskarju se ljudje redkokdaj branijo denarja! Konec koncev pa je bogat zhe s tem, da zhivi v tako idilichnem kraju – mehke topel pesek pod nogo, lichne palme in lesene barakice, ki se estetsko prav perfektno ujemajo z okoljem. Ampak vrochina je taka, da na ulicah skorajda ni ljudi. Raje se hladijo v svojih hishkah. Tambohorano naredi vtis skrajno zaspanega kraja.

Z drevakom se vrneva na barko, tokrat proti toku in vetru. Kar namuchiva se in voda pljuska spredaj v drevak, da jo mora kolega z lonchkom metati ven.

Preostanek dneva prezhivimo na barki. Cheprav so blizhnje bele plazhe she vedno mikavne, smo tako izchrpani, sonce pa je tako vroche, da se nam she vedno ne da odplavati ali odveslati do njih. Raje vedrimo v senci, kolikor je sploh je na barki. Mornarji pa se vechkrat podajo na obalo ter zhivahno chofotajo v vodi in tekajo po pesku. Zavidam jim njihovo energijo in utrjenost!

Maintirano

Naslednje jutro s pomocjo drevaka in sidra zapustimo zaliv.

Popoldne priplujemo v Maintirano. Ker je pristanishche juzhno od mesta, mi pa prihajamo s severa, lepo vidimo lego kraja in krasne plazhe. Kot pishe v turistichnem vodichu, je mesto »morju obrnilo hrbet« – ob morju je le nekaj lesenih koch, mesto samo pa je malo odmaknjeno. Do pristanishcha priplujemo po izlivu reke, ki ima rdecha blatna obrezhja, pokrita z mangrovami. Tudi tu je blato prevrtano z neshтетimi luknjicami – domovi rakovic. Mornarji se tako obirajo s privezovanjem barke, da jih mi trije belci prav tezhko gledamo! Nadaljevanje poti do Morondave je she povsem negotovo, ker nihche ne ve, kako dolgo bo trajalo raztovarjanje petnajstih ton sladkorja in desetih ton mila. Tudi ni gotovo, ali bi treba chakati na nov tovor za Morondavo ali pa bomo nadaljevali kar brez tovara. Ker se za Evo in Jasno zhe naglo priblizhuje datum odhoda nazaj v Evropo, se pozanimamo za mozhnost, da bi pot nadaljevali kar s taxi-broussom. Izjemno prijazni uslužbenci lokalnega ribishkega podjetja nas zapeljejo v mesto in nam

pomagajo iskati taxi-brousse. Vsi nas svarijo, da se lahko v tem dezhevnem letnem času vsako potovanje krepko zavleche. Neki terenski kamionček se pripravlja na pot v Antananarivo in krozi po mestu, ishchoch potnike. Različni viri so nam navajali različne možnosti glede trajanja potovanja. V lepi restavraciji, v kateri smo presedeli največ časa, je neka ženska rekla, da kamionček lahko potuje deset dni, lahko pa se zgodi, da sploh ne pride na cilj! Francoz, ki je z motorjem vechkrat zahajal v isto restavracijo in je bil v Maintiranu zaposlen pri organizaciji, ki pomaga ljudem, prizadetim od ciklonov, je rekel, da ni govora, da bi shli s taxi-broussom, ker bosta sicer puncu zamudili letalo. Odlochili smo se, da pochakamo in vidimo, kdaj bo barka odplula v Morondavo. Če bo trajalo predolgo, she vedno obstaja letalska povezava: Maintirano – Tsiroanomandidy, ki je blizu Antananariva.

V Maintirano smo prispeli v ponedeljek in najprej nam je bilo recheno, da bomo morda shli dalje v sredo. Torej smo imeli dovolj časa, da Maintirano kar dobro spoznamo. Čeprav je kraj veliko vechji kot Tambohorano, je zaradi obupnih cest prav tako izoliran. Ampak občutek sem imel, da so ljudje v najbolj odmaknjenih krajih bolj prijazni. Maintirano se nam je v shtirih dneh, ki smo jih tam prezhiveli, kar priljubil. Mesto velja za enega najbolj vrochih krajev na Madagaskarju in smo kar gagali, ko se je temperatura dvignila na 38 stopinj v senci. Ko smo se pogovarjali z ljudmi, smo opazili, kako vrochina vpliva na mozhgane: ko jih kaj vprashash, pochasi premislijo in traja malo dlje kot obichajno, da dobish odgovor. Tudi sami smo ugotovili, da vrochina otezhuje miselne procese; porabili smo vech časa, da smo kaj razmislili.

Spoznal sem indijskega trgovca, ki je dobro znal angleshko (redkost na Madagaskarju). Rojen je bil v Tanzaniji in je tam tudi odrashchal. Na Madagaskar se je preselil, ker ima tu sorodnike. Omenil je, da ima v Angliji dva brata, ki ga stalno vabita, naj ju obishche.

V sredo popoldne sem shel do pristanishcha, ker nas nihche ni prishel iskat, cheprav so nam prejsnji dan obljubili, da pridejo po nas. Na svoje zachudenje, jezo in nejevero sem ugotovil, da nashe barke ni vech ... Sprasheval sem, kje je, in so mi povedali, da ni odplula, ampak da se je le priblizhala morju in se zasidrala ob izlivu reke. Do nje me je peljal mozhakar z drevakom, ki je sicer vozil she vrecho rizha in drugo robo. Kamen se mi je odvalil od srca, ko sem zagledal nasho barko. Nekaj mornarchkov jo je strazhilo. Kapitana »Caressa« ni bilo. Nazaj v Maintirano po puncu sem shel kar po plazhi – razdalja morda dveh kilometrov. Bil je krasen, toda utrujajoch sprehod v vechernih urah po sledih, ki so jih pustili mornarji v pesku ob vsakodnevnem odhajanju do mesta.

Jasna in Eva sta mi povedali, da jima je kapitan prishel povedat, da okoli treh zjutraj odplujemo (takrat bo plima). Shli smo na zadnjo vecherjo v mestu in povabili kapitana. Nerodno mu je bilo in ni hotel jesti kakor mi. Potem smo se mi trije odpravili s tezhkimi nahrbtniki po pesku do barke. Zopet smo bili priche

chudovitemu sonchnemu zahodu. Ker je barka chepela v blatu, je bilo treba malo potelovaditi, da smo zlezli na palubo. Noch na prostem je pomenila ponovne bitke s komarji, in cheprav sem se dobro »zadelak« v spalno, je bil spanec kljub temu zaradi mrchesa zelo nemiren. Ko je prishel chas plime, nas je zbudila zhivahna dejavnost na drugih barkah, na nashi pa je bilo nekam chudno mirno. Z narashchajocho zhivchnostjo smo opazovali, kako drugi odhajajo, medtem ko nashi mornarji z nichimer ne kazhejo, da bi se pripravljali na odhod. Razlog: kapitan se ni vrnil iz mesta ... Plima se je pochasi spremenila v oseko in zamudili smo možnost za odhod. Zjutraj smo od muzajochih se mornarjev izvedeli, da se je kapitan v mestu napil.

Cheprav je bil odhod obljubljen za naslednjo noch, puncu upravicheno nista verjeli tej napovedi in sta she isti dan odleteli z Air Madagascarjevim Twin Otterjem v Tsiroanomandidy, od koder sta imeli potem kratko vozhnjo s taxi-broussom do prestolnice.

Meni se ni mudilo in zanimal me je zadnji krak poti do Morondave, zato sem ostal she en dan v Maintiranu, naslednjo noch pa smo res odpluli. Barka je bila tako rekoch prazna, vozili smo le eno omaro, pa smo se med vozhnjo skrili pred soncem kar v prostornem, smrdechcem podpalubju, iz katerega je bilo treba redno z vedrom odnashati vodo. Zahvaljujoch ugodnemu, mochnemu vetru in lahki barki, smo Morondavo dosegli v manj kot 24 urah. Mornarjem se je zdelo zelo smeshno, da sta me puncu zapustili in so me stalno sprashevali, kje sta. Kapitan pa se me je izogibal. Verjetno ga je bilo sram ali pa celo strah. Puncu sta bili zelo prijazni do njega – za zobobol sta mu dajali protibolechinske tablete, in she na vecherjo smo ga povabili. Dobro je vedel, da se dekletoma mudi, pa nas je vendarle takole »zashikl!

V Morondavi (precej velik kraj) je bilo vreme muhasto; pri tem sem tudi hitro spoznal, da ni prav nich zabavno potovati sam. S prvim mozhnim taxi-broussom sem se vrnil v Antananarivo in she ujel dekleti, preden sta odleteli z otoka.

ZAPLETI V VIJUGAH CHASA (V)

Nujnost kopernikanskega družbenega in duhovnega preobrata

V drzhavah in družbah, v katerih se vedno bolj krushi nujna vzajemna povezava med različnimi akterji pluralistično razvejanega javnega zhivljenja, bo težko vzpostaviti skupni imenovalec novega socialnega dogovora. Za tak pozitivni korak velikokrat manjkata etična substanca in neka ontoloshko-metafizichna presezhna razsezhnost bivanjske zavesti, ki bi omogochali pomirjevalni stik med oblikovalci družbenih in politichnih programov. Avtomatizacija zhivljenja vedno odločneje pretvarja samostojnega posameznika v razosebljeno shtevilko javnega programa. Drzhava se pri tem avtoritativno napihuje kot teritorialni monopolist zakonodajstva in pravosodja z vedno bolj v vsak kotiček usmerjeno nadzorno energijo. To unichuje chlovekovo osebno kreativnost in družbeni razvoj. Drzhava, ki svojo glavno nalogo v chasu kriz in upada produkcijskih mozhnosti vidi v radikalni redukciji sredstev za financiranje javne blaginje ob istochasnem optimalnem obdavčenju bistvenih silnic zhivljenja kot takega, namesto da bi vzpodbujala ustvarjalni zagon vseh svojih dejavnikov, nima prave perspektive v prihodnosti. Zato ni chudno, da se majejo temelji tako imenovanih demokraticnih socialnih drzhav oziroma družb. Te zachenjajo pochasi, a nevzdrzhno drseti v relativiranje visokoletechih ciljev, kot so si jih zapisale v ustavo. Lahko jih zadene podobna usoda, kot se je pripetila komunistichnim diktaturam vzhodnega bloka.

Kriza se dogaja in zapleta v kontekstu danashnjega neoliberalizma, ki je s svojimi politichnimi posegi, na primer z »varchevalnim« umikom drzhave iz odgovornosti za socialno varnost prebivalstva in z »varchevalno« privatizacijo (zheleznice, poshte, zdravstvenega sistema, univerze), unichil stare, velikokrat dobro urejene strukture. Istochasno je iskanje cenejsih proizvodjalnih prostorov (v Aziji, na primer v Vietnamu in na Kitajskem) povzročilo odtok industrijskih obratov iz Evrope. Nove tehnologije in computerizacija delovnih procesov so pospeshili dodatno redukcijo delovne sile. Ni chudno, da so nove mlade generacije vedno bolj odrezane od mozhnosti kvalitetne delovne zaposlitve in ostajajo tako rekoch brez perspektive na cesti. Na kakshen nachin zheli aktualna politika razreshiti zagatni polozhaj? Je reindustrializacija drage in vedno bolj zablokirane Evrope sploh she mogocha?

Vsekakor je egoistichni chloveshki partikularizem s sebichno zheljo po chim vechjem obogatenu (tudi na rachun drugega oziroma tvojega blizhnjega) eden glavnih vzrokov sedanje vsesploshne krize. Te ni mogoche premagati, che ne spremenimo lastnega pogleda na svet in se ne zadovoljimo z enostavnejshim nachinom zhivljenja, ki bo omogochilo vechjo socialno vzajemnost in istochasno med drugim izboljšhalo problematichno stanje zaradi industrijskih in

potrošniških odpadkov ogroženega okolja. Pravilna porazdelitev dobrin in kapitala, ki sta se nakopichila – kljub krizi – v zahodnih industrijskih drzhavah (kjer pa je na obrobju kljub največjemu blagostanju v dosednji zgodovini tega predela sveta vseeno vedno vech revshchine), bi omogochila ublazhitev socialnih in politichnih nezadostnosti v dezhelah v razvoju. Predpogoj bi bil, da bogati sloji nekoliko zategnejo pas in spremenijo zhivljenjski nachin, to pa se seveda ne zgodi.

Namesto da bi pospeshili etichni preobrat v pravo smer, so tudi politiki vseh barv in prepričanaj vedno bolj zmedeni in vedno manj verodostojni. Zdi se, da strmijo v blizhajočo se možno katastrofo kot mish v kacho, ne da bi nashli skupni odgovor na perecho aktualno problematiko. To pospeshuje radikalni polom ugleda politichnih dejavnikov. Prichenja se namrech konec plesa v maskah, na katerem so napovedovali optimalni vzpon na konico razvoja vse do najvishjih izboljshav za vse in vsakogar. Korupcija pa tudi nemoch vladajochih politichnih in gospodarskih elit in njihovih programov postajata vedno bolj ochitni. Nastali polozhaj peha volilne mnozhice v resignacijo in v odpor do danashnje »ne-politike« in neefektivnega politikantstva, po drugi strani pa krepki nemoralno pozhreshnosht shirshche javnosti oziroma »malih ljudi«, ki zhelijo prav tako kot »shpekulanti tam zgoraj« tudi sami obogateti. Zdi se, da je danashnja zamegljena »trgovinarska filozofija« vzrok za shtevilne nespোরazume, nepravilnosti in družhbene konflikte. Motnje na področju tako imenovane »gospodarske konjunktore«, razkrajanje kapitala pri neuspeshnih podjetjih in možno razvrednotenje poglavitnih valut so samo nekatera spremljevalna, a ključna znamenja krize, ki vodi ob zmanjshanju sploshnega blagostanja do resne civilizacijske krize.

Histerija javnega prostora, ki spremlja zmedo v ekonomiji in politiki, dushi ustvarjalni zagon. Korupcija shpekulantov na zgornji ploskvi deluje kot v vezni posodi na razvrednotenje vrednot spodnje ploskve. Nekateri shpekulanti so pri svojih problematichnih akcijah izredno spretni, cheprav so njihovi podvigi ne le pustolovski, temvech predvsem virtualni. Za shpekulativni kapitalizem brez kritja je namrech posebno znachilno – to potrjujejo primeri iz zadnjega chasa – nekaj, kar je pomembnejshe kot realnost. Borzno dogajanje okrog kakega internetskega podjetja in njegovega »facebooka« bi lahko marsikomu odprlo ochi. Tu gre pravzaprav za zadevo brez prave realne vrednosti, ki pa so ji shpekulativno pripisali milijardno vrednost, cheprav je njena vrednost zgolj simbolichnega znachaja. Je skoraj tako, kot da bi cesar, ki je bil nag, cheprav so shpekulanti ljudstvu dokazovali, da ima prekrasno obleko, ushel iz Andersenove pravljice, da bi prestrashil in zasuzhnjil sposhtovano sodobno potroshnishtvo, ki bo prazen nishtrc kupovalo in prodajalo kot zlato. (Raz)prodaja prek facebooka je seveda povezana z vedno mochnejsho vsesploshno lakomnostjo po presezhnih dobichkih, ki ogrozha obstoj urejenega gospodarstva in politike.

Reshitev iz take krize je mogocha le z radikalnim »kopernikanskim preobratom« mishljenja in zhivljenjskega nachina, ki bo danashnjega duhovno in socialno osiromashenega posameznika postavil na novo bivanjsko ploskev, na kateri bo

realna chlopekova narava v kontekstu bivanja dejansko merilo za oblikovanje vseh javnih pa tudi zasebnih stvari.

Sredi vsesplošnega pesimizma nam je namreč potrebna nova notranja moč, ki bo nujna za duhovno prenavo, ki naj posezhe v vse celice chlopekovega zhivljenja. Predvsem nam ta trenutek manjka posluh za vse drobne, a v resnici velike strani zhivljenja, ki polnijo chlopekovo bit z optimistichnim zanosom in posameznika povezujejo v vzajemno zavezanost s sochlopek in družhbo. Potrebna je odločilna sprememba mishljenja, ki naj vodi od topega enosmernega potroshnishtva v medias res chlopekovi dejanski možnosti in potreb.

Dinamika danashnje znanosti in kulture z novimi presenetljivimi dosezhki naj bo res v družhbeni blagor – in ne zgolj orodje pozhreshnega shpekulativnega kapitala. Ta s svojo materialistichno egoistichno samopashnjostjo unichuje etichni kodeks chloveshtva in obenem z neomejenim ropanjem naravnih bogastev in onesnazhevanjem zhivljenjske substance izpodkopava temelje, ki so nujni za prezhivetje na tem planetu. Stopnjevanje produkcije za povechano potroshnishtvo (ki ima za posledico hitri odpad starih izdelkov ob stopnjevanju produkciji novih izdelkov) ni reshitev iz krize in drsi v vedno vechje tezhave.

Za odpravo krize bo zato nujno zhivljenje v novih razsezhnostih. Etika in sociala v pluralistichnem družhbenem kontekstu in v duhovnem kompleksu metafizichne skrivnostnosti bivanja (to je bil v nekem smislu tudi Kocbekov optimistichni ciljni program gibanja v novo slovensko družhbo in njeno kulturo) nikakor nista ad acta. V prenovljenem in dopolnjenem smislu nas lahko tudi pogled v zaradi komunistichnega enoumja zapravljenosti možnosti družhbene, politichne in duhovne prenave pozhene naprej, v mirno sredino srca, v blago sredino upanja in sprave. Zavedati se moramo, da se bo moral sodobni chlopek ponovno prebuditi iz sedanje pesimistichne apatije v narodno zavednega sodobnika, ki je istočasno kot drzhavljan sveta vključen s svojo etnichno bitjo v univerzalno dogajanje. Sodobni chlopek se bo moral ponovno zacheti ustvarjalno samoosveshchati. Nova samozadostnost, samokritichnost ter kontrolirana družhbeno in osebnostna disciplina so lahko pri tem tisti kvas, s pomočhjo katerega lahko stopimo na območhje bodrilne svetlobe.

Blato in zlato preteklosti

Ponochi te muchi blato mrachne preteklosti. Polzi v tvoje sanje, pritiska kot mora na dusho, da se ti zdi, da te bo zadushilo. Ves sprepoten se zbudish. Ne moresh vech zaspati. Pregarjavica in nespechnost sta tvoja stalna družhbnika.

Premishljujesh, zakaj Robespierrovi nasledniki na Slovenskem niso znali nikoli ponuditi narodu ne mleka in ne zdravja. Osvoboditev, ki izkljuhuje, je odstranitev.

Poglejmo samo, kako smo v lokalni samozadrtosti nekritichno odstranili po zlomu habsburshke monarhije in po propadu jugoslovanske kraljevine in vsaj delno tudi

po zlomu komunizma celo take stare spomenike in zgodovinska obeležja, ki so bistveno povezana s tisočletnim dejanjem in nehanjem slovenskega ljudstva in naroda. Toda uradne glave, ki so rushile tisočletno moč zgodovinskega spomina, so nas stalno pouchevale, da se s tem »osvobajamo« v lastno zgodovino in samouresnicjevanje!

Oblastniki se vedno znova vedejo kot tisti predrzneži v sholskem razredu, ki menijo, da jim vse pripada oziroma ki mislijo, da si lahko vzamejo vse zlepa ali zgrda. Medtem ko se je »mali chlovek potroshnik« izgubljal podobno kot danes v banalnih privatnih zapletanjih, kjer je svojo energijo troshil za »chustveno« navezavo prijateljstev ali nakopavanje sovrazhnikov, je hotela »elita delavskega razreda« stati nad topoumnim preprirom zhivljenja. Hotela je imeti popolno oblast nad ljudmi in stvarmi. Mogoche ti je ponudila roko, mogoche ti jo je odbila. Namenoma je netila prepire, sredi katerih se je mnozhica emocionalno spozabljala. »Elita« je sama dolochala, kdo je prijatelj in kdo je sovrazhnik.

V takih razmerah se je zelo tezhko pojavil posameznik, ki ni sprejel od zgoraj predpisanih pravil igre, ki so se jim podredili tako ali tako skoraj vsi, saj ljudstvo noche biti moteche in kaznovano, temvech zheli biti koristno in nagrajeno s pohvalo in dobichkom.

Premishljujesh, zakaj kljub zlomu osi, ki je poganjala mehanizem nekdanjega enoumja, she vedno nismo nashli kritichnega pristopa do preteklosti. Zakaj druzhba, ki bo zgreshila pot k toleranci in humanemu dialogu med posameznimi veznimi chleni, si bo zaprla pozitivno bodochnost. Zhivljenjsko pravilo pravih druzhbenih odnosov je biti chlovek, toda nekdanji sistem je hotel biti angel in je vsakogar, ki mu je nasprotoval, razglasil za poshast. Zato se mu je pripetilo tisto, o chemer pishe sloviti Dostojevski kot o zlomu vsega chloveshkega: »Chlovek ni ne angel in ne poshast in tisti, ki zheli delovati kot angel, postopa kot zver!«

Chlovek bi sredi prisil in ovir, porojenih iz napachno razumljene znanosti in zgodovine, moral konchno odvrechi verige zablod, ki groze, da ga priklenejo k novemu suzhenjstvu sredi velekapitalistichnega osipa. Pri tem bo tudi slovenski narod, ki she vedno ishche svojo pot, moral ponovno najti smer k sebi in k svoji zgodovini – pravi, avtentichni, neideoloshko normalno podozhiveti zgodovini, ki smo jo v preishnjem stoletju groze in krvi kar vechkrat ubili. Pri tem so nam poleg slabih politikov pomagali (in nam she pomagajo) tudi nepravi, polovichni resnici sledechi uradni »zgodovinarji« in »znanstveniki« vseh vrst.

V pasteh udbovskega omrezhja (Chetrtri del)

Zhe oktobra 1979, ko se z mednarodno znanim opernim pevcem Antonom Dermoto demonstrativno sprehajava po prostranostih Burgtheatra ob dunajskem gostovanju ljubljanske drame z ekspresivno-groteskno igro Dushana Jovanovicha *Osvoboditev Skopja*, chutim, kako se nama v hrbet zapichijo razburjeni pogledi predstavnikov jugoslovanskega veleposlanishtva in polikanih gostov uradne

slovenske politike, med katerimi so vedno, tudi po ocenah avstrijskega zunanjega ministrstva, zakrinkani predstavniki udbe. Ta s svojo dolgo roko, ki ne pozna milosti, vedno znova na različne načine posezhe v moje zhivljenje. Stalno se srečujem z zamolklimi pritiski. Med drugim tudi z anonimnimi nočnimi klici po telefonu, ki uchinjujejo kot prikrite groznje in svarila. Kljub temu se groteskni razsežnosti dogajanja, ki ga je leta 2010 podrobneje razkril Igor Omerza v knjigi *Edvard Kocbek: osebni dosje sbt. 584*, takrat jasno ne zavedam, čeprav chutim politično paranojo, ki prezhi iz zasede ...

Po mednarodnem pisateljskem srečanju v zgornjekoroshkih Brezah, ki se ga vsakega maja od leta 1975 naprej redno udeležujem, me neki avstrijski pisatelj, prevajalec in urednik na sprehodu po Celovcu nedvoumno vprasha: »Ali se nich ne bojish? Ko pishesh tisto o napadih na Kocbeka in o represijah proti kritičnim pisateljem v Jugoslaviji. Che se ti kaj zgodi! Recimo zvecher na samotni celovshki ulici, ko lazish v svoj hotel ...«

»Ne morem drugache ... Potrebno je povedati resnico ... Che hochejo, me lahko odstranijo tudi na Dunaju ...«

»Pred kratkim so ustrelili hrvashkega ustasha. Tukajshnjega trgovca ...«

»Jaz nisem ustash, temvech pisatelj ...«

Z istim avtorjem sedim v prazni celovshki gostilni. Postavi mi nekaj rezkih vprashanj. Beseda teche o aktualnih kulturnih dogodkih, o intrigah v avstrijskem PEN-u in v grashki pisateljski zvezi. K sosednji mizi, v sicer popolnoma praznem prostoru, se usede »par« v srednjih letih ... Neprijetno mi je, da ob najinem zhivahnem in glasnem pogovoru oba chudna gosta ne spregovorita niti besedice. Cesarjeva vsepovsod prisotna »usta in ushesa«? Se motim? Mogoche samo sanjarita? Ljubezensko, brez besed, ob kozarcih piva, navidezno vdano predana drug drugemu, a z lokavo mezhikajochimi ochmi ostro prislushkujochih?

Moj sogovornik, o katerem upam, da ni kak *agent provocateur*, sprozhi she bolj nevarna vprashanja. Spet govori o atentatih in ustrelitvah.

»Ali se zares ne bojish?«

Navsezadnje gre za resnično oblast, ki odločno ukrepa ... Gre za izvezhbane mozhe, ki imajo povsod po svetu sodelavce in pristashce.

Na celovshki gimnaziji za Slovence predavam v okviru slavistichno-pedagogshkega seminarja za uchno osebje Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu in za uchitelje slovenshchine na vishjih avstrijskih sholah. Povabil me je vishji sholski nadzornik, dvorni svetnik dr. Valentin Inzko.

Govorim o vprashanju tujejezichne metamorfoze in o pomenskih spremembah nacionalne literature v drugojezichnih prevodih. Na veliko se razgovorim o Handkejevem prevodu Lipushevega teksta *Zmote dijaka Tjazha* v nemshchino. Poudarim, da je nemshki prevod, kot se zdi, uglajenejsi, bolj poloshchen, bolj »eksotichno romantichen« kot Lipusheva eruptivna, manj izpiljena koroshko izvorna slovenshchina. Harmonichna ritmichnost, povezana z lirichnimi,

grotesknimi in subtilno-eksistencialnimi podtoni tvori namrech ospredje Handkejevega pristopa k Lipushevemu tekstu. Na istem seminarju nastopajochi dr. Matjazh Kmecl potisne prireditelje pa tudi mene v neprijeten položaj, ko na zacetku svojega predavanja javno pove, da je navzoch samo zaradi ljubezni do koroshkih Slovencev, ker sicer noche nastopati skupaj s »sovrazhnim emigrantom« Detelo.

Pozno zvecher se za steno hotelske sobe z veliko teraso oglashajo nenavadni shumi. Zdi se mi, da se nekdo plazi pred vrati moje spalnice in prislushkuje ... Me zachenja muchiti, kot mnoge emigrante, obremenilna preganjavica?

V steni hotela poka napetost. Se mi vse to le dozdeva ali pa sem res v nevarnosti?

Zhena se zachenja bati za družhino, she posebej za najine tri otroke. Tolazhim jo, kakor vem in znam ... Ali naj neham pisati? ... Chutiva, kako postajava izmучehena ... Bojim se za Milenino zdravje, ki se ji vse bolj slabsha.

Ponochi spet vedno znova zabrni telefon, vendar se, ko dvignesh slushalko, nihche ne oglasi ...

Prevech neuspesno prerashchanje nekdanjega enopartijskega ustroja

Po dveh desetletjih slovenske drzhavne samostojnosti se lahko vprashamo, zakaj se nam ni na dovolj uspeshen nachin posrechilo prerasti nedemokratske in avtoritativne strukture nekdanjega enostrankarskega ustroja.

Spomniti se moramo, da je mochno liberalno-demokratschno vrenje na zacetku sedemdesetih let v nekdanji Jugoslaviji, she posebej predvsem v Srbiji in na Hrvashkem, a tudi v Sloveniji, sprozhilo vrsto dogmatschno birokratskih in administrativnih drzhavnih posegov, ki so za dolgo chasa prepRechili razvoj nekaterih najboljshih in najbolj izvirnih tendenc na vseh podrochjih kulturnega, a tudi družhbenopolitichnega uveljavljanja. Usahnile so mnoge, sredi kratkega »anarhistichnega« samoupravljskega vrenja ob koncu shestdesetih let tako znachilne eksperimentalne oblike besednega ustvarjanja, na primer konkretna poezija, a tudi kritichne, politichne, socialne in nacionalne teme, ki so se na razvejan nachin uveljavljale v vedno shirshem kontekstu kulturnega zhivljenja. Na slovenskem prostoru je komunistichni dogmatizem v svoji netolerantni ihti proti »protisocialistichnim odklonom« in v boju proti »charovnikom in charovnicam vulgarnega nemarksistichnega nacionalizma« in »nazadnjashkega klerikalizma« med drugim onemogochil nadaljnje izhajanje narodnopovezovalne kulturne revije *Prostor in chas*, ki je skushala prav tako kot leta 1981 umrli Edvard Kocbek zagovarjati idejo kulturnega pluralizma ter na podlagi tega pluralizma razshiriti kulturni prostor slovenskega dogajanja v skupni slovenski duhovni prostor chez ozhje meje republike Slovenije k predelom s slovenskim prebivalstvom v Italiji, Avstriji in na Madzharskem – in k pomembnim slovenskim izseljenshkim enklavam v obeh Amerikah, v Avstraliji, Evropi in drugod po svetu.

Dejstvo je, da so sredi restavrativne in nepluralistične politične in družbene strukture zlasti splošnokulturne in literarne revije na Slovenskem opravljale vazhne družbenokritične funkcije, s katerimi se v razvitih demokratičnih družbah ukvarjajo politične skupine in inštitucije. Te slovenske kulturne revije so, če niso bile politično dirigirane, v očeh komunističnih dogmatikov kaj hitro zrasle v vlogo nevarnih družbenokritičnih sil, ki ogrožajo obstoj nove »napredne« politične in socialne ureditve. Zato so bili politični napadi in administrativne prepovedi novih revij na dnevnem redu – in to velikokrat povezano z agresivnim političnim obracunavanjem, zapiranjem pisateljev in s procesi. Tako so na slovenskem prostoru zatrli *Besedo* (1956), *Revijo 57* (1958), *Perspektive* (1964) in *Prostor in čas* (1974), a tudi vrsto manjših periodičnih publikacij, poleg tega pa so s pritiski in intrigami posegli v uradniško strukturo drugih, bolj oportunističnih revij.

Rojstvo *Nove revije* s prvo shtevilko, ki je izšla po težkih porodnih krčih in ob nasprotovanju dogmatičnih sil maja 1982, pomeni začetek kontinuiranega oblikovanja nove slovenske kritične zavesti. Velik del posameznih shtevilk *Nove revije* so kmalu zavzeli družbenokritični eseji in članki z razmejevanjem od dogmatičnih pozicij v kulturi in znanosti. Vsekakor je *Nova revija* ponudila »politiki trde roke« kot znamenje dobre volje alternativni odgovor prenovljene demokratične kulturne zavesti, ki s povezovalno diskusijo vodi k odpiranju vrat v novo pluralistično stanje. V tem kompleksu dogajanja se je rodila slovenska civilna družba, ki je izrabila trenutek vsesplošnega sesutja svetovnega komunizma. Vrata, ki so jih komunistični dogmatiki zaprli, so bila nenadoma odprta na stezhaj.

Na zhalost sta slovensko kratkovidno drobnjakarstvo in partikularistična razkosanost na nasprotujoče si skupine sredi vedno hujšega megakapitalističnega udara preprečila oblikovanje resnično pluralne demokratične slovenske družbe. O tej lahko le sanjamo, če ne bomo spremenili naših zhivljenjskih navad in prepričanaj. Samo z omejitvami realne slovenske danosti presegajočega samopashnishtva in s pomočjo v etični skromnosti in enostavnosti utemeljenega bivanja bomo reshili Slovenijo in svet v prihodnost, ki ima dejansko razvojno perspektivo, če nočemo, da se zhe jutri ali pojutrishnjem znajdemo v gluhi lozi z drevesi brez korenin.

V pasteh udbovskega omrezhja (Peti del)

Pred vhodom v nasho dunajsko stanovanjsko hisho v 22. okraju zhe vech dni skoraj nepremichno stoji neznanec. Stoji tik pred vhodom pod nashim oknom, s klobukom na glavi. Opazujem ga skozi okno. Na koga ali na kaj chaka? Je tu zaradi mene? Morda me muchi samo preganjavica in si prevech domishljjam ... Ko moram po opravkih iz hishe, se skoraj zadenem ob njegovo postavo. Zdi se mi, da se dela, kot da me sploh ne vidi. Z zheni premishljujeva, da bi poklicala avstrijsko

policijo, vendar nimava nih takega v rokah, kar bi neznanca lahko obremenilo. Končno lahko stojish na javnem prostoru pred hisho ves dan in celo noch – in ti nihche nich ne more ...

She bolj chuden je dogodek, ki se pripeti nekaj zatem. Na stopnicah pred nasho kletjo sedi nekega lepega jutra tuja in zmedena, vendar precej chedna zhenska. Nervozno povेशha glavo, a me vseeno zverizheno opazuje ... Ko se chez nekaj ur ponovno odpravim po opravkih mimo kleti, vidim, da chudna zhenska she vedno sedi na stopnicah. Vprasham jo, zakaj ves chas zhdi na hodniku tuje hishe. Neznanka me zdaj nagovori v slovenshchini. Reche mi, da se zelo zanima za Edvarda Kocbeka, za katerega se zavzema, kot ve, tudi Lev Detela. Rada bi govorila z Levom Detelo pa tudi z njegovo zheno pesnico Mileno Merlak.

»Jaz sem Lev Detela,« ji rechem.

Vprasham jo, kje je zvedela, da porocham o Kocbeku, saj o tem v Sloveniji prav nich ne pishejo.

O tem jo je obvestil njen bivshi prijatelj Zoran, mi pove. Ta ji je tudi dal moj naslov.

»Kdo je ta Zoran?« jo vprasham.

»Moj prijatelj je bil. Oziroma znanec,« reche. »A me je ves chas izrabljaj ... Zdaj sem mu pobegnila. Ne grem nazaj v Jugoslavijo.«

»Potem se morate oglasiti na dunajski policiji,« ji rechem.

»Ja, ja,« reche.

Pove, da je pravzaprav iz katolishke družhine. Dva duhovnika sta njena sorodnika. Strica so takoj po vojni ubili komunisti, ker je bil domobranec.

Spet zachne govoriti o Kocbeku. Zoran sicer dela za policijo, a ima zelo rad Kocbeka. Tudi sama rada bere njegove pesmi. Ampak zaradi Zorana je zdaj v kashi. In zaradi svojega brata, ki je pobegnil v Italijo. Zaradi brata se je vse skupaj zachelo. A zdaj ne more vech. Zoran je postal prevech nasilen. Hoche ostati v Avstriji.

»Ali mi lahko pomagata?« reche.

Nestrpno suche glavo, me razdrazheno gleda.

Povabim jo na kavo v stanovanje, kjer zachne moji zheni pripovedovati svojo zhalostno in neprijetno, vendar mogoche izmishljeno zgodbo.

Zaradi pobeglega brata se je Zoran nekega dne oglasil pri njej, ko je prishla domov iz knjizhnice, kjer je bila zaposlena. Strashno sladek je bil, prepoln komplimentov. Zaljubljeno jo je meril od glave do nog in jo z ochmi pozheljivo bozhal po vsem telesu. Zazdelo se ji je, da jo v duhu zhe slachi in osvaja na najbolj kochljivih mestih. Rekel je, da je odvetnik, ki ureja neurejene razmere slovenskih izseljencev. Tudi pobeglemu bratu bi se dalo pomagati. Naj se vendar vrne v domovino. Povabil jo je na izlet na Pohorje in potem v neko diskoteko. Končno pa she v hotel. V mariborski hotel Orel. Po izdatni vecherji in steklenici rdechega vina je v hotelski sobi zelo hitro prishlo do spolnega kontakta. Pri tem je bil izredno

intenziven. Med vrochim ljubljnjem je stalno trobezljajal o razrednih sovražnikih in jo ob vsakem novem objemu vedno bolj ostro sprasheval: »Kdo pa je tvojega brata peljal chez mejo? A mi ne bosh povedala? Mi res ne bosh povedala?«

Potisnil jo je pod svoje tezhko mochno telo, da ji je zastal dih: »No, kaj bi pa zdaj rekli domobranci, ko bi te nago videli pod meno, kaj?«

Med ljubljnjem je ves chas rezgetal o ustasih in generalu Rupniku in rezko sopel: »A uzhivash, kaj, ti prasica nemarna! S kom pa se je ta tvoj brat družil pred pobegom? A ne bosh povedala? A te moram she bolj mochno napokati? A ne bosh povedala? Daj, daj, povej zhe enkrat!«

Ko ji je bilo dovolj in je hotela na stranishche, je bil takoj za njo. Postalo ji je slabo. Shlo ji je na bruhanje, vendar je niti v kopalnici ni pustil same. Pozheljivo jo je opazoval, ko je bila pod prho. Nato jo je spet zavlekel do postelje. Tokrat je bil she bolj brezobziren. Prava zhival. Zhe po nekaj sunkih ji je ranil notranjo stran spolovila. Hotela mu je zbezhati iz sobe, vendar ji ni hotel dati kljucha, da bi odprla vrata, ki jih je ob njenem prihodu zaklenil. Bila je njegova popolna ujetnica. Spet jo je zavlekel do postelje in ji porinil glavo med blazine, da bi se skoraj zadushila.

Med spolno zlorabo je ves chas besno krichal: »Kaj bo pa zdaj? Kaj pa bodo rekli domobranci in papezh v Rimu?«

Med vedno bolj prostashkim muchenjem je zaihtela, zato se je konchno nekoliko umiril.

»Saj se lahko reshish, che postanesh nasha,« je rekel in ji zabichal, da ne sme nikomur, niti najblizhjim sorodnikom povedati, kaj se je zgodilo. To ne bi bilo dobro za njeno zdravje. Gotovo bi rada she dolgo zhivela. Uradno se tudi ne poznata, cheprav sta si zhe zelo blizu. O poznanstvu z njim naj molchi kot cerkvena mish. Spet jo je zachel bozhati po trebuhu in poljubljati na prsi.

»Lepe joshke imash. Shkoda bi bilo zanje, che ne bi imeli vech obozhevalcev!« je rekel in jo strogo pogledal.

Trenutek za tem je postal popolnoma sentimentalen, kot da se prej ni zgodilo nich neprijetnega. Chisto jo je zmedel. Z nezhnimi potiski in poljubi jo je pripeljal do mochnega orgazma. Zdaj jo je pripravil do tega, da je izblebetala vse, kar je vedela o bratu. Konchno jo je imel v pasti. Zachel jo je izrabljati v svoje namene. Povedal ji je, da dela za udbo. Zelo zazheleno bi bilo, che bi tudi ona sodelovala, se borila proti nasprotnikom domovine. Che ne bo hotela, bo povsod povedal, kakshna je. Kako se vlachi po hotelih in kurba v tujih posteljah. S skrito kamero je, ko je najbolj uzhivala, na skrivaj naredil nekaj pikantnih slik. Ne bi bilo prijetno, che bi jo videli sorodniki in kolegi v sluzhbi nago v objemu s tujim moshkim.

Kljub tej grozhnji najprej ni hotela. Res ni hotela. Zato je postal spet zelo grob ... in potem nenadoma ves sladek.

Konchno se je vdala. Se podpisala na listichu, ki ji ga je porinil v roko.

»Taki so. Z erotiko in spolnostjo te zasvojijo,« reche.

Zachne ihteti in objokovati svojo usodo. Pove, da so ji, ko je pristala na sodelovanje, dali izmisljeno ime Marta in posebno tajno stanovanje v Mariboru. Kmalu je imela vech prijateljev, ki delajo za udbo. Vech emigrantov iz Avstrije, Nemchije in Amerike je omrezhila. Bilo je zelo zabavno. Dobivala je denar in darila. Nazadnje pa se je vse spremenilo. Ker v dveh ali treh primerih ni bila uspesna. Ni jih hotela vech ubogati. Zdaj so postali nasilni. Zahtevali so, da se zachne ukvarjati s Kocbekovimi pristashi in prijatelji, ker so ti posebno nevarni in jim je treba preprečiti rovarjenje. Ko jih ni hotela ubogati, so jo enostavno polozhili na hrbet, prebutali in posilili. Vechkrat so jo posilili. Za te stvari imajo posebne prostore, v katerih so nastavili prislushkovalne mikrofone. Tam si podajajo dolochene zhenske, ki so jim postale sumljive, iz roke v roko. Jih naredijo za suzhnje. Gre za prave nočne orgije z zaslishevanji, pri katerih teče vino v potokih. Veliko alkohola in tudi mamila ... in k. o. kapljice za tiste zhrtve, ki se upirajo. Tudi njo so spolno izkoristili. Saj je tam za zhensko, kot da si v nekakshnem surovem bordelu. Naredili so jo za cipo. Vedno bolj so jo izrabljali za poizvedovanja pri motechih osebah. Pri razrednih sovrazhnikih. Pri Kocbekovih prijateljih. V postelji ti vsak moshki marsikaj izblebeta, kar drugache ne bi povedal. Che ni hotela, so ji grozili in jo topli ... Zoran je bil she najbolj dober ... Pri njem se je vedno znova imela lepo, saj je dobila za svoje delo denar ... Shli so se tudi zabavat v Trst, v Budimpeshto in v Benetke ... Potem pa ji je prijatelj Zoran rekel, da mora iti na Dunaj in tam obiskati pisatelja Detelo, ker ta veliko pishe o Kocbeku ... Tega pa ni hotela. Zato je zdaj pobegnila. Noche se vrniti v Maribor. Vsega ima dovolj.

Zhenska nama je vedno bolj sumljiva. Kdo ve, ali govori resnico. Morda provocira. Morda je dushevno bolna.

Rechem ji, naj se javi pri dunajski policiji. Kar se pa tiche mojih sestavkov o Kocbeku, si jih lahko vsakdo povsem svobodno prebere kjerkoli v Avstriji ali Nemchiji, che ti niso dostopni v Jugoslaviji.

»Ne, pri nas je branje takih protidrzhavnih chlankov in spisov prepovedano,« reche.

»Ampak vash prijatelj Zoran jih gotovo ima v arhivu svojega tajnega odseka,« ji rechem. »Iz mojih sestavkov lahko takoj izve, kaj si mislim o tezhavah, ki jih ima Kocbek zaradi svojih humanih in kritichnih stalishch v Sloveniji. Pri teh mojih objavah ni nobenih skrivnosti. Vse je javno in legitimno.«

Chutim, da moram biti previden. Dobro vem, da me imajo za drzhavnega sovrazhnikarja. Saj morda ta chudna zhenska samo igra nesrechnico. Morda le izziva tiste, ki se zavzemajo za to, da bi zmagali resnica in pravica. She enkrat ji rechem, naj se javi pri avstrijski policiji ... Rezki zapleti v vijugah neprijaznega chasa ...

Govor o slovenski kulturi in morali

Vedno znova sanjam temne sanje. Stojim v temi pred množico brez obraza in ji skušam dopovedati tisto, česar noče slišati in česar se ne da dopovedati. Kljub temu govorim in govorim in govorim ...

Dragi znanci. Dragi neznanci. Dolga leta zhe govorim. Noch je, zato me težko slišite in she težje vidite. Sicer pa vam je morda vshech, da je tema. Kdo bi bil rad v tem trdem chasu vsem na ocheh. Kdo bi rad pred drugimi razkril svoje skrivne misli in chustva, ki bi jih konkurent izrabil v svoj prid. Kdo bi se v sedanjem zagatnem položaju, ki bi ga mogli premagati le z vzajemno enotnostjo nas vseh, she zhelel izpostaviti mrzlemu prepihu, saj se zdi, da je vodilna glavnina slovenskega naroda razpolovljena na dva sovrazhna tabora, ki se obnashata, kot da se nahajamo sredi nove drzhavljsanske vojne.

Govorim v temi. In vendar se moj govor dotika nas vseh. Cheprav je najtezhji chas prisil za nami, se vseeno ne smemo oddahniti. Vedno znova namrech moramo govoriti o stanju družbe in naroda, o nashi politiki in gospodarstvu, o nashi kulturi in morali. Monopol nekdanje enopartijske organizacije je zhal vzgojil novo pasmo chloveka: egoistichnega oportunista, ki se ukvarja izključno s seboj in s svojim blagrom in ga usoda drugih malo briga. Sedanji radikalno stopnjevani materialistichno-kapitalistichni interesi so to podedovano samozazrtost v lastni prav in lastno korist razshirili do oblike, ki izpodkopava temelje slovenske družbe in drzhave. Zato se moramo spremeniti.

Dragi prijatelji. Govorim tu, pred vami, cheprav me mogoche nochete videti in slishati. Kaj bo iz nashega naroda, njegove ekonomije, družbene morale, njegove kulture in poslanstva, che bo zgorel prej, kot se je mogel v blagor slovenskega chloveka in njegovih zhelja po spravi in resnicoljubnosti izpolniti in dopolniti? Zakaj so nas zdaj, po zlomu enopartijskega sistema, tirani novih banchnishko-petrolejskih kupchij in egoistichne korupcije pripeljali tako dalech? Zakaj smo se vdali v usodo? Zakaj smo se pustili zbegati in zastrashiti? Zakaj smo prishli pod popolno kontrolo bank in tujega kapitala – z eno samo izjemo: s she odprto pisarno domachege shpekulanta, ki zhe dolgo izstavlja cheke brez kritja? Kako dolgo bo she tako? In zakaj po tej poti? In sploh! Chemu tako?

Nujni pesek in kamen spotike

Che po vech kot petdesetih letih zhivljenja izven Slovenije – ki pa je bilo ves chas zhivo povezano s slovensko narodno bitjo in s slovenskim dejanjem in nehanjem – pogledam nazaj, moram rechi, da je zhe pred mojim zgodnjim odhodom v Avstrijo, ko sem bil star enaindvajset let, predvsem Edvard Kocbek zaznamoval moj pogled v prihodnost. On je bil zame, kot za mnoge Slovence, tisti nujni pesek v družbenem pogonu, ki opozarja na napake in pomanjkljivosti ustroja, ki ga je potrebno popraviti, dopolniti ali celo spremeniti. Seveda pa je bil Kocbek

istochasno ne le za uradne komuniste, temveč še posebej za katoliške tradicionaliste – kamen spotike. To se še posebej pokazhe v dokaj jasni odklonitvi Kocbekovih političnih pozicij pri glavnini slovenske katoliške emigracije. Ta mu je, travmatizirana zaradi dramatičnih medvojnih dogodkov in povojnega pokola domobrancev, očitala, da je s svojimi odločitvami v času druge svetovne vojne diskvalificiral tedanji katoliški odpor zoper protiverski komunizem kot nekritično sodelovanje z okupatorjem (cheprav da je bilo to zgolj minimalno in po sili razmer omejeno na toleriranje samo najnujnejšega).

Zaradi pozitivnega odnosa do nekaterih temeljnih Kocbekovih izhodishch sem imel vedno znova tezhave s konservativnim jedrom slovenske katoliške emigracije. Ne le Ruda Jurhec in njegovi ozhji pristashi, temveč tudi zmernejši emigrantski krogi niso bili naklonjeni Kocbekovim družbenim in duhovnim prenoviteljskim idejam, ki so me posebno zanimala.

Vendar lahko rechem, da je Kocbek kjub emigrantskemu odporu do njegovih idej usodno zaznamoval tudi slovensko katoliško politično emigracijo. Naj kot primer tipičnega, a zmernejšega emigrantskega pogleda na Kocbekov duhovni svet navedem misli pesnika Franceta Papezha, ki jih je ob Kocbekovi smrti objavil v buenosaireshki kulturni reviji *Meddobje* (1982, sht. 3). Papezh daljši esej o »Kocbekovem času in delu« namreč zelo jasno zrcali kritični pogled katoliških tradicionalistov na vodilno osebnost slovenskega krshchanskega socializma. Papezh odločno odklanja Kocbekovo sodelovanje s komunisti, vendar ga visoko oceni kot »pesnika finih metafor in zamotane duhovne simbolike«, ki pa »z neko zlahatno preprostostjo razodeva trenutke globoke chlovečnosti«. V svojih poznejših izvajanjih vseeno ne pozabi dostaviti, da nas Kocbek s svojo poezijo »skoraj perverzno omamlja«. Papezh chuti, da Kocbek »v svojem mistificiranem izrazhanju zadeva na protislovja, ki jih skusha premostiti z eksistencialno personalističnim prevrednotenjem in poetičnim sladostrajtem«. Tudi pri Kocbekovih partizanskih dnevnikih, na primer pri *Tovarishiji*, najde Papezh »bogato izraznost« in »stilno svezhino«, vendar meni, da njen avtor »partizansko stvarnost idilichno romantizira in etichno korigira«. Papezh poudari, da Kocbekova zbirka shtirih novel *Strah in pogum*, ki jo je komunistichna oblast zavrnila in diskvalificirala, pomeni vishjo stopnjo literarnega prikazovanja partizanstva. Kljub temu meni, da Kocbekovo delo, še posebej tudi filozofsko razmishljanje, ki da je prevech kontradiktorno in premalo sistematsko, da bi doseglo jasnost, ne vodi do resnice, temvech jo subjektivno deformira. Na sploh Papezh kot skoraj vsi tedanji politichni emigranti odklanja Kocbekovo zagledanost v marksizem in sodelovanje s komunistichno partijo. Trdi, da ga ni mogoche postaviti samo v svetlo luch, ker je velik pesnik in spreten stilist, temvech je treba uposhtevati negativno dejstvo, da je razdruzhil slovenski katoliški tabor pa tudi slovensko družbo kot tako. Zato emigrantski avtor v *Meddobju* celo izrecno zapishe, da je Kocbek usodno vplival na slovenski katoliški eksodus iz domovine v letu 1945.

Kocbek je torej povsod kamen spotike pa tudi pesek, ki zavira preveč naoljeni mehanizem nekritičnega toka stvari, čeprav je jasno, da moramo dandanes gledati na Kocbekove ideje s kritično distanco in previdnostjo. Kljub temu, da je bil v odnosu do komunističnega totalitarizma vech kot naiven, je lahko s svojim duhovnim zanosom, socialno angazhiranostjo in dialektično vznemirljivostjo she vedno v marsichem kvas v testu, iz katerega bo potrebno zamesiti kruh nove prihodnosti.

Vechsmerna kriza vrednot

Kriza, ki je za politike predvsem ekonomska in finančna kriza, je istochasno kriza duha in kriza vrednot. Zhe od 19. stoletja naprej se shiri na vsa področja zhivljenja. Ubili smo Boga, kot nam je povedal zhe filozof Friedrich Nietzsche (1844 – 1900), toda hkrati smo izgubili tisto, kar je za chloveka najpomembnejše: izgubili smo univerzum vrednot. Zdi se, da ni vech kritja za inflacijska neduhovna dejanja. Zato ni chudno, da vedno obsezhnejša gmota nereshenih problemov narashcha z matematično doslednostjo.

Očitno je nekaj gnilega v kontekstu družhbe in sveta. Dan in noch se ukvarjamo s finančnimi krizami in ekonomskimi problemi, z deficiti in izgubami, čeprav se ob popolnoma nepravilni porazdelitvi dobrin zahodne družhbe kopljejo v bogastvu in se pri uspešnih podjetniskih sistemih stopnjevano mnozhi na rachun manj podjetnih ali spretnih pridobljeni akumulirani kapital. Ta bi s svojo presezhno vrednostjo ob pravih političnih ukrepih in odločitvah lahko nasitil mnozhico tavajochih, ki jim družhba ni znala osmisлити zhivljenja z etičnimi in duhovnimi impulzi, ki bi prerasli goli materializem.

Tu smo se približhali točki, na kateri se vseprisotni mehanizmi krize spajajo z deficiti vzgoje in uchnih sistemov. Zdi se, da so danashnji za vzgojo in pouk zadolžheni politični faktorji zanemarili stare in v chasu razsvetljenstva preizkushene univerzalne kriterije oblikovanja chloveshke osebnosti. Problem vzgoje smo v zadnjih desetletjih zozhili na stopnjo (iz)urjenja kadrov v veshchinah, ki so potrebne za naoljeno obratovanje v delovnih procesih. To ne zachudi, ker je za hitro in brezhibno delovanje potreben nov tip chloveka, namrech postoritveni robot, ta novi »homo mechanicus«, ki mu danashnji uchni sistemi ne ponujajo pravega uvida v duhovno nadstavbo zhivljenja, toda shele ta naredi iz chloveka pravega chloveka in iz zhivljenja polno in kreativno zhivljenje. Poudarek danashnje vzgoje je na praktičnosti in hitrih delovnih uchnih, ki prinesejo določeni skupini privilegiranih visok dobichek, medtem ko vechino pahnejo v odvisnostno odtujenost. Vsakrshno ukvarjanje s tistim, kar za aktualne postoritve ni koristno ali potrebno, je chisti luksus in »neumnost«. Zato ne zachudi, da se z »neuporabnimi« znanstvenimi disciplinami, mrtvimi kulturami in jeziki, »starinoslovjem« in »odrochnimi« področji, nasploh z raznimi nepraktičnimi pojavi ukvarjajo vechinoma le she posebnizhi ali pa posebno bogati, ki se jim ni treba ozirati na praktično mojstrenje in financiranje lastnega prezhivetja.

Cheprav je potrebno na prizadevanja in dosežke racionalizma dandanes in po katastrofah zgodovine post festum gledati z dobršno mero kritične distance, vseeno velja izjava filozofa Immanuela Kanta, da je »razsvetljenstvo / = razsvetljenje/ chlovekov izstop iz njegove po lastni krivdi povzrochene nedoraslosti«. Zaradi te »nedoraslosti« ne zna okrnjeni posameznik uporabljati svojega razuma in je navezan na direktive nekoga drugega, ki lahko z njim poljubno manipulira. Dokler se bo vzgoja ustavljala le na priuchevanju koristnih faktorjev in bo zanemarjala za chlovekov razvoj nujno potrebno refleksijo, ne bo mogoch izhod iz sedanje brezizhodnosti. Potrebno je urjenje v alternativah, ki stopnjujejo chlovekov duhovni potencial in krepijo njegov chut za etichno utemeljeno oblikovanje zhivljenja.

Trije veliki filozofi bi mogli tavajochemu sodobniku nakazati smer v etichno ozaveshchenost in osmislitev bivanja: Aristoteles z nenehnim prizadevanjem oziroma zahtevo po krepostnem zhivljenju (etika je zanj stremljenje po zmernosti in uravnovesenosti, chemur bi morala slediti tudi drzhavna politika), Jean-Jacques Rousseau z opozorili na zhivljenjske nachine, ki ustrezajo osnovnim danostim chlovekove narave (civilizacija se je razvila iz egoizma zasebnega kapitala, ki je za Rousseauja izvirni greh sodobnosti, zato se je treba vrniti nazaj k naravi, zakaj v osnovi in po izvoru je chlovek dobro bitje), in Friedrich Nietzsche z odlochilno zheljjo, z vztrajno kritiko vseh pojavov rasti chez družbene nezadostnosti in chez lastne osebne shibkosti in pomanjkljivosti (»prevrednotenje vseh vrednot«).

Toda kako kljub dobrim naukom in zgledom naprej? Kako nastopiti proti diktaturi kapitalistichnega financhnega sistema, ki je zasvojil in zasuzhnjil politiko, sholstvo, znanost in v veliki meri celo kulturo, ki mu postaja na milost in nemilost pokorna?

Zdi se, da nihche ne ve, kaj bi bilo potrebno storiti. Nihche ne zna razreshiti krize, ki je vseprisotna. Neoliberalizem, ki bi naj vnashal v družhbo svobodo, postaja namrech vedno bolj nedemokratischen. Velikokrat celo izrazito protidemokratischen, kot je nedavno izjavil znani slovenski filozof Slavoj Zhizhek, ki meni, da se moramo v sedanji komplicirani in kompleksni situaciji do neke mere vrniti prek Marxa in komunizma (ki je svoje dni v drugachnih okolishchinah ponujal preproste reshitve problemov, a jih ni razreshil) nazaj k Heglu. S pomocjo lastnih regionalnih posebnosti in lastne drzhave bi morali rehabilitirati sodobnim danostim primerno mochno transnacionalno strukturo.

Zhizhek izziva, ko pravi, da se »Evropa vede, kot komichni figuri Tom in Jerry, ki techeta chez skale naprej v prazno, cheprav nimata tal pod nogami«. Ko pa se zavesta, da techeta po zraku, strmoglavita na tla. Zato je preprichan, da lahko samo she »heretiki« reshijo danashnji svet. V nekem smislu spominja ta mednarodno zapazheni, leta 1949 rojeni slovenski filozof iz obdobja *Living in the End Times* (naslov enega njegovih del), na nekega drugega heretika, namrech na revolucionarni duhovni izziv Edvarda Kocbeka iz dramaticnega obdobja druge svetovne vojne. Vendar je med obema hkrati tudi velika razlika. Zhizhek je v primeri s Kocbekom zgolj anarhistichen provokator, ki mu manjka ozaveshchevalna spiritualna konica na poti k Novi Zemlji in k Novemu Nebu.

Manjka mu navdih, ki te pripelje k eshatološki utopiji novega in boljšega. Vendar ima prav, ko trdi, da moramo spremeniti zhivljenski nachin in kritično preurediti deficitarno stvarnost.

Menil bi, da globalni problemi zavezujejo narode in drzhave k skupnim globalnim ukrepom. Vendar nikakor ne k ukrepom v smislu nekdanje totalitaristichne »uravnalovke«. Tudi v obdobju globalizacije je potrebno upoštevati vechsmernost in razlichnost sveta. Znati moramo diferencirati in relativizirati megalomanijo oziroma prevlado navidezno mogochnega in uspesnega nad manjšim in navidezno manj koristnim. S posodobljenim nachinom bi se morali v določenem smislu vrniti k vedenjskim oblikam, ki so v zadnjih obdobjih nekdanje mogočne evropske povezovalne zveze – Svetega Rimskega cesarstva (nekakšnega predhodnika danashnje Evropske unije) – omogochale plodno in zhivahno duhovno in gospodarsko dejavnost s pomocjo posameznih avtohtonih politichnih enot, zvezanih skupnim povezovalnim nalogam in skupnim konchnim ciljem. Danashnja postarana Evropa, ki se v razmerjih z drugimi kontinenti, zlasti z Azijo, Juzhno Ameriko ali Afriko, vedno bolj tudi demografsko krchi in slabi, bi lahko kljub svoji vedno vechji maloshtevilnosti – v primerjavi s hitrim narashchanjem prebivalstva drugod po svetu – she vedno tudi v globalnem prostoru transkontinentalno uveljavljala svoje potenciale, ko bi se naslonila na izzive, ki utripajo v pozitivnih napetostnih stanjih njenih vechsmernih generatorjev razlichnosti, kot so se oblikovali v njeni razvejani zgodovini. Mnogi avtorji, med drugim tudi znani avstrijski publicist Hugo Portisch, poudarjajo, da je dejanska moeh Evrope v njeni kulturni in jezikovni pestrosti, diferenciranosti in pozitivni konkurenchnosti, ki bi lahko vse poglavitne dejavnike napolnila s presezhno energijo. Prav tej duhovno-zgodovinski tradiciji evropskih razlichnosti v povezovalni enotnosti sta financhno-banchnishka enosmernost in pohlepno dobichkolovstvo malomarno izpodrezala tla pod nogami. Sedanja kriza Evropske unije meche tezhke sence na globalno dogajanje sveta in postavlja pozitivno prihodnost zdruzhene Evrope pod vprashaj.

Vendar se istochasno mnozhijo glasovi, ki pozivajo javnost k spremembi politichnega in druzhbenega zhivljenja. Nemshki teolog in nekdanji banchnik Klaus Gabriel, ki vodi v Frankfurtu na Maini Corporate Responsibility Interface Center, razmishlja o nujnosti etichnih vedenjskih nachinov tudi na gospodarskih in financhnih podrochjih. Meni, da so gospodarske aktivnosti dialektichno vpete v celotno druzhbenopolitichno strukturo zhivljenja. Brez zaupanja v sochloveka, brez druzhbene pravichnosti in socialne varnosti gospodarstvo in financhnishtvo ne moreta pravilno delovati in se razvijati. Moralno vedenje je podlaga za pozitiven gospodarski utrip, ki je koristen za vso skupnost.

Etika je zato *conditio sine qua non* za celotni razvoj chloveshke civilizacije kot take – in v tem globalnem sklopu seveda tudi za razvoj slovenske druzhbe in drzhave, ki se danes nahajata v očitni krizi. Tako misli tudi sedanji predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti, moj sosholec z ljubljanske Klasichne gimnazije Jozhe Trontelj, ki je v intervjuju za slovenski celovshki tednik *Novice*

(sht. 28 z dne 13. julija 2012) med drugim poudaril, da bi morala »etika odigrati močnejšo vlogo, kot jo ima danes«.

Svoja izvajanja je akademik Trontelj zaključil z besedami: »Prihodnji preučevalci danes nastajajoče zgodovine bodo z drugачnimi očmi gledali na lokalno in globalno delovanje slovenskih politikov in gospodarstvenikov. Tudi širša etičnost njihovega ravnanja, ne zgolj pomen za lokalno korist, bo odločala o tem, kam bodo uvrščeni na vrednostni lestvici zgodovinskega spomina.«

Nova etika boja za nasho pravo identiteto

She vedno ishchemo nasho pravo identiteto. Te ne moremo pridobiti, che porushimo spomin na nashe zgodovinske korenine. Ob zlomu avstro-ogrske monarhije smo nekritično odstranjevali spominska obeležja iz habsburške monarhije v napachnem preprichanju, da se iz »jeche narodov« osvobajamo v lastno zgodovino in samouresnichevanje. Pri tem pa nismo odstranjevali le spomina na kakega cesarskega napihnjenca, temvech tudi spomin na stare slovenske rodove, ki so v tezhkih bojih s Turki in z drugimi napadalci branili svojo ozhjo pa tudi shirsho domovino. Hitlerjev chas je na zlochinski nachin skushal odstraniti spomin na nash novi tezhki in obenem narodnoozaveshchevalni chas pod srbskimi kralji stare Jugoslavije – in nova komunistichna oblast je po letu 1945 postorila she vse tisto, chesar niso odstranili ideoloshki chistilci pred njo. She pomnite tovarishi »zgodovinske trenutke«, ko so v slovenskih cerkvah in kapelicah odbijali glave svetnikov, unichevali bozhja znamenja na dezheli, metali Marijine kipce iz velikokrat kulturno-zgodovinsko pomembnih svetishch? Smo se na ta nachin lahko vrachali k nashi pravi identiteti? Nekaj zatem smo z zamahom sekire in lopate odgnali na smetishche zgodovine she nashega »vechnega prijatelja« prvih povojnih let Josipa Visarjonovicha Stalina, ki je zashel celo v prvo povojno jugoslovansko drzhavno himno (Hej Slovani, svet se trese z Volge do Triglava, kakor Visla, kakor Jadran valovi nam Sava ..., z ruskih step veliki Stalin kliche zmagovito, z nashih se gora odziva mu tovarish Tito). In smo sedaj, ko smo zmleli v prah in pepel she nekatere idole nekdanje bratsko-edinske »socialistichne« Jugoslavije, res nashli pravo pot k nashi resnichni identiteti?

Naj bo tako ali drugache. Stara slovenska dedishchina z izkushnjami iz zgodovine in iz trpke polpreteklosti zavezuje. Zavezuje zaradi bodrilno zhilave in vedno znova tudi tragichne slovenske usode. Zavezuje she posebej tedaj, ko se zdi, da je boj za duhovno prenavo in chlovekovo svobodo in integriteto naporna hoja proti vetru, ki je vedno tudi hoja proti oportunistu in družbeni zmedi. V chasih bi bilo potrebno, da bi se v nashih srcih spet razvnela stara puntarska etika, ki je vodila Kocbeka in druge iskalce Upanja skozi zhivljenje. Nova etika je namrech nedeljivo povezana z zakoni pravichnosti, resnicoljubnosti in svobode, zakaj brez pogumnega boja za svobodo, resnico in pravico ni zhivljenje chloveka vredno.

LITERARNA POPOTOVANJA (XV)

Cvetlični otok Madeira

Silovito valoviti Atlantik, ostro sonce, navzkrižni veter in oblaki pod vrhovi samotnega otoka ustvarijo nenavadno razpoloženje takoj ob prihodu na drugo najtezhavnejše letalishče na svetu, nahajajoče se zaradi pomanjkanja ravnega terena med skalami na betonskih stebrih na morju (oznachba zaradi kratke proge: portugalska letalonosilka). Baje so Madeiro odkrili zhe Fenichani, vendar se prvo porochilo o otoku *Isola di Legno* pojavi na nekem italijanskem pomorskem zemljevidu shele leta 1351. Tudi sedanje portugalsko ime *Madeira* ne pomeni nich drugega kot les. Nekoch nenaseljeni vulkanski otok, oddaljen petsto kilometrov od severnoafriške obale, tisoč kilometrov od glavnega mesta Portugalske Lizbona in shtiristopetdeset kilometrov od shpanskih Kanarskih otokov, je bil namrech ob prihodu Portugalcev popolnoma porasel z lovorjevimi gozdovi.

Jeseni 1418 sta pomorshchaka Joao Goncalves Zarko in Tristao Vaz Teixeira na raziskovalni plovbi po Atlantskem oceanu prvich zagledala strmoglavo Madeiro med oblaki in meglo, vendar ju je silovit vihar 1. novembra na dan Vseh svetih zanesel proti manjšemu, sedemdeset kilometrov oddaljenemu otoku, ki sta ga v spomin na praznichni dan prihoda poimenovala Porto Santo. Shele v naslednjem letu se je Goncalves Zarko s strahom priblizhal z meglami in oblaki obdani Madeiri. Dozdevalo se mu je, da je z ladjo zaplul pred grozna vrata pogubnega pekla. Pri danashnjem ribishkem naselju Machico, ki je bil v prvich letih tudi sedezh tamkajshnje portugalske uprave, je prvich stopil na nenaseljeni in tezhko dostopni otok. V steno pristanishke trdnjave Forte de Sao Joao Baptista so vklesane besede, ki slavijo to imenitno osvojitev v imenu portugalske krone.

Nekdanji grozoviti otok se danes razkazuje v cvetlični lepoti. Domachini in tuji obchudovalci so mu nadeli najrazlichnejsha okrasna imena, na primer: zeleni oceanski biser, hchi vulkana, nevesta vetra, otok vechne pomladi, in podobno. Cheprav so Portugalci v prvem desetletju po prihodu pozhgali kar osemdeset odstotkov nekdanjega imenitnega gozda, je spet porasel z gozdovi in najrazlichnejshim rastlinstvom. V toplem podnebjju, ko tudi pozimi temperatura – razen v gorah – ne pade nikoli pod osemnajst stopinj Celzija nad nichlo, uspeva tu tako rekoch vse. Po propadu vinogradnishtva zaradi bolezni grozdja v devetnajstem stoletju se prebivalstvo ponovno ukvarja s pridelovanjem grozdja in vina, she posebej slovite madeire, ki je seveda zaradi dodanih primesi vech kot vino, skoraj neke vrste liker. Na terasah po strmih bregovih se med naselji nad soteskami s potoki in rechicami, ki pozimi vchasih nevarno narasejo, zibljejo v

vetru sštevilni nasadi banan. V sadovnjakih zori najrazličnejše sadje od nashih srednjeevropskih jabolok do eksotičnega ananasa, manga, papaje, guave, marakuje, arakave. Nekaj dohodka prinasha prebivalstvu, ki shteje okrog 260.000 ljudi (polovica jih zhivi v glavnem mestu Funchal), tudi ribishtvo in skromna industrija, največ pa seveda turizem.

Leta 1497 je kralj Manuel I. uradno priključil Madeiro portugalskemu kraljestvu in dolochil sprva z divjim sladkim koprcom (lat. foeniculum officinale, nem. der Fenchel) obdano naselje Funchal (od tod ime kraja) za glavno mesto otoka.

V prvih desetletjih 16. stoletja so nekateri spretni Portugalci tu obogateli z gojenjem sladkornega trsa, ki so ga s pomočjo afrishkih suzhnjev nasadili po terasah, na katere so napeljali po kanalih (port. levadah) vodo, ki se v izdatni meri nahaja predvsem na severni strani otoka. Razkoshnost trgovanja s sladkorjem pa se je za Madeiro konchala zelo hitro zaradi premochne konkurence v novi portugalski koloniji Braziliji. Nekateri veleposestniki so se tedaj odlochili za vinogradnistvo. Prve trse so na otok pripeljali z grshke Krete. Leta 1643 je portugalski kralj Joao IV. dolochil, da se mora vsaka ladja, ki zheli dosechi Brazilijo, obvezno ustaviti v Funchalu; to je pospeshilo razvoj otoshke trgovine in gospodarstva. Zaradi napadov francoskih in alzhirskih piratov na bogato Madeiro so morali zgraditi na razlicnih koncih otoka sštevilne obrambne trdnjave. Vendar je na zacetku 18. stoletja Portugalska tudi zaradi politichnih tezhav in strahu pred shpansko nadoblastjo zashla pod angleshki vpliv. V posebni trgovski pogodbi med Lizbono in Londonom je trgovanje z vinom preshlo skoraj popolnoma pod angleshko kontrolo in v angleshke roke. V chasu vojn z Napoleonom so Anglezhi med letoma 1801 in 1807 Madeiro zachasno celo zasedli, cheprav so se nato umaknili z otoka. Vendar se angleshki vpliv chuti she danes. Dokaz so razlicna trgovska podjetja v angleshkih rokah in seveda znameniti hotel Reids Palace v Funchalu, v katerega smesh vstopiti samo »very british« – v dostojni obleki in obvezno s kravato. To inshtitucijo, ki je postala zhiva legenda, je zgradil leta 1891 angleshki vinski trgovec William Reid. Luksuzno domovalishche na strminah nad Atlantskim oceanom od nekdej privlachi visoko plemstvo, politike, milijonarje in nekatere umetnike. V hotel Reid so radi prihajali **Winston Churchill**, britanski **princ Edward**, filmska igralca **Gregory Peck** in **Roger Moore**, za namechek pa tudi sloviti angleshki pisatelj **George Bernard Shaw**. Sem je leta 1893 zashla tudi visoko inteligentna, toda chloveshko mochno ranljiva in vedno bolj osamljena in manichno-depresivna zhena avstrijskega cesarja Franca Jozhefa – **Elizabeta**, imenovana Sisi. V Funchalu se je zaradi morda izmishljenih tezhav na pljuchih mudila kar shest mesecev v zimskem chasu zhe leta 1860. Tedaj je zhivela v privatni gosposki hishi (quinti), ki pa so jo pred chasom porushili. Na istem kraju so namrech zgradili kazino po nachrtih Oscarja Niemeyerja, znanega nachrtovalca novega brazilskega glavnega mesta Brasilia. V parku pred kazinom stoji v spomin na oba obiska avstrijske cesarice njen kip.

Na Madeiri je nashel po prvi svetovni vojni zatochishche tudi zadnji avstrijski cesar **Karel I.**, ki so ga Britanci po dveh neuspelih poskusih restavracije na

Madzharskem poslali na ta atlantski otok v pregnanstvo. Tu se je težko prehladil in 1. aprila 1922 umrl v podezhelski quinti v kraju Monte, petsto metrov nad Funchalom. Globoko verni monarh, ki se je zaman trudil za ustavitev prve svetovne vojne, je pokopan v priljubljeni Marijini romarski cerkvi Nossa Senhora do Monte. Leta 2004 ga je papezh Janez Pavel II. proglasil za blazhenega. Pred cerkvijo stoji velik cesarjev spomenik.

Znani avstrijski pisatelj **Gerhard Roth**, ki se je rodil leta 1942 v Gradcu, se v romanu *Das Labyrinth* (Blodnjak) dotakne tudi cesarjeve smrti na Madeiri. Roman se dogaja v znani nizhjevavstrijski bolnishnici za dushevne bolezni Gugging pri Dunaju, kjer se nahaja tudi »Hisha umetnikov«. Iniciativa zdravljenja dushevskih bolezni s pomocjo umetniskih dejavnosti, ki je nastala po drugi svetovni vojni na pobudo tamkajshnjega psihiatra Navratila, vedno znova zaposluje tudi pisatelja Rotha, ki meni, da je »chloveshka dusha velika temna celina«. Psihiatru je v Rothovem romanu ime Heinrich Pollanzy. Na morda nepredvidljiv nachin ga privlachijo fantastichne ideje nekaterih njegovih bolnikov, med temi je pacient, ki stalno rishe pozhare. V bolnishnici se zdravi tudi potomec stare avstrijske rodbine Philipp Stourzh, ki mu je v neki nesrechi krogla iz ochetove pushke preluknjala lobanjo. Ko se mu stanje nekoliko izboljša, ostane kot strezhenik v bolnishnici. Istochasno pishe magistrsko delo o zadnjem avstrijskem cesarju in njegovi smrti na Madeiri. Nenadoma izbruhne silovit pozhar v dunajskem cesarskem dvorcu Hofburg. Ogrozheni so tudi najslavnejshi dokumenti starodavnega cesarstva, ki se nahajajo v nekdanji dvorni knjizhnici. Kdo je podtaknil ogenj? Sum pade na piromanskega bolnika, a tudi na psihiatra Pollanzyja, ki obchuduje bolnikove slike pozharov. Toda ali ni pozhara morda zanetil (navidezni?) chastilec habsburshkega cesarstva Stourzh? Rothov *Labirint* je resnichen literarni blodnjak, v katerem se bralec izgubi med razlichnimi vprashanji in odgovori. Dozdevati se mu zachne, da je Rothov roman morda tudi ironichna simbolichna parabola o propadu avstro-ogrske monarhije, ki bi, ko bi jo pravochasno preoblikovali na demokraticnem principu avtohtonih drzhavnih narodov, vsekakor imela perspektivno bodochnost, a jo je pokopala nesposobna politika tedanjega chasa. Zhal se zgodovina vedno znova ponavlja, oচিতno v vedno bolj groteskni obliki.

V Funchalu se v nekdanjem jezuitskem kolegiju nahaja sedanja Katolishka univerza Portugalske. V obmochju portugalskega katolicizma je na Madeiri ustvarjalo vech religioznih pesnikov in pisateljev. Med njimi je bil v Gauli v okrozhju Santa Cruz na Madeiri leta 1908 rojeni in v Funchalu zhivechi pater **Alfredo Viera de Freitas**. Poleg teologije je shtudiral filozofijo in romanske jezike. Deloval je kot profesor religije in morale ter portugalschchine. Objavil je vech pesniskih zbirk. V dunajski reviji za mednarodno literaturo LOG je leta 1981 (sht. 31) v nemshkih prevodih Renata Vecellia izshlo vech njegovih meditativnih pesmi z ironichnimi miselnimi zasuki.

Tudi znana in vechkrat nagrajena sodobna portugalska pisateljica in publicistka **Helena Marques** je mladost prezhivela na Madeiri. Leta 1935 rojena avtorica, ki

je na Madeiri študirala angleško literaturo, je iz pedagogskega poklica kmalu presedlala v novinarstvo. Bila je urednica dnevnika *Diário de Notícias*, poleg tega je sodelovala pri drugih vazhnejših portugalskih chasopisih. Zhe svoj prvi roman *O último cais*, ki je v nemškem prevodu izšel z naslovom *Raqueline hcbere*, je posvetila zhivljenju na Madeiri. Dogajanje romana je pisateljica postavila na konec 19. stoletja, ko zhivljenje na Madeiri, enkrat blizhji Afriki kot Evropi, poteka bistveno bolj konservativno kot v matični Portugalski. Vse se odvija v strogo določenem ritmu, ki ga določajo sštevilni cerkveni prazniki, rojstva, smrti, poroke in krsti. Zhivljenjske navade uravnavajo stroga družabna pravila. Teh ne sme nihche prestopiti. To spozna tudi glavna junakinja Raquel, ki je hchi priseljencev z Malte. Njen mozg Marco se kot ladijski zdravnik vedno znova izmakne togim otoshkim pravilom in najde osebno svobodo na morju in v pristanishchih. Kljub temu zhivi Raquel srečno zhivljenje. V njeni hishi se zbirajo družinski chlani in prijatelji. V ospredju so usode razlicnih zhena. Ena od teh je Catarina Isabel, ki dosezhe pri svojih starshih, da ji dopustijo študirati na univerzi. Tako lahko postane prva zdravnica na otoku. Zhenske junakinje Marquesinega romana se nochejo vech podrejati starim konvencijam. Postajajo emancipirane, cheprav ni jasno, kaj jim bo s tem prinesla bodochnost.

V svet stare Madeire nas lahko popelje tudi avstrijski slikar **Paul Kutscha** (1872 – 1935), ki se je v chasu, ko se dogaja omenjeni roman, mudil na otoku. Na eni od njegovih velikih barvitih naturalistichnih slik, ki so objavljene v letoshnji avgustovski izdaji nemškega otoshkega mesechnika *in madeira* (tudi Anglezhi imajo na otoku svoj chasopis *The Brii*), je predstavljeno dogajanje v samem sredishchu Funchala. Dva vola vlecheta sani oziroma nekakshno »kochijo« brez koles po mestni ulici. Med gosposkimi hishami in trzhnico stoji »boljsha« družhba, petichna gospoda, verjetno Anglezhi. Dame in gospodje so v obvezni dostojni obleki, s klobuki. Na eni od slik seveda ne manjka tudi gosposki angleshki hotel Reid, ki je postal mit in legenda Funchala. Marljivi Kutscha, ki je študiral slikarstvo na münchenški Akademiji upodablajochih umetnosti, je seveda upodobil she vech motivov z Madeire, trzhnico v Funchalu, nochni pogled na mesto, motiv z Monteja, morje pri Cabo Girao in podobno.

Pred sto leti je bila s prepadi in navpichnimi bregovi razkosanana Madeira skoraj brez prometnih zvez. Vechina prebivalstva je samozadostno zhdela v posameznih vaseh in se oskrbovala z domasih njiv. V sštevilne gorske vasice si lahko prishel le pesh po kozjih stezicah. Nekateri pristanishki kraji so bili dostopni samo z ladjami. Bogate ljudi in stare ter bolne so tovorili na nosilnicah ali pa vozili na nekakshnih velikim koshem podobnih saneh, ki sta jih vlekla dva vola kar po suhem, che je bilo to mogoche. Ostanek teh starih transportnih sredstev so velike pletene prevozne koshare, s katerimi dva moshka v beli obleki she danes drvita s turisti po strmem bregu z visokega Monteja v Funchal.

Ob obalah Madeire so she vse do sedemdesetih let prejšnjega stoletja lovili kite; to je zdaj strogo prepovedano. Leta 1956 je John Huston realiziral film *Moby Dick* po klasičnem romanu amerishke literature, ki ga je napisal **Hermann Melville**.

Prizore lovljenja kitov so posneli ob obalah Madeire pri ribishkem naselju Canical, kjer se zdaj nahaja muzej kitolovstva. V spominu mi je she vedno sugestivna pojava glavnega igralca v tem filmu **Gregoryja Pecka** v vlogi obsedenega kapitana Ahaba pri zasledovanju belega kita. Portugalska vlada je pri Madeiri na nenaseljenih otokih Ilhas Desertas zdaj uredila zashchiteno podrochje za kite, mrozhe in delfine, ki ga turisti ne morejo obiskati.

Z amerishko knjizhevnostjo je prav tako povezano pristanishko naselje Ponta do Sol na jugu Madeire, kjer se je rodil ded avtorja slovitega romana *Manhattan Transfer* (1925) **Johna Dos Passosa**. Ta amerishki pisatelj, ki je na moderen montazhni nachin opisal razgibano zhivljenje priseljencev v amerishkem velemestu, je vechkrat obiskal dedovo rojstno hisho, v kateri se zdaj nahaja pisateljev muzej s knjizhnico njegovih izvirmih, v angleshchini napisanih del in prevodov njegovih knjig v portugalskino.

Leta 1480 je na bliznji manjsi otok Porto Santo pripotoval **Krishtof Kolumb**, ki se je tedaj ukvarjal s trgovanjem s sladkorjem. V glavnem kraju Vila Baleira se je porochil s hcherko tamkajshnjega portugalskega upravitelja otoka. Hisha, v kateri je po izrochilu stanoval, she stoji in so v njej uredili Kolumbov muzej. V njem je med drugim na ogled Kolumbov ladijski dnevnik in nekateri predmeti, ki bi naj dokazovali, da je znameniti morjeplovec, ki je odkril Ameriko, zhe takrat iskal »novo pot do Indije«. Pozneje se je Kolumb z zheno preselil na Madeiro in nekaj chasa zhivel v Funchalu.

S pomocjo Evropske unije in prizadevnega predsednika tega avtonomnega portugalskega otoshkega podrochja Alberta Jardimia so v zadnjem desetletju zgradili na Madeiri shtevilne ceste. Skozi gore so izvrtali tunele, ki omogachajo razmeroma hiter dostop do skoraj vsakega naselja. Med hishami po strminah stojijo s parki obdani moderni hoteli, pri prebivalstvu priljubljeni na Madeiri rojeni nogometash Cristiano Ronaldo pa je pri Funchalu in na popolnoma drugachnem, sushnem in bolj polozhnem otoku Porto Santo, ki ga krasi krasna devet kilometrov dolga peshchena obala, z lastnimi sredstvi zgradil razlicne turistichne objekte in igrishche za golf.

Atlantski ocean je pri Madeiri globok okoli 5000 metrov. Vulkanski otok se dviga iz morja strmo do najvishje gore Pico Ruivo (Rdechelasi vrh) na vishini 1861 metrov. Geologi so bili dolgo chasa preprihani, da se je vulkansko delovanje na otoku ustavilo, vendar očitno ni tako. Znanstveniki nemshke raziskovalne ladje Meteor so leta 2001 petdeset kilometrov od Madeire odkrili podvodno vulkansko delovanje, ki pomika afrishko ploschco proti Evropi.

Glej tudi: LITERARNA POPOTOVANJA I – LIZBONA (SRP 83-84/2008); II – MALLORCA (SRP 85-86/2008); III – FIRENCE (SRP 87-88/2008); IV – PRAGA (SRP 89-90/2009); V – RIM (SRP 91-92/2009); VI – BENETKE (SRP 93-94/2009); VII – BARCELONA (SRP 95-96/2010); VIII – RODOS (SRP 97-98/2010); IX – PARIZ (SRP 99-100/2010); X – MALTA (SRP 101-102/2011); XI – BRATISLAVA (SRP 103-104/2011); XII – BUDIMPESHTA (SRP 105-106/2011); XIII – BERLIN (SRP 107-108/2012); XIV – KANARSKI OTOKI (SRP 109 – 110/2012).

Damir Globočnik

PRETANJEN BARVNI IZRAZ

Likovni opus Jane Vizjak so v osemdesetih letih in v zacetku devetdesetih let preteklega stoletja zaznamovali temperamentni barvni nanosi in ekspresivna risba. Vsaj na prvi pogled eruptivno nastale kompozicije (figuralika z eksistencialnim podtonom, tihozhitje, abstrakcija) so slikarki utrle pot med osrednje predstavnike sodobnega slovenskega slikarstva.

Vendar Jani Vizjak izvrstno obvladovanje metjeja v sklopu gestualno radikalne slikarske podobe ni zadoshchalo. Vechletni shtudij pri profesorju Gotthardu Graubnerju na Umetnishki akademiji v Düsseldorfu je bil vzrok za temeljito spremembo slikarske prakse, ustvarjalnih vzgibov in izpovedne naravnosti. Poudarjeno ekspresivnost, ki je bila prisotna v sledovih ustvarjalnega procesa, je nadomestilo pretanjeno koloristichno slikarstvo, pri katerem je bilo v ospredju odkrivanje izraznih mozhnosti barve. Osrednje izrazno sredstvo je postala barva, saj je slikarka najmanj tolikshno mero pozornosti kot motivom, postopoma oblikovanim s spretno razporejenimi barvnimi potezami, zachela namenjati postopkom, s katerimi je poudarila pulziranje, zharjenje barv in presevanje barvnih plasti. Slikati je zachela z lazurnimi in transparentnimi, pretehtano razporejenimi barvni nanosi, to pa je prispevalo k dematerializaciji motivov. Likovna kritika je pri tovrstnem, delno tudi z abstraktno likovno izkushnjo povezanim nachinom slikarskega upodabljanja zachela uporabljati oznako *sublimacija*. Realni motivi, postavljeni v imaterialni barvni prostor, so pridobili duhovni potencial.

Razmislek o slikarskem poslanstvu je botroval tudi odlochitvi Jane Vizjak, da za enega osrednjih figuralnih motivov izbere avtoportret, ki praviloma predstavlja izrazit slikarski monolog, nachin odkrivanja samega sebe in samosprashevanja o vlogi slikarstva. Barva, ki postopoma ustvari avtoportretni motiv, osmisli tudi vlogo slikarke v lastnem slikarskem mikrokozmosu.

Misel, ki jo je Jana Vizjak zapisala v uvodu k predstavitvi na medmrezhju (*»Barva zazhivi na sliki. Barva se na sliki sbele rodi. Takshne so moje slike. Moje slike so kot otoki sanj.«*), v polni meri velja za ciklus slik manjsih formatov, ki jih je naslikala med vechtedenskim bivanjem na otoku Ciper. Intenzivna svetloba in barve, toplina sonca in zraka, sinjina neba, veter, palme, pesek, morje z oddaljenimi ladjami, oblaki in drugi sestavni elementi sredozemskega pejsazha so slikarko spodbudili, da je zapustila ateljejsko okolje in se odlochila za slikanje ob neposrednem soochenju z motivom. Jana Vizjak na povzemajoch nachin sledi videnemu v neposrednem okolju. Na platnih je temeljne znachilnosti krajinske fiziognomije zajela s pretanjenimi nanosi oljnih barv, ki zaradi mehkode spominjajo na pastel. S pomocjo barve je odkrivala prostor in svetlobo, v kateri modrina morja in neba

prehaja v vijolično ali modrozeleno. V krajinskem ambientu prisotno harmonično sožitje oblik, barv in svetlobe se je preselilo na njena platna. Slikanje v večerni ali jutranji svetlobi je pozhlahnilo vse elemente krajinske fiziognomije; ta zlasti po zaslugi palm, pushchavskih sipin in obzorja, ki ločuje kopenski pas ali morje od nebesnih prostranstev, deluje brezčasno, Jano Vizjak, ki v svojih delih izprichuje čustveno, poduhovljeno in mistično dožemanje stvarnosti, pa spominja na biblijsko Palestino. V ta barvni svet tišine in kontemplacije je slikarka postavila tudi celopostavno avtoportretno upodobitev v belem oblachilu; z njo nas ponovno opozarja na svojo globoko povezanost z naslikanimi prostori otoshke duhovne oaze.

Jana Vizjak

LIKOVNA DELA /SLIKE/

- 1 Pogled z balkona, 2010, olje na platnu, 30 x 70 cm
- 2 Pred večerom, 2009, olje na platnu, 30 x 35 cm
- 3 Pred nevihto, 2009, olje na platnu, 30 x 35 cm
- 4 Limassol – luna v zalivu, 2010, olje na platnu, 60 x 75 cm
- 5 Mivka, 2009, olje na platnu, 30 x 40 cm
- 6 V pristan, 2009, olje na platnu, 30 x 40 cm
- 7 Pred večerom, 2010, olje na platnu, 110 x 130 cm
- 8 Jutranji oblak iz Trodosa, 2009, olje na platnu, 30 x 35 cm

Naslovnica

- 9 Na morju, 2010, olje na platnu, 180 x 130 cm

Fotografije del: Marko Zaplatil

Jana Vizjak je bila rojena 30. junija 1956 v Ljubljani. Med letoma 1975 in 1979 je študirala slikarstvo na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani; prav tam je leta 1982 končala tudi slikarsko specialko pri prof. Janezu Berniku. Od leta 1982 deluje kot svobodna umetnica v Ljubljani. Posveča se slikarstvu in grafiki. Med letoma 1991 in 1996 se je izpopolnjevala kot gostja na umetniskih akademijah v Düsseldorfu pri prof. Gotthardu Graubnerju.

Imela je vrsto samostojnih razstav doma, v Londonu, na avstrijskem Koroshkem in v Düsseldorfu ter v Berlinu; sodelovala je na pomembnih mednarodnih skupinskih razstavah. Med drugim je prejela študentsko Preshernovo nagrado, nagrado zhirije na mednarodnem slikarskem festivalu v Cagnes-sur-Mer, veliko nagrado na razstavi Alpe-Jadran v ljubljanski MGLC in nagrado Lorenzo da Medici na mednarodnem bienalu sodobne umetnosti v Firencah. Leta 2005 ji je senat ALU dodelil priznanje za pomembnost umetniskih del. Leta 2006 ji je senat Univerze v Ljubljani dodelil naziv docentke za področje slikarstva.

Damir Globočnik

KARIKATURA IVANA CANKARJA IZ LETA 1913

Cheprav je znana Cankarjeva karikatura z naslovom »*Ivan Cankar, ki je predaval o jugoslovanskem vprasanju in se je pregresil po mnenju držb. pravnika proti § 305. držb. zak.*« v 476. shtevilki lista *Dan* (»neodvisen politichen dnevnik«, 23. 4. 1913) pripisana Hinku Smrekarju, najbrzh ni njegovo delo. Verjetno je ni narisal niti Fran Podrekar, ki je kot karikaturist pogosto sodeloval z *Dnevom* in je avtor najbolj znanega Cankarjevega portreta, nastalega za chasa Cankarjevega zhivljenja (1914/1919, risba z ogljem).

Neznani risar se je sicer zgledoval po eni Smrekarjevih karikatur Ivana Cankarja, tj. po kolorirani risbi iz leta 1912, s katero je ta »*budomushno smeshil Cankarjevo samoljubje in njegovo samozavest kot najvechjega slovenskega pisatelja, chesar ni nikoli prikerival*« (po: France Dobrovoljc, *Cankarjev album*, Maribor 1972, str. 306). Na Smrekarjevi karikaturi, ki jo hrani Narodna galerija v Ljubljani (risba s tushem, kolorirano, 33,8 x 19,7 cm), ima Cankar na glavo poveznjeno kahlo, ognjen je v rjuho, v gledalca uprti pogled in kretnja rok sta zgovorno podkrepila v Cankarjeva usta polozen stavek, ki je tudi naslov karikature: »*Na kolena svet, jaz sem Ivan Cankar!*«. Podobnost »*ostro risanih potez na obrazu*« in gestikulacije rok, ki jo je v zrcalni podobi približno povzel risar v *Dnevnu*, je najbrzh privedla do napachne atribucije.

Na karikaturi v *Dnevnu* je Cankar upodobljen med predavanjem, oblechen je v srbsko ali chrnogorsko narodno nosho in si nagajivo viha brke. Na svetniskem siju je napis *Slovenci in Jugoslavani*.

Ivan Cankar je predavanje »*Slovenci in Jugoslavani*« pripravil na povabilo znanca Ivana Kocmurja (1881-1942), nachelnika socialdemokratskega izobrazhevalnega drushtva Splohna delavska zveza Vzajemnost za Kranjsko.* Potekalo je 12. aprila 1913 v veliki dvorani ljubljanskega Mestnega doma. Prisotnih je bilo okrog 250 poslushalcev. Prisluhnili so Cankarjevim mislim o jugoslovanskem vprasanju, ki je konec leta 1912 postalo aktualno zaradi vojnih spopadov na Balkanu. »*Che kdo doslej ni vedel, je moral spoznati zdaj, da nismo samo Slovenci, she manj pa samo Avstrijci, temvech da smo ud velike družbine, ki stanuje od Julijskih Alp do Egejskega morja. Ko je pochil na Balkanu prvi strel, se je oglasil njegov odmev v nasi najzadnji zakotni vasi. Ljudje, ki se svoj zhivi dan niso brigali za politiko, so s sochutechim srcem ne samo z zanimanjem gledali na to veliko dramo. In v vseh nas se je vzbudilo nekaj, kar je zelo podobno hrepenenju jetnika. Vzbudilo pa se je v nas she nekaj drugega, vse bolj pomembnega in dragocenega – iskra tiste mochi, samozavesti in sile zhivljenja, ki se je bila razmahnila na jugu, je planila tudi na slovenska tla. Slabich je videl, da je brat mochan in zachel je zaupati vase in v svojo prihodnost.*«

Cankar je poudaril, da je jugoslovansko vprasanje politično in ne kulturno vprasanje, in se izrekel za jugoslovansko republiko enakopravnih Slovencev, Hrvatov, Srbov in Bolgarov, a proti kulturnemu zblizhanju ali jezikovnemu zlivanju Slovencev z drugimi južnimi Slovani v en narod z enimi jezikom, kulturo ... »*Kakor ste videli, sem smatral jugoslovanski problem za to, kar je: namreč za izključno političen problem. Za problem razkosanega plemena, ki se v zhlivljenju chloveshtva ne more uveljaviti, dokler se ne združhi v celoto. To je vse! Kakšno jugoslovansko vprasanje v kulturnem ali celo jezikovnem smislu zame sploh ne eksistira. Morda je kdaj eksistiralo, toda rešeno je bilo takrat, ko se je jugoslovansko pleme razcepilo v četrto narodov s četrtem chisto samostojnim kulturnim zhlivljenjem. Po krvi smo si bratje, po jeziku vsaj bratrance – po kulturi, ki je sad vechstoletne separatne vzgoje, pa smo si med seboj veliko bolj tuji, nego je nash gorenjski kmet tirolskemu ali pa gorishki vinihar furlanskemu.*« Podprl je dr. Mihajla Rostoharja (1878-1966), docenta za filozofijo v Pragi, ki je leta 1912 v *Napredni misli* zavrnil novoilirizem in misel o narodnem, kulturnem in jezikovnem stapljanju južnoslovanskih narodov v en narod ter bil zato deležen plemichnih odzivov v *Dnevu*.

Cankar je bil kritichen tudi do lastne socialdemokratske stranke, konkretno do I. jugoslovanske socialdemokratske konference, ki je potekala novembra 1909 v ljubljanskem hotelu Tivoli in do na njej sprejete resolucije (t. i. »tivolska resolucija«). Njegovo predavanje je bilo polno protiavstrijskih bodic; Cankar je smeshil avstrijsko zunanjo politiko in njenega zunanjega ministra Berchtolda. Vladni zastopnik, c. kr. policijski konceptni praktikant Ivan Gogala je trikrat od Kocmurja zahteval, naj posreduje pri predavatelju, in zagrozil, da bo predavanje prekinil in razgnal zborovanje. Kocmur je Cankarja prosil, naj predava bolj umirjeno, a Cankar se za to ni zmenil. Publika se je na nekatere Cankarjeve trditve odzvala z odobravanjem ali z glasnim mrmranjem (kot znakom nestrinjanja), besede, da je »*nash edini cilj ... jugoslovanska republika*«, pa je sprejela s ploskanjem in burnim pritirjevanjem.

Med publiko je bilo veliko dijakov – t. i. preporodovcev. Evgen Lovshin (1895-1987), eden od ustanoviteljev projugoslovanske organizacije Preporod, je zapisal: »*Prav dobro se spominjam njegovih poudarjenih besed in zhlivabnih gest na koncu predavanja: 'Baron Schwarz gor, baron Schwarz dol!' Velika dvorana Mestnega doma je bila polna navdushenih slushateljev, ker smo se preporodovci v velikem shtevilu udelezhili shoda, buchno odobravalni njegova izvajanja in she zunaj metalni klobuke v zrak ter vpili proti kranjskemu cesarskemu namestniku: 'Baron Schwarz gor, baron Schwarz dol!'*« (Evgen Lovshin, »Spomini na preporodovska leta«, *Preporodovci proti Avstriji*, Ljubljana 1970, str. 134)

Ker je shlo za socialdemokratsko prireditve, so bila v *Slovenskem narodu*, *Slovincu* in *Dnevu* objavljena nenaklonjena porochila. Cankarju so najbolj zamerili njegovo nasprotovanje novoilirizmu oziroma integralnemu jugoslovanstvu; to pojasnjuje tudi odnos mladoliberalnega in radikalnega *Dneva* do Cankarjevega nastopa. *Dan*, ki je bil naklonjen jugoslovanski, novoilirski in preporodovski ideji, je predavanje ocenil z naslednjimi besedami: »O jugoslovanskem vprasanju *se mnogo govori in*

pishe in tudi Ivan Cankar je hotel o tem povedati svoje mnenje. V soboto je imel v Mestnem domu' predavanje. Dasi je padal sneg, je prishlo na predavanje do pol dvorane poslušalcev. Marsikoga je zanimalo, kaj bo Cankar povedal. Novega nismo slisali – imel je par dobrih dovtipov. Najprej je povedal, da je za jugoslovansko republiko. Potem se je lotil Hardena in Berchtolda. Okrcal ju je prav poshteno. Nazadnje je prishel na Ilirce in je povedal tudi o tem, kaj misli. Ako Cankar citira liste, bi moral najprej citirati, potem shebe debatirati. Cankar pa je vzel par stavkov in je prishel do zakljuchka, da delajmo najprej doma – potem bo vse prav, ne bodimo pa preponizhni in ne ponujajmo se nikomur: Treba je delati – v tem je vse jugoslovanstvo. – Ilirizem je – po Cankarjevem mnenju dvojen: eden, ki se ne dá aretirati; in drugi, ki se dá aretirati – Cankar je za tisti ilirizem, ki se dá aretirati. – (Jaz sem za aretiranega.) – To so vodilne misli v par potezah. Toliko je bilo v predavanju tudi dobrega, kolikor pa je sblo chez mejo – to so mu poslušalci radi oprostili, saj so se pri tem izborno zabavali. Vprashanje je resno in je treba posebno v sedanjem chasu o njem resno razpravljati. Cankar je govoril za svojo osebo in tako smo ga tudi razumeli. Slisalo se je par protestov drugache pa smo z dobro voljo poslušali do konca, da je povedal, kaj misli. Tako je smel predavati pach le on – zato ker je Cankar.» (Dan, 14. april 1913).

Policijski uslužbenec Ivan Gogala je dan po predavanju predlozih policijskemu ravnateljstvu svoje porochilo o predavanju. Opozoril je zlasti na dve Cankarjevi izjavi: »Mi, kar nas je, mi vsi smo te misli, da je nash edini cilj, da dosezhemo jugoslovansko republiko«, »Pustimo Avstrijo v njenem lastnem dreku. Bodimo kakor Mazzini v Italiji.« Teden dni po predavanju je c. kr. dezhelno predsedstvo za Kranjsko razpustilo socialdemokratsko izobrazhevalno drushtvo Splohna delavska zveza Vzajemnost za Kranjsko. Drzhavno pravdnishtvo je uvedlo proti Cankarju preiskavo. Cankarja je 9. maja zaslisal preiskovalni sodnik dr. Ernst Stöckl. Dezhelno pravdnishtvo je vlohilo 29. junija pri dezhelnem sodishchu obtozhbo zaradi kaznivega dejanja Ivana Cankarja zoper javni mir in red po 305. chlenu kazenskega zakona.

Glavna obravnava je bila 21. avgusta 1913. Cankarja je zagovarjal dr. Anton Dermota. Sodishche je Cankarja po 305. chlenu obsodilo na teden dni zapora, cheprav je ta chlen predvideval kazen od enega do shestih mescev zapora. Ko je zapushchal sodno dvorano, je Cankar dejal: »No, zdaj sem pa muchenik!« Zarja je po njegovem prihodu iz zapora (jetnishnice dezhelnega sodishcha v Ljubljani) zapisala: »Sodrug Ivan Cankar je danes zjutraj prestal svojo sedemdnevno kazen v zaporu ljubljanskega dezhelnega sodishcha. Poznati mu ni, che se je kaj poboljšhal.« (Zarja, 20. september 1913)

Neposredno po obsodbi je verjetno nastala Smrekarjeva akvarelirana risba »Ivan Cankar – arestant«. Cankar je muchenec, odet v spokornishko kuto, njegovo muchenishтво dodatno poudarjajo svetnishki sij, trnov venec in za stare cerkvene upodobitve znachilno mozaichno ozadje, ki ga srechamo na vrsti Smrekarjevih karikatur iz tega chasa. Cankar v eni roki drzhi lilijo nedolzhnosti, v drugi pa papir z drobno risbo, ki ga prikazuje kot kaznjenca v zamrezheni celici med prenashanjem posode za odpadke. Na prilozhnostni risbici s svinchnikom

(datirana je 7. X. 1913), ki nam jo je ohranil Smrekarjev prijatelj Fran Vesel (1884-1944), je Smrekar narisal, kako »Ivana Cankarja jemlje hudich«. Cankar je prikazan kot obeshenec, hudich pa bo pravkar v malho spravil njegovo dusho.

* Podatki o Cankarjevem predavanju in citati predvsem po: Ivan Cankar, *Zbrano delo, Politicni članki in satire / Govori in predavanja*, 25. knjiga, Ljubljana 1976 (spremna beseda Dushan Voglar in Dushan Moravec), str. 229-230, 234-235, 374-400.

Ivo Antich

PISATELJ, ZASLUZHEN ZA STRIP

(Milosh Mikeln alias Rado Kragelj)

Med avtorji stripov so na splošno v ospredju risarji, mnogi s svetovno slavo, le redki scenaristi so znani širši publiki (v Evropi npr. René Goscinny), povsem v ozadju pa so uredniki, a ti so kot »figure v senci« pomembni, včasih usodno, za to likovno-literarno zvrst. Na tleh nekdanje YU sta v drugi pol. XX. st. med znanimi uredniki stripa npr. Nenad Brixy (Zagreb) in Ervin Rustemagić (Sarajevo). V Sloveniji so, kljub »uradnim« zadržkom do zvrsti, v prvih desetletjih po vojni sprva pretežno »slikanice« (stripi s tekstom pod slikami), nato pa sčasoma tudi »prave stripe« (z oblachki) objavljali mnogi časopisi (Slov. porochevalec, Lj. dnev., Ned. dnev., Ljudska pravica, TT, Tovarish, Pavliha, Pionirski list, trzhashki Prim. dnevnik). V 50-60-70-ih letih je vech urednikov pomembno prispevalo k stripu. V 50-ih je knjizhevnik Tit Vidmar kot urednik *Sl. por.* pisal besedila za slikanice, ki jih je ilustriral Miki Muster; »vzporedni« slikanishki tandem v *Lj. dnev.* sta bila »Rado Kragelj« (Milosh Mikeln) in Milan Maver. Mikeln je kot urednik *Lj. dnev.* (1956-1962) spremenil koncept lista (mali format nov. 1960) in uvedel stran za strip s poudarkom na domasih avtorjih (s tendenco chim bolj jedrnatih dialogov v oblachkih). V tej vechletni rubriki so sodelovali mnogi avtorji, kot scenarista npr. knjizhevnik Branko Hofman (*Debek z reke, Nochna vozhnja, Skozj jekleno tocho* – vse 1963) in novinar, tedaj tudi urednik za strip v *Ned. dnev.*, Miran Sattler (*Jurij Kozjak, Zaklad Sierra Madre* – oboje 1965). Zoran Jerin in Janez Skochir (od sht. 41 dalje) sta urejala prvo slovensko stripsko revijo *Zvitorepec* (1966-1973). Novinar Ciril Gale je 1977 izdal Mustrovo slikanico *Medvedek Neema* (z epizodo *Zvitorepca*), istega leta je pri SHKUC izshel Gatnikov stripski zbornik *Magna purga*, v 80-ih je Gale s tezhavo vpeljal knjizhne ponatise Mustrovih stripov in tako »reanimiral« tega tedaj zhe dokaj pozabljenega in pri mlajshih kulturnikih preziranega avtorja.

Milosh Mikeln (Celje, 1930; pravo ime Alojz, literarno Milosh od prvih objav 1949), pisatelj, dramatik, novinar, režiser, publicist, prevajalec, direktor gledalishcha in zalozhbe; v Ljubljani matura ter shtudij na FF in AGRFT. Njegov obshirni in raznovrstni opus po eni strani zaznamujeta satira in humor, tematsko pa vojna (2. svet.). Med pretezhno satirichnimi dramskimi teksti (kuriozum: *Strip strip – denarja kup*, 1964) izstopa resna, dokumentarno podprta drama *Stalinovi zdravniki* (1966), med publicistiko biografija *Stalin* (1985), vrh njegovega pisanja pa je trdno realistichen roman *Veliki voz* (1992). Kot scenarist slikanic in stripov je uporabljal psevd. Rado Kragelj; pod stripi v *Lj. dnev.* v zacetku 60-ih se v glavnem ni podpisoval, izjema je *Kurir Andrej* z oznako: Rische Rado Kragelj – pishe Ivan B. (stil kazhe, da je risar Andrej Herman).

Rado Kragelj

KURIR ANDREJ

/iz stripa/

Ljubljanski dnevnik, 22. 12. 1965

Rado Kragelj je psevdonim Milosha Mikelna (op. ur.)

JANEZ & JOVAN

/strip – karikatura/

Ivo Antich

EPIGRAMIZMI: ANTI(CH)KRONIKA

SLOVENIZMI

(T)RZHISHICHE

V Sloveniji lezhi kraj
z imenom Rzhishche.
Zheli tudi ta sedaj
postati – Trzhishche?

SPRAVNI PA(K)T

Kriza se razcveta,
spet se obeta
strgan vladni mandat:
vsak obrat – nov pat.

INVENTIVNO INOVATIVNO

Smer: iz krizne situacije
vodijo le inovacije!
Zadnji inovativni izum:
izprazniti zhepe revnih trum!

BEDA IN PREHRANSKA VEDA

Sredi krize je reklama
za zdravo hujshanje
kvazikriminalna slama,
smeshno pohujshanje.

SOCIALA KANALA

Kdo je »drugi«, kdo drugachen?
Vse bolj reven, vse bolj lachen,
s »prvim« v isto kasho stlachen,
chaka na obed brezplachen.

PARAZITSTVO

Kdo je zares duhovit?
Vsekakor tak parazit,
ki parazitu reche:
»Ti si pravi parazit!«

PRAVNA SAVNA

Od drzhave slavne,
a tuje, polpravne
do malo veljavne
lastne pravne savne.

EMIGRANTSKI LETALCI (ptice selivke)

Chez oceansko vodo
so zleteli v svobodo.
Doma so bili hlapci,
tam svobode le talci.

ARHIVI

Kdor krivdo ishche,
arhive obishche:
vsega so krivi
nechisti arhivi.

SPECHA MINA

Brez preteklosti spomina
je prihodnost slepa lina,
a stara zapushchina
je lahko specha mina ...

URESNIČENJE

Proti malomeshchanstvu
se je boril kot partizan,
po končanem partizanstvu
je postal malomeshchan.

PENZIONISTIČNA PREROKBA

Saj smo zhe vnaprej rekli,
da se bomo she opekli:
»Ko bo zmagal Bonaparte,
vse pri nas – bo na karte ...«

ALPSKA IDILA
(das Maul halten)

Der Alp: (pod)alpska mora,
ki bolj kot do umora
vodi pobca Mitropca
do samomora gobca.

(OB)MEJNA KUPA
(inter faeces et urinam)

Na meji dveh lukenj
obmejni kraj Rupa.
Pod pasom dveh sukenj
Kolpe polna Kupa.

»SVETA« CABA
(Central Alpine Balkan Adriatic)

Slovenija je v evroregiji,
ki so jo imenovali CABA.
To se bere kot islamska Kaba
ali v cirilici – (reka) Sava.

ZLI CHIN

Pravopis ne sprejema
za dejanje besede chin,
pri tem pa je izjema
she vedno beseda – zlochin.

TRANZICIZMI

(I)ZID 1989

Enim dovolitev
za združitev,
drugim privolitev
za delitev.

TRANZICIJSKI TRANS

V socializmu so iz rdeche bede
se prav radi ponorchevali,
v neokapitalizmu brez besede
so pred Rdechim krizhem pristali.

(NEO)FEVDALIZEM

Dolgorochnost tranzicije:
obnoviti ne le stare,
ampak predvsem prastare
(fevdalne) pozicije.

NEOLIBERALIZEM

Neoliberalizem
ni neosocializem
ne neokapitalizem –
je neodarvinizem.

KLIN S KLINOM

Po zlochinu kapitalizma
udari zlochin socializma,
s klinom neokapitalizma
ven pogleda zlochin fevdalizma.

TEMPORA MUTANTUR

Nekoch so spretni fanti
bili komunisti,
zdaj so v glavnem »anti«,
cheprav so tudi isti.

KAJMANI(ZEM)

Nekdaj so bili Tahiji,
spahiji in dahiji,
sedaj so gazde tajkuni
s kajmanskimi rachuni.

NEO(LIBERAL)KOLONIALIZEM

Odkar so evropski Pigmejci
postali pravi Evropejci,
jih zhenejo v razprodaj
kot pravo afrishko rajo.

BALKANIZMI

SINONIM

Chim globlja kriza postaja,
tem bolje razume raja,
da je pojem globalizem
sinonim za balkanizem.

GRSHKI POTOP

Grki so blokirali vstop
Makedoncem v evropski raj,
njim samim pa grozi sedaj
znova bizantinski potop.

PADAN(I)JA

Nekaterim Lahom se dopade,
da tudi Italija razpade:
po zgledu Jugobalkanije
bi s tem prishli do Padanije.

BRAT BRATU VUKOBRAT

V gorah Balkana
je bratska zveza znana:
»Skupaj smo rasli,
z volkovi ovce pasli.«

OD TRIGLAVA DO VARDARJA

Od Triglava do Vardarja
resnica na dan udarja:
vsaka cvetka – lokalna kletka,
nad vsem cvete globalna spletk.

RESHILNI PLAN: PANBALKAN

Morda sta nekoliko bolj znosni
balkanska zmeda in beda,
che na njuno globalnost ponosni
Balkan se tega zaveda.

VREDNOTE SRAMOTE

Kar se je nekoch zdelo
vrhunsko pomembno,
je zdaj vrednost prevzelo
kot vse nepotrebno.

LETECHI PSI
(vrsta netopirjev)

Vchasih so dosti govorili
o konvertibilni valuti,
zdaj so letechi psi dobili
konvertitskih tichev peruti.

GLOBALIZMI

GLOBALBA(L)KANAL

Balkansko lokalno
ni le provincialno,
saj je vse bolj fatalno
zlo univerzalno.

GLOBAKCRIMINAL

Vse družbeno
funkcionalno
je službeno
(pol)kriminalno.

PARAZITI

Za razvite so nerazviti
najbolj pristni paraziti,
za nerazvite pa razviti
le isto morejo biti.

STRUPENE ARENE

(za Atene)

Grčija si je polomila
zhe z olimpiado zobe,
nato pa se je napotila
po (manj velichastne) gobe.

RDECHI KONEC

Bo uspelo rdechi Kitajski
postati res konchno »vrt rajski«
ali bo v tem loncu zavrelo
na koncu v splošni vojni zmajski?

(maj – avg. 2012)

KOREJSKA KOREOGRAFIJA

Niso ne Japonci
in ne Kitajci;
so le S-J dvojni
vmesni plesalci.

»NOVA« ETIKA

V chasu, ko je »volchji družbi«
zachelo res techi v grlo,
se ji v kapitalski sluzhbi
she k etiki je odprlo.

SEDEM MILIJARD

Za to pretirano
chloveshko razmnozHITEV
je le ena reshitev:
DERATIZIRANO.

Ivo Antich

POPARE

(Posthistorichne parabole)

POLITPOEZIJA

»Politisch Lied – garstig Lied.«
(Goethe: Faust, I)

Pesem »politichna«
je analitichna,
do vsega kritichna –
je res rahitichna?

Ker ni nebotichna,
je v glavnem pritlichna,
z dejstvi kruto stichna,
resnichna – res nichna?

Ni prevech lirichna,
je bolj satirichna,
(avto)ironichna,
tudi sardonichna.

Kakor osat trda
(cirsium vulgare),
bode vse prevare:
cvet mrzlega srda.

»DVE« UKRAJINI

Mogochno vodovje Dnepra
na meji west-east vetra,
s katerim pride shizo-depra,
deli celotno Ukrajino
v skupni slovanski pokrajini
na dve ukra-deni krajini:
v »prusko« in rusko okrajevino.

Ta ukrajinska paradigma
je praslovanska enigma,
ki cepi slovanski organizem
na prozahodni evrotropizem

in provzhodni aziotropizem:
evrazijsko kólo obratov
vseh velikih in malih bratov.

PONIATOWSKI
(Józef Antoni, 1763-1813)

Francoski Poljak,
plemich lashkega porekla,
na Dunaju rojen,
v francoshchini vzgojen,
avstrijski vojak,
francoski marshal,
ki se ga je srecha odrekla,
v ruskih daljavah izgubljen,
kot zgleden katolichan
protirusko naravnan,
podpre zahodni naval,
ko Francozi poskusijo
streti neznansko Rusijo,
tja se napoti prav rad
slovanske brate klat,
shchiti Napoleonov umik,
a to je zadnji bojni trik,
utone v reki Weisse Elster
(po nemshko: Bela sraka),
res chuden tich, skoraj spaka,
chrno-belo pester,
kot pravi Slovan
na dva bregova razklan,
v etno-verske mrezhe zavozlan
(pravzaprav le malo manj
kot »poljski brat«
Michal Czajkowski,
she bolj chuden svat,
poljsko-ukrajinski pisatelj
in polvojashki shkratelj,
tako protirusko zagnan,
da v islam prestopi
in postane v turshki jopi
kot Sadik-pasha znan).

MRTVE DUSHE POD PLASHCHEM

(N. V. Gogolju ob 160-letnici smrti)

Po stoletju dushne sushe
glasovi dush izpod rushe:
skovikajo vampirji,
plahutajo netopirji
(ob polni ali prazni luni
kramarski tajkuni).

Mojster Gogolj ni pisal zaman:
njegove »Mrtve dushe«
so ključni slovanski roman.
Gre za to: slovanstvo mrtvashko,
pol mrachnjashko, pol veseljashko,
makabrichno uzhivashko.

Tako izpod Gogoljevega plashcha
moderna proza se razrashcha:
iz vsakega zhepa kak njen junak
prileze kot mrtev veseljak,
ki razne kraje obiskuje
in zhive dushe preuchuje.

Utva(ra), strashilo: Malorus,
kot pisatelj Velikorus,
pravoslaven, malce Poljak,
ptica, zaljubljena v rimski zrak
(*gogolj* rusko pomeni divja raca,
gizdalin; albansko pa »strashna faca«).

»Politisch Lied – garstig Lied«, tukaj kot moto k pesmi *Politpoezija*, je eden najbolj znanih Goethejevih izrekov; na splošno krozi v tej obliki prirejenega citata, v izvorniku gre za verz: »Ein garstig Lied! Pfui! ein politisch Lied«. Decidiranost te tudi slovnično ne povsem regularne sodbe relativizira izrazito literarni kontekst dogajanja v prvem delu drame *Faust*, v prizoru z naslovom *Auerbachova kelet v Leipzigu*, ki je sarkastično satirichna podoba oshtarijskega veseljachenja, med katerim eden od pijancev izgovori zadevne besede. Goethe je sicer tudi v pogovorih z Eckermannom izrazil pridržek glede t. i. politichne poezije, med drugim v zvezi z najbolj znanim evropskim »politichnim pesnikom« P. J. de Bérangerom (1780-1857), chigar politichne pesmi pa so mu vseeno bile vshech. Rekel je, da ni prijatelj takega pesnishtva, da politika ni primerna snov za poezijo, a je po drugi strani poudaril, da mora biti vsaka pesem prilozhnostna ter je celo vse svoje pesmi oznachil kot take, namrech spodbujene iz resnichnosti. (Op. avt.)

Ivo Antich

SIVI PANTER

(humoreska)

– Hej, kam pa gresh s tem transparentom? Če prav vidim, na njem piše: SIVI PANTER, ZBUDI SE!

– Tako je! Chas je, da se zbudimo ... vsi mi, sivi panterji ...

– Torej gresh demonstrirat ...

– Da, pred vladno palacho ... Za pravice upokoјencev ... Sami moramo ukrepati, saj od bebave stranchice, ki po vladnih salonih opleta v našem imenu, očitno nimamo kaj pričakovati ... Sami moramo neposredno nastopiti proti krivicam, ki nam jih dela sedanja vlada ... Popolnoma protizakonito jemlje upokoјencem s prejšnjimi zakoni potrjene pravice ...

– Hja, vlada vse te tako imenovane »nepriljubljene ukrepe« utemeljuje z nujnim varchevanjem, sicer se bo Slovenija zrushiła v grshki shtrbunk.

– Nihče ni proti varchevanju, ampak ne na tak tajkunsko-rokovnjashki nachin ... To je chisto ropanje, kar z internimi dekreti ... Kot da smo she zmeraj v hosti ... Za takshno pobalinsko kvazievropsko pochetje ni nobenega verodostojnega opravicila ... Sicer pa je vsako barabijo zmeraj mogoche opravichevati, tako ali drugache ... Toda za vsako rit se tudi palica najde, prej ali slej ...

– Kako si pa ti neposredno prizadet?

– Ne vem, kako bom prezhivel ostanek zhivljenja ... Shentjanzhevci so me oropali za 300 evrov mesechno ...

– Kako to mislish?

– Za toliko so mi znizhali penzijo ...

– Hm, ravno toliko znasha moja penzija, zato sem pod minimumom in mi je niso pristrigli. So mi pa vzeli varstveni dodatek, ker vsota na mojem banchnem rachunu za dva evra presega klosharski minimum, ki so ga dolochili za te rachune.

– Za skromno delo in za skromne zasluge – skromno plachilo ... Jaz sem imel pomembne funkcije v prejšnjem rezhimu, celo toliko sem se moral zhrtvovati, da sem bil chlan partije, in ko sem se tranzicijsko modificiral, med drugim sem se zheni na ljubo she cerkveno porochil, sem imel naprej pomembne funkcije ... Ti pa si pach chepel v svoji mishji luknji ...

– No, s svojimi zaslugami se res ne mislim postavljati ... Ampak vseeno mi povej, koliko sicer znasha tvoja neokrnjena penzija?

– Tega ti pa raje ne povem, ker ne morem tvegati, da te zadene kap ...

(iz rokopisne zbirke humoresk *Dvogovorji*; op. avt.)

Ivo Antich

MNOZHICHNOMEDIJSKE BELEZHKE: MITOLOGIJA IDENTITETE (XXV)

(filmi, predvajani v Ljubljani, 2010-2011)

BOMBNA MISIJA (*The Hurt Locker*; ZDA, 2009; Kinoklub Vich, 29. 3. 2010). Nedvomno svojevrstna režijska mojstrovina z velikimi priznanji (Kathryn Bigelow, prva ženska z oskarjem za režijo; tudi doslej najcenejši film z oskarjem za najboljšega), posneta v Jordaniji kot »igrani dokumentarec« o aktualni vojni v Iraku (tako rekoč brez prave zgodbe, v glavnem gre za psihološka razmerja in ochišchevalne akcije treh članov oddelka ameriške vojske za razminiranje). Podoba te vojne deluje šokantno prepričljivo (tudi z osebnimi izkushnjami scenarista), cheprav ameriški veterani, ki so se res vojskovali v Iraku, nad filmom niso navdusheni, ochitajo mu holivudsko absurdnost in smeshnost (v smislu: che bi se pravi odstranjevalci min vedli tako »kavbojsko«, bi bilo v njihovih akcijah she veliko vech mrtvih). Vodilna misel filma je neposredno izpovedana v motu: *vojna je droga*. Ravno tu se nakazuje »problemski kavelj«: idejni vidik je zozhen na glavni lik (narednik Will James – igra ga Jeremy Renner), ki edini bivanjsko smiselni uzhitek vidi v adrenalinskih izzivih smrtno nevarnosti. To je v bistvu iracionalna »zhabja pesrpektiva« določenega (psihopatskega) neposredno vpletenega *posameznika* »na terenu«, vendar je vsaka vojna neprimerljivo kompleksnejši *kolektivni* angazhma, ki ga poganjajo racionalno zastavljeni geohistorični interesni rachuni, zmeraj prepleteni s forsirano ideologizacijo. Izvirni naslov je »neprevedljiva« vojashka fraza iz vietnamske vojne, pomeni nekako »biti v kashi« ali »glava v torbi«. V Vietnamu je shlo za vpoklicane ameriške obveznike, Američani v (drugache eksotičnem) Iraku pa so poklicni vojaki; s kakshno politično ideologijo ti »irachani« med predhodnim sholanjem in med sprotnim urjenjem uradno eksplicitno osmishljajo svoje vojashko poslanstvo (pomen motivacije v modernem vojskovanju nikakor ni presezhen; gotovo ne more biti le poziv na postolovsko-depresivni narkotrip), v tem filmu ni nakazano niti za dlako, se pravi, da gre za spektakelsko-manipulativno zavajanje, ki je uchinkovito »inovativno« servirano kot »art-doku«.

TRIAZHA (*Triage*; koprodukcija: Irska, Shpanija, Belgija, Francija, 2009; Kinoklub Vich, 3. 6. 2010). Scenarij in režija Danisa Tanovicha (po istonaslovnem romanu Scotta Andersona, ameriškega pisatelja in vojnega dopisnika, tudi iz BiH), režiserja iz BiH, ki si je ustvaril ime z *Nikogarshnjo zemljo* (oskar). *Triazha* zarisuje isto avtorsko obzorje: izkushnja sodobnega sveta v kritičnem presechishchu »neke odrochne« vojne in miru, tokrat namesto predhodne Bosne »nikogarshnjo zemljo« predstavlja Kurdistan leta 1988 in boji med Kurdi in Sadamovimi Irachani.

Glede na aktualno vojno v Iraku je tematsko blizu tudi s sočasnim filmom *Bombna misija*, le da je v *Triazhi* adrenalinski zasvojenec z vojno fotoreporter, ki je zaradi shokantnih doživetij na različnih eksotičnih bojiščih v tretjem svetu v stalnem stresu. Pri tem se fotovoyeurskemu »uzhivachu« zabisuje celo meja med zhivimi in mrtvimi, obenem pa se mu odstira grozljiva iluzornost urejenega urbanega zhivljenja na Zahodu (London) ob zavesti, da je vse to tako ali drugače podloženo z nepredstavljivimi strahotami v tretjem svetu, od katerega zahodno medijsko javnost zanimajo le ustrezno »senzacionalne« novice in fotografije. Ta vodilni lik je s skrajno psihofizično preprichljivostjo predstavil Colin Farrell, ob njem pa so svoje vloge izvrstno odigrali tudi ostali igralci, med katerimi je markanten kuriozum 86-letni Christopher Lee, legendarni filmski Drakula; omeniti kazhe tudi slovensko-bosanskega igralca Branka Djuricha kot kurdskega (partizanskega) zdravnika, ki z milostnim strelom skrajshuje muke neozdravljivim ranjencem. O *Triazhi* je bilo vech nasprotujochih si kritik, med njimi npr. ochitek, da ni posnet v »avtentichnem okolju«, temvech v »koprodukcijski« Shpaniji; tovrstne pripombe so v konchni konsekvenci nebstvene, saj ne morejo omajati dejstva, da gre za film z zanesljivo scenaristicchno-rezhijsko konstrukcijo in z odličnimi igralci, skratka za »poshten« (brez cenenih efektov), tematsko-problemsko tehten film, vreden ogleda.

POT DOMOV (*The Road Home; Wode fuqin muqin* – kit. naslov pomeni: *Moj oche in moja mati*; Kitajska, 1999; Kinoteka 2. 7. 2010). Rezhija Zhang Yimou (r. 1950), v svetu najbolj znani sodobni rezhiser iz komunistichne Kitajske (spochetka se je tezhko prebijal, ker so bili njegovi starshi kuomingtangovci, zdaj je nekakshen centralnokitajski antipod tajvansko-amerishkega superuspeshnika Anga Leeja), dobitnik mednarodnih nagrad (Berlin, Cannes, Benetke), vechkrat nominiran za oskarja, rezhiral je tudi zacetno in sklepno svechanost olimpijskih iger Peking 2008. Scenarij je po lastnem romanu *Spomin* napisal Bao Shi; sizhe: mladi poslovnezh se iz mesta vrne v rojstno vas na pogreb ocheta in se soochi z materino zheljjo, da bi bil pogreb opravljen po starodavnem obichaju (sovashchani pokojnika v krsti pesh nesejo do groba). Sedanjishki del filma je posnet v trdi chrno-beli tehniki, sinov spominski povzetek na shtiridesetletno ljubezen med materjo, nepismeno vashchanko, in ochetom, vashkim uchteljem (z rahlo nakazanim politichno-inkvizicijskim ozadjem), pa v Zhangovi znachilni elegantni estetiki pastelnih barv. Sijajen debut je prispevala mlada igralka Zhang Ziyi v vlogi preprostega vashkega dekleta. *Pot domov* s svojo preprosto, melodramsko, glede na kontekst avtentichno in globoko humano zgodbo ter z umirjeno, brezhibno zanesljivo kompozicijo (ob ustrezni glasbi, ki obchasno spominja na glasbeno opremo Cameronovega *Titanika*, katerega plakat je opaziti v filmu) uchinkuje preprichljiveje kot Zhangovi bolj slavni »wuxia« filmi, razkoshne historichno-kostumografske (kungfujevsko-leonejevske) operete.

MORILEC V MENI (*The Killer Inside Me*; ZDA-VB; 2010; Kinodvor, 7. 9. 2010). Elitistichni psihoshund. »Slehernishka« asociativnost naslova deloma spominja na

mnozhinsko imanenco zla v znanem nemškem filmu *Morilci so med nami* (*Die Mörder sind unter uns*, r. Wolfgang Staudte, 1946); slovenski prevod ima »dodatno vrednost«, ker ga je mogoče brati tudi kot »morilec v méni«, tj. v menjavi ali razvoju glavnega junaka od speche nenormalne normale v aktivnega terminatorja. Mnenje, da filmi po delih ameriškega pisca »hard-boiled« psiholoških kriminalk Jima Thompsona, oznachenega kot »Dostojevski shunda«, ne uspejo ustrezno transponirati avtorjeve provokativnosti, je tokrat ovrzheno (po istonaslovnem romanu iz leta 1952 prva manj uspešna in manj zvesta priredba leta 1975, r. Burt Kennedy); to obenem tudi pomeni, da iz ameriške »mainstream« produkcije še vedno lahko pride kakšen tehten film. Ta ameriški debut »udarnega« britanskega režiserja Michaela Winterbottoma (avtorja prav tako zhe po naslovih provokativnih filmov *Pot v Guantanamo*, *Dobrodoshli v Sarajevu*) je absolutna mojstrovina z avtorskim stilskim pečatom po formuli: perfekcionizem plus naturalizem s finimi »simbolichnimi« dodatki, zlasti glasbenimi. Suverena, hladno distancirana režhija, izvrstna fotografija, pomenljivo nabiti dialogi, odlična igralska ekipa. Dramatičen globinskopsihološki portret množhichnega morilca (tema zhe v režhiserjevem prvencu *Metuljev poljub*) z elementi intelektualne avtorefleksije: malce okorno snobovski sherifov namestnik Lou Ford, dobro situiran samski sin zdravnika in ljubitelj maniristichne operne glasbe (zatrta umetnik?), v Freudovi knjigi najde pornofotografije, ki mu evocirajo (s)eksshok iz otroštva (zapeljala ga je hishna pomochnica). Ne gre za obichajno krimifabulo v smislu uganke »kdo je storilec« (who-done-it), temvech se glavno zlochinstvo dogaja pred gledalchevimi ochmi; morilec o vsem pripoveduje v lezherno zateglem teksashkem narechju kot prvoosebni lik (pripoved v offu izjemoma ne deluje moteche), skozi katerega gledalec sledi zgodbi. Zato je kljub nenehni navzochnosti otezhena identifikacija s tem »nemogochim« likom, obenem pa tudi sledenje zgodbi ne poteka prav gladko in samodejno razvidno. Zgodba se s svojo »sporochilnostjo« prek (navideznih) zastojev in spominskih flashbackov useda v »podzavest« gledalca, osuplega spricho shokantno neposredne brutalnosti s poudarjeno mizoginijo, tako da ima film »podaljshan uchinek«, ki prihaja za gledalcem post festum. Sofisticirana naturalistichna analiza psihoteroristichne motivacije se dogaja v kontekstu sodobnega »vesterna« (v smislu *Bad Day at Black Rock*) ali »soleil-noir«: mrachna zgodba v sonchnem, toda nelagodnem, pritajeno zloslutnem provincialnem okolju, kjer so na moshkih glavah stetsoni. Majhno mesto z ironichnim imenom Central City na pushchavskem »Divjem zahodu« ZDA (zahodni Teksas), tesnobno zakotje v letih 50-XX, kjer vlada preprihanje, da vsakdo pozna vsakogar z določeno »družhinsko pravico«. Arhetipska izkushnja: chlovek je chloveku eksistenchno potreben, to je zlasti na podezhelju neposredno občutno in razvidno, hkrati pa blizhina povzrocha nevrozo, občutke utesnjenosti, incestuoznosti, ki v shizoidnih (Lou o sebi pravi, da »stoji na dveh bregovih, chakajoch, da se pretrga napok) osebkih lahko prerastejo v morbidnost in psihopatologijo. Domorodci drug drugemu dihajo za ovratnik,

vohljajoch za sledovi potlachene preteklosti, a so kljub temu »presenecheni«, ko odkrijejo, da je Lou, na zunaj skoraj bornirano nedolzhnen kot kak »vzorni uchenec« (»babyface-killer«, brezizrazno drsech skoz dogajanje kot npr. Kozoletova »Slovenka«), v resnici tempirana psihobomba, monstrum, sadistischen morilec; morda so v filmu ozadja s koreninami psihopatije v travmah iz otrostva nekoliko prevech bezhno nakazana. Vsi, ki jih Lou pobije, so ga namrech zboldli s tako ali drugachno izzivalno, ponizhevalno spodbudo; »catch« je zhe v lokalnem mogotcu, patriarhalnem polashchevalcu vsega in vsakogar (nekak »Kantor«, po Cankarjevem *Kralju na Betajnovi*), ki je pred leti zakrivil smrt Loujevega ljubljenege polbrata (ta je nase prevzel Loujev najstnishi seks z deklico), zdaj pa osupne, ko Lou ne uboga gladko njegovih protizakonitih navodil. K prelomu v mashchevalno akcijo Louja vzpodbudi intrigantsko-sikofantski »prijatelj« sindikalist, mogotchev nasprotnik, potem pa se tudi on prisesava nanj (ilustracija za t. i. kriminolosko triado: poleg storilca in zhrtve tudi vpleteni v ozadju). Prva Loujeva zhrtev je pritepenka, lepa prostitutka latino videza (i. Jessica Alba), in ko jo Lou po sluzhbeni dolzhnosti pride opomnit, naj se pobere iz kraja, ga ona besno oklofuta (predstavnika zakona!), on jo pretepe, sledi vrochichen sadomazo spolni akt; naposled ga ona popolnoma obsede, zahtevajoch, da skupaj »pobegneta« drugam, a ko vidi, da se on obotavlja, mu ochita, da se ima kot potomec ugledne družine za prefinega za navadno cipo. Vsi si Louja tako ali drugache samoumevno prilashchajo ter ga s tem nekako potiskajo v zlochinn, tudi zarochenka »nordijskega« videza in arogantnega vedenja (i. Kate Hudson), cheprav jo on opozori, da si ne pusti ukazovati; potepuh, ki ga je Lou frivolno s cigaro spekel v dlan, ga povrachilno skusha izsiljevati za enormno vsoto, za katero bi moral prodati hisho. Kazhe, da se Lou vsem zdi nekakshen lolek, ki se ima za nekaj vech, za gospoda med kmetavzvi (predstojnik, ostareli in zapiti sherif, mu navrzhe, da je njegov smeh nadut), zato ga, deloma polzavedno, zhelijo umazati in ponizhati, mu z razkrinkanjem dokazati, da je tudi on le lutka v skupnem blatu surovo materialnih interesov, da v bistvu ni boljši, temvech je she slabshi od njih; ko postane sumljiv, mu sledijo kot »greshnemu kozlu«. Vse osebe v tem filmu so po svoje groteskne, pozitivnega lika v obichajnem smislu ni: paradoksalno »pozitiven« lik je le »samurajski« morilec, ki deluje po neekspliciranih zakonitostih »vishje logike« povrachila in pravichnosti. Casey Affleck, igralec z memorabilnim »antisemitskim« profilom (brat megazvezdnika Bena, tipolosko povsem nezanimivega), je preprihljiv v tej izjemno tezhki vlogi, ki je kompleksno dvoumna in depresivna enota chednega, hladno korektnega policista in frenetichno obsesivnega morilca, brezchutnega za razlike med ljubeznijo-sovrashtvom, resnim-neresnim, zakonitostjo-zlochinstvom (izvir ljubezni in nasilja iz istega reziduma?). Konec je dovolj simptomalen: psihosocialna brezizhodnost ima izhod v »jernejevskem« (po Cankarjevem *Hlapcu Jerneju in njegovi pravici*) samomorilskem pozharu kot obliki katastrofichnega »ochishchenja«. Lou svoj elitistichni dom, po ochetu podedovano hisho, polno muchnih spominov, knjig in glasbenih ploch, polije z bencinom in ob

vdoru policije se vse skupaj »razcveti v ognjemet«. Ob sklepnih akordih klasične, lahko ton samoironične country popevke (Hank Williams, *Shame on you*) konec s soochenjem morilca in njegove po komi prezhivele prve ljubezni-zhrtve izzveni kot artefaktno teatralčna »sprostitev« s prizvokom moralke (prvoosebni pripovedovalec retrospektivno opishe »lastno smrt«?).

PISATELJ V SENCI (*The Ghost Writer*, kopr. 2010; Kinoklub Vich, 22. 9. 2010). Mimo tega, da je tako rekoč dolžnost vsakega kinofila, da si ogleda vsako novo delo Polanskega, je ta film vreden ogleda tudi sicer »kot tak«. Na prvi pogled she ena režiserjeva priredba po literarnem delu (roman Richarda Harrisa), ki ne prinasha nich posebno novega v njegovo mrakobno videnje sveta, a natanchnejsha pozornost razkriva zlasti virtuzeno provokativen aktualizem pod plashchem umirjene pridushenosti. Gre za triler, toda v nasprotju s sedanjo modo trilersko-hororskega hrupa, zlasti glasbenega, in udarnih montaznih rezov, je tu vse tiho, zastrto, navidezno idilichno umirjeno, in ravno to je posebno shljivo. Za vsem zunanjim dogajanjem se skriva »mafijška« vladavina amerishke CIA; Anglezhi, celo taki, ki so postali »nedolžni« amerishki profesorji, ali pa taki, ki nastopajo kot najbolj besni protestniki, so le njena dobro plachana kadrovska rezerva z britanskim premierom na chelu (Pierce Brosnan po vseh svojih akcijskih vlogah prepričljivo dokazuje, da zna tudi igrati). Dejanska agentura CIA so arogantno naduti in zahrbtni izvajalci povsod navzoche »vladavine mochi«, rezultat je uchinek, ki je praktichno enak gestapu ali KGB. Film se dogaja v ZDA, a ni posnet tam; to mu daje »mitichno mistichen« prizvok, k »premaknjenik« artificialnosti pa pripomore tudi anonimnost glavnega junaka, ki ni niti enkrat omenjen z nikakršnim imenom, niti s pisateljskim, cheprav ga najame bivshi premier za pisanje svojih memoarjev kot »znanega pisatelja«. T. i. ghost writer, najeti pisatelj, ki za »sanjski honorar« pishe namesto in v imenu drugega, je dobesedno neviden, neobstojech nihche; che prestopi prag, ki ga nakazuje delodajalec, ter posezhe v skladu z zahtevo po »iskrenosti« preblizu v njegove politichne interese, bo brezozbzirno v hipu tudi fizichno likvidiran. Kot celovita sporochilna metafora je ta film skrajno depresivna, deziluzijska in paranoichna podoba polozhaja pisatelja, sploh umetnika v svetu globalizirane kapitalske mochi kot sofisticirane prakse zlochina: najemnishka nichla, katere »identitet« z njenim delom vred na koncu raznese veter kot razsuto listje. Pisatelja je primerno odigral Ewan McGregor kot povaljana, nenehno utrujena, neprespana, zbegana, z absurdnimi chasovnimi normami izmuchenata kreatura »intelektualca-humanista« v jetnishko zadushljivih interierih (v tem je znachilna podobnost z režiserjevimi prejšnjimi filmi, npr. *Stanovalec*). Che zhe ni ravno veliko odkritje, je ta film vsekakor vsebinsko tehtno in formalno briljantno delo.

PIRAN-PIRANO (Slovenija, 2010; Kinoklub Vich, 11. 10. 2010). Nedvomno soliden celovecherski scenarstichno-režiserski debut Gorana Vojnovicha (Ljubljana, 1980), sicer tudi aktualnega zvezdnika slovenske literature (roman *Chefurji raus* in chasopisne kolumne). Inventivno sestavljena, s fleshbeki

kompleksno prepletena zgodba o krizhanju chloveshkih usod v določenem prostor-chasu (Istra-NOB), vendar je rezultat po svoje še ena varianta »filmske ideologije«, ki v glavnem zhe tradicionalno karakterizira slovenski film: da so namrech gibljive slike pretezhno statichna »zvrst fotolirike« (koketiranje s t. i. »chistim filmom« in njegovim »hieroglifskim« bistvom), ne pa v jedru krizno-kritichno dinamicno izostrena dramatika. Cheprav tematsko ozadje z drugo svetovno vojno in njenimi dolgorocnimi posledicami nakazuje ekspresivnejshe možnosti, celoto obvladuje opazna skrb za komorno utishanost, pretehtanost, zadržhanost, brez razvitejshe dramske tenzije med glavnimi liki ter izvirnejshega avtorskega pristopa, zato na koncu ostaja dokaj občuten vtis nedorečenosti. Prevladuje razpolozhenjska (z morjem v ozadju) lirsko-intimistichna psiholoshka intonacija, ki se prevesha v gerontoloshko memoaristichno melanholijo. Izrazita je »outsiderska« vizura: slovenski film s podpismi za domorodce, ker je vechina dialogov v italijanshchini in »zahodnodrinski« srbohrvashchini (v tem smislu bi shlo v naslovu bolj za slavo-trohejski Píran kot za slavo-jambski Pírán). Znachilne like so upodobili Mustafa Nadarevich (partizanski priseljenec iz Bosne v Píran, v petdesetih letih zhivljenja na dvojezichni slovenski obali se ga ni prijelo nich italijanshchine in bolj malo slovenshchine), Moamer Kasumovich (Bosancheva partizanska mladostna varianta), Boris Cavazza (ostareli italijanski begunec in nostalgichni povratnik), Francesco Borchì (Italijanova mladostna varinta), Nina Ivanishin (Slovenka, med vojno partizanka in ljubimka tako Bosanca kot Italijana, fashistovega sina, pozneje Bosancheva zhená, a kot taka se ne pojavi, ker je zhe pokojna v izogib resnichno dramaticnemu srechanju z Italijanom), Peter Musevski (partizanski komandant s potezo psihichne razjedenosti). Ti liki pa niso vsaj priblizhno enakomerno obdelani in fabulativno razviti, temvech je razmeroma najbolj plastichen (in pri tem tudi dokaj stereotipen ter zato najmanj zanimiv) Nadarevich-Kasumovichev Bosanec, ob katerem Cavazza-Borchijev Italijan skorajda le statira, odsotnost Slovenkine retrospektive pa se sploh razpira kot ochiten manko slovenske perspektive na slovenskih tleh. V poudarjenem etnogeografskem kontekstu je tudi opazno, da sta lik Italijana upodobila igralca z osebno avtentichnim italijanskim pedigrejem, medtem ko gre v tem smislu pri Bosancu za določen »premik«: oba igralca sta »imenoslovno« Boshnjakamuslimana, vendar junakovo ime Veljko in priimek Tripkovich, razviden zlasti na nagrobniku zhene Anice, kazheta predvsem pravoslavno-srbskega kristjana. (Koliko je »verski pechat«, morda neizogiben tudi pri deklariranih ateistih, tako rekoch zhe na zunaj razviden »podzavestni« del osebnosti, je seveda posebno vprasanje iz sfere antropoloshkega psihosocialnega determinizma.)

MOJE IME JE NIHCHE (*My name is Nobody – Il mio nome è Nessuno*, kopř. IT, FR, ZRN, 1973; Kinoteka, 3. 11. 2010). Zadnji film na sporedu v okviru retrospektive »Antologija shpageti vesterna«, Cankarjev dom in Kinoteka od 15. 10. do 24. 10. 2010. Tudi eden zadnjih (vidnejshih) shpagetarjev ali italoesternov, tega (pod)zhanra, ki je »cvetek« (predvsem v Evropi) v desetletju 1964-1974 v treh

fazah, kot jih ugotavljajo poznavalci: molchechi anonimnezh, (mehishka) revolucija, komična parodija. Rezhiral je Tonino Valerii, soliden pop-filmski obrtnik, v ozadju pa je Sergio Leone (ideja, soscenarist, producent, režija nekaterih prizorov), najpomembnejše rezhisersko-avtorsko ime celotnega italovesterna. Posebej zanimiva je francoska varianta naslova: *Mon nom est Personne*, ker she razvidneje izpostavlja »problem identitete« glavnega junaka v italovesternu (*personne* v franc. pomeni *oseba, osebnost*, a tudi *nihche*; etimologija kazhe na lat. besedo *persona* z njenim simptomalno dvoumnim pomenom: krinka, vloga, znachaj, oseba). Naslov po svoje korespondira z obichajno anonimnostjo likov v sodobni literaturi («nihilistichna» brezimnost, obliteracija subjekta), predvsem pa s t. i. »Mozhem brez imena«, glavnega junaka ključnega (zachtetnega) Leonejevega shpagetarja *Za prgishche dolarjev* (1964); odigral ga je Clint Eastwood in postal »legenda«. Film *Moje ime je Nihche* je oznachen kot »komedija«, ki naj bi parodirala vestern nasploh; vse, kar naj bi bilo v njem komično, je afektirano poziranje ob reciklazhi Morriconejevih »ekspresivnih« glasbenih stereotipov, parodija pa se nanasha le sama nase, se pravi na italovestern, saj avtenticnemu vesternu ne more nichesar ne dodati ne odvzeti, she manj osmeshiti. Sizhe je »dramaticchno« soochenje dveh likov: starega in mladega, preteklega in prihodnjega utelesenja »legende« kot virtuoznega revolverasha; prvega je upodobil Henry Fonda, ki filma kljub svoji klasichno holivudski markantnosti ni mogel reshiti, saj v njem pravzaprav le dokaj zgubljeno »statira«, drugega pa italijanski zvezdnik (nemshkega porekla), znan pod psevdonimom Terence Hill. Njuni imenski oznaki v tem filmu sta dovolj simptomalni, da ju kazhe uposhtevati: psevdonimni Hill je brezimni »Nobody« (v nekaterih shpagetarjih tudi »Trinity«: *My name is Trinity*, 1970), Fonda (ki ima tudi daljne italske korenine) pa je Jack Beauregard (bizarna anglo-francoska sintagma, nekako s pomenom: Jaka Lepogled). Skratka: gre za razvlechno, izpraznjeno sklepno dejanje razmeroma kratke epizode evropskega filma, ki je znachilno italijanska operetna »metaforizacija Zahoda« (ne le Divjega) v duhu prostora in chasa nastanka; tudi prgishche najbolj relevantnih dosezhkov tega endemichnega (pod)zhanra danes ponuja tako rekoč vsako leto manj. (»Paradoks vestern« ostaja, da je njegov najvishji dosezhek *Tochno opoldne* posnel rezhiser, ki ni bil Americhan in ne specialist za vestern.) – A propos: pisec teh vrstic je na zachtetku svojih *Mnozhibchnedijiskih belezhk* (SRP 13-14 / 1996) pisal o istem filmu pod tedanjim slov. naslovom *Ime mi je Nihche*; pri njihovem koncu lahko le ugotovi, da tam nakazano mnenje o skromnosti tako zadevnega filma kot (pod)zhanra nasploh ostaja povsem relevantno (chlanek o tem filmu je bil sicer napisan zhe leta 1980). V uvodu k omenjenemu zachtetku belezhk je tudi stavek: »Vse to bi lahko pomenilo, da se skozi zapisovalska nakljuchja razodeva nekakshna "mi/s/tichna logika tekstualnosti" ...« Krog se pach »nakljuchno« sklepa z istim filmom. – P. S.: Leone je umrl v letu padca berlinskega zidu, 200 let po francoski revoluciji; njegov zadnji filmski nachrt je bil posneti film o ruski revoluciji in obleganju Stalingrada; istega leta kot *Ime mi je Nihche* je bil v ZDA posnet film *Westworld*, rezhija Michael

Crichton, zdravnik, režiser in avtor sštevilnih romanov, gl. vl. Yul Brynner, ki v tem SF-vesternu igra robota-revolverasha, serijskega morilca v zabavishcnem parku ... V letu 2011 pa je v ZDA nastal film *Kavboji in vesoljci* (Cowboys and Aliens) po stripu Scotta Michella Rosenberga, režija Jon Favreau ... Vesoljska »inovacija« neo-post-vesterna?

OCHA (Slovenija, 2010; Kinodvor, 1. 12. 2010). Glede na Vojnovichev obmorski *Piran* igrani prvenec Vlada Shkafarja (scenarij, režija) z isto letnico nastanka prikazuje drugi skrajni rob slovenskega prostora – zamochvirjeno kontinentalno Prekmurje, ki je v tem filmu še bolj krajinarsko slikovito kot morje v *Piranu*. *Ocha* je svojevrstna, po svoje briljantna, a s preciozno strukturno refrakcijo zaznamovana lirsko-socioloshka miniatura. Aforistichno recheno: vse je tu, le (pravega) filma ni. Poskusno zblizhevanje ocheta (ig. Milivoj Rosh) in sina (ig. Sandi Shalamon), ki ne zhivita skupaj, sin zhivi pri materi, kjer mu v očitno premozhni hishi nich ne manjka – razen ocheta. Desetletni deček feminilnega (zlatolas in dolgolas – aluzija angela?) in urbaniziranega videza (rad bere, izdelal je »lastno« abecedo, bizarno prikazano na koncu po odjavni shpici), njegova zhelja je postati uchtelj zgodovine, oche kmechko-proletarsko robot, oba prezheta s specifichno, tudi z geografskim kontekstom pogojeno melanholijo, skupaj prezhivita sonchno nedeljo na ribolovu v ozrachju sijajno fotografirane prekmurske narave. Tankochutna avtentichnost dialogov v narechju je podprta s podnapisi v knjizhni slovenshchini. Celota deluje kot nedorechena ekshibicija: afektirano minimalistichen zasnutek nekega »virtualnega« filma ali (neo)modernistichno-sinefilski projekt, ki je brez kompaktnjshe dramske zgodbe obvisel med igranim celovechercem in (pol)igranim dokumentarcem. V odmaknjeno idilo ocheta in sina namrech nenadoma vdre vzporedno dogajanje iz neposredno aktualne resnichnosti v blizhnji okolici (protestni shod delavcev legendarne propadle murskosoboshke »jugotovarne« oblachil Mura, svojchas najvechje v Evropi, nastale iz krojashke delavnice 1925). Ta vdor »duha socializma« v intimo ocheta in sina, »pojasnjen« z vmesno zatemitvijo in nemofilmskim napisom, ni v nikakrshni fabulativni zvezi z njuno ekolirsko idilo, temvech iz povsem druge zgodbe povozi film z muko neizrekljive zadrege, s kakrshno skusha predstaviti svojo brezizhodnost intervjuvani brezposelni delavec (dramatichnost ne izbruhne v trikotu oche-sin-odsotna mati; »zveza« bi bila lahko npr. mati kot menezherka v Muri). Zdi se, kakor da bi se filmska ekipa po nakljuchnem srechanju s krvavo ekonomsko resnichnostjo osramocheno zgrozila nad (ne)smiselnostjo svojega artificialno-ezoterichnega pochetja in dvignila roke od nadaljevanja. Finale izzveni z enako preciozno »frapantnim« zvochnim vdorom dveh popevk (v amerishki Nat King Cole slavi ljubezen kot panacejo, druga je »folklorna« hrvashke pevke Nine Romich) ter z odjavno shpico, ki s svojo dolzhino skoraj zasenchi enourni film(chek).

NA SLEDI OCHETU (*Winter's Bone*, ZDA, 2010; Kinodvor, 26. 7. 2011). Film režiserke Debre Granik (po romanu Daniela Woodrella) uprizarja specifichno

izkushnjo ZDA, zunaj kakršnih koli urbano volutaristichnih ali podezhelsko idilichnih »uresnichenih sanj«. Gre za socialnokritichno avtentichen pogled ne le iz zhabje, temvech iz podganje perspektive na »banalno vsakdanjost«, ki je tokrat morasta poshastnost barakarskih naselij v hribovski ruralni provinci Srednjega Zahoda (Missouri – Ozark Plateau). Sizhe nakazuje trilerski suspenz, toda dogajanje se odvija (pre)pochasi, skoraj dokumentaristichno »brezciljno«, zgodba kljub osnovni preprostosti ni najbolj pregledna, dramatichna razmerja med glavnimi liki dramaturshko niso povsem izchishchena (zlasti v odnosu zhivih do odsotnega mrtvega ocheta sedemnajstletnice, ki skusha razkriti resnico o njem, ker je bil vpleten v endemichni klanovsko-narkomanski kriminal; na koncu resnica ni razkrita, temvech je le »zadovoljivo prikrita«). Uvodna country-popevka je po svoje sicer utemeljena, a daje mochno »holivudarsko« intonacijo naturalistichno radikalnejshi celoti. Slovenski »prevod« naslova tradicionalistichno izpostavlja iskanje »rodovne identitete«, izvornik se bolj nanasha na grozljivo ozadje ledenega letnega chasa in nich manj ledenih medchloveshkih odnosov v geografsko tochno določeni »prvinski naravi« (Zimsko okostje? Okostje zime?). Kljub tej prostorsko-chasovni določenosti film mestoma vzbujaja »balkanske asociacije«, kakor da bi bil posnet kje v zahojenih hribih Balkana, opustoshenega od nedavnih lokalnih ruralno-mafijskih vojn; to pa nakazuje poanto: tudi v vodilni drzhavi sveta je »mati domovina« lahko strashna macheha ...

ALEKSANDRINKE (Slovenija / Egipt, 2011; Kinodvor, 22. 11. 2011). Mojstrski dokumentarec rezhiserja Metoda Pevca o t. i. »aleksandrinkah«, slovenskih Primorkah (najveh iz Vipavske doline), ki so v chasu fashizma odhajale na delo kot dojilje, varushke, gospodinje v takrat izrazito svetovljansko (tudi versko tolerantno) Aleksandrijo; tako so po svoje »uresnichevale« starodavni ljudski mit o lepi Vidi (zato so jih v publicistiki imenovali tudi »lepe Vide«). Film plastichno predstavi temo, opazna je »dramatichna dvodelnost«: spochetka bolj veder pogled z vrhom pri Jozhi Sedmak, porochni z bogatim Anglezhem Finneyem, ki je bila najbogatejsiha tujka v Egiptu, v drugem delu pa prevladuje bolj trpka stran (ochitki o prostituiranju itd.), zlasti chustveno opustoshenje v psihi njihovih pravih otrok, ki so jih »aleksandrinke« zapushchale doma in se razdajale v Egitu otrokom bogatih Egipchanov. (Primorska in zlasti Kras, po vsem sodech, ustvarjata legende, ki jih je komaj mogoche na kratko nakazati: od duhovnikov v Benechiji prek skoraj nepregledne vrste ljudi, ki so se v slovenski zgodovini uveljavili na najvishjih vrhovih kot kulturniki, politiki itd.; podobno markanten dokumentarec bi zaslužhili tudi primorski moshki, npr. legendarni tigrovci ali zaveznishki vojaki prekomorci ...)

Opomba avtorja:

Mm-belezhke so izhajale v *Reviji SRP* praktichno od zacetka, sprva pod razlichnimi naslovi; po nastanku najstarejsihi med temi zapisi je iz leta 1971 o slov. filmu *Mashkarada*, obj. SRP 13-14 / 1996, ibid. *Ime mi je Nibche*, v prichujochi sht. revije zapisi iz leta 2011 sklepajo shtiri desetletja zavedne »ekran(i)ologije«.

Chlovekov razvoj

Rajko Shushtarshich

CHLOVEKOVE VREDNOTE ALI VREDNOTE SISTEMA – CHLOVEKOV RAZVOJ ALI EVOLUCIJA CHLOVESHTVA

*»Je pa she veliko drugih vrednot kazal Jezus;
njih pot svobodno in pot njim;
ko bi vse opisal, menim:
da ves svet bi ne imel prostora za knjige,
ki bi se morale napisati.«*

...
*»Tudi ves svet bi ne imel prostora za knjige,
ki bi se morale napisati samo o ljubezni.
In kaj ni zhe danes najvech knjig, ki knjige so,
takih, ki govore o ljubezni, njen zapis so,
prichevanje srca, ki govori iskreno.«^{1a-}*

R.Sh. interpr. Jn 21.2

Na kaj pravzaprav mislimo, ko govorimo o vrednotah, ko imenujemo neko vrednoto? Vzemimo za primer tri vrednote: ljubezen, resnico, svobodo, lahko pa bi vzeli katerokoli drugo obcho vrednoto.

KAJ JE LJUBEZEN?

Kdorkoli, ki je resnichno ljubil, ve, da odgovora ni, zhe ko jo izjavljamo, jo razvrednotimo. Vendar najvech knjig je bilo doslej napisanih ravno o ljubezni. (Glej moto ^{1a-} 1a).

KAJ JE RESNICA?

Nazarenchan Pilatu na vprasanje ni odgovoril. Pravzaprav mu je odgovoril z molkom.

*»Pilat: Kaj je resnica?
Jezus mu ni odgovoril. Ne bi je dojel Pilat. On poznal
je resnico mochi.
Molchala sta oba in molche govorila.
Molche odmeri korak svoj Pilat, gre k Judom, in jim
reche: Jaz ne vidim nobene krivice na njem!«^{1b-, 1b)}*

KAJ JE SVOBODA?

Ko pa je ljudje ne marajo, raje imajo prostovoljno suzhenjstvo, je dejal Étienne de La Boétie, *Prostovoljno suzhenjstvo*:

»Edino svobode ljudje ne žele, in to, zdi se tako,
z enim samim in edinim razlogom:
che bi jo želeli, imeli bi jo;
oni zavračajo svobodo, ta dragulj,
ker je preveč lahko priti do nje.«

...

»Narod sam sebe podjarmlja,
isti narod, ki mu je mogoče,
da izbiral bi:
med podanishtvom in svobodo.«¹

Obravnane vrednote dojemamo kot neposredna dejstva nashe zavesti, drugache recheno, nam so vrednote neposredno dojemljiva dejstva, dojemamo jih z intuitivno gotovostjo. Enako so dojemljive tudi druge obche (obchechloveshke) vrednote. In kaj pravzaprav pomeni ta občnost vrednot?

Vrednote so obche – imajo občo veljavnost – veljajo za vse ljudi. Enake so in enako veljajo za vsakega chloveka, ki je zhivel pred nami, in bodo enako veljale za vse ljudi, ki bodo zhiveli za nami. Sicer bi ne bile obche. A to ni vse, obche vrednote veljajo v trajanju, ne v prostoru in chasu.

Vendar chloveku so dojemljive, zanj veljajo le, ako jih individuum izbere za svoje, bolje recheno, ko jim on sam pusti, da ga posvojijo, ga vodijo (da so njegova vrednotna orientacija).

Chloveshtvo pa se razvija po povsem drugih vrednotah. Ne pozabimo, sistemska vrednota *razvoj* je le dinamični aspekt vrednote hierarhija. Enostavno recheno, gre za modaliteto iste vrednote. (O tem je bilo veliko rečenega v *Vrednotah sistema VII*)²; nekaj malega tudi v mojem nekoliko utopichnem prispevku *Chloveshtvo bi se lahko drugache razvijalo*.³

Zanesljivo pa se sistem ne razvija po deklarativnih (deklariranih naj-vrednotah), te so pripravne za sistemske manipulacije, veljajo zgolj za naivnezhe, za naivna obdobja chloveshke zgodovine. Prej ali slej se namrech obrabijo – izchrpajo se, za seboj pa pushchajo praznino, za njo hitro pozabo, vmes pa neizmerno kolichino chloveshkih tegob.

Dejal bi, da se sistem razvija po socialno veljavnih vrednotah, ki pa so deklariranim praviloma nasprotni.

Katere so močnejše? Nedvomno je, da prevladajo socialno veljavne (dejanske ali tu-vrednote) vrednote sistemov, pre-dominantnih subsystemov v njih. Chloveshtvo se torej razvija v vedno večjo hierarhizacijo. Pohlep po moči (dominaciji) je neustavljiv. Močnih in mogočnih ni mogoče ustaviti, tudi morebitne revolucije ne gre ne zheleti ne pričakovati. Samo sami bi se lahko ustavili, samo nekateri med njimi bi to morda zmogli, namrech, da bi dopustili, da se prebude obče vrednote v njih. Ta pomisel je evidentno utopichna.

Vendar individuum lahko vsaj izbira, kateri zvrsti vrednot se bo uklonil, sistem (sistemski chlovek) pa tega ne more, ujet je v zanko svojih instrumentalnih vrednot, te ga utemeljujejo in tudi dejansko vodijo.

Individuum lahko izbira obče vrednote. A v chem je potem individualnost obchih vrednot (?), saj so vendar obcheveljavne. Enake so za Sokrata na primer in za nekega individuumu prihodnosti. Individualnost obchih vrednot je v svojskem *prezhemanju* posameznih vrednot, to je neponovljivo – je enkratna svojskost individuumu. Tako kot nimata niti dva chloveka enakega genskega zapisa, tako niti dva individuumu nimata enake vrednotne posvojitve – enake vrednotne orientacije, ta je vsakemu svojska.

Nich od tega pa ne velja za posredovane, instrumentalne vrednote. Lahko jih sprejmemo, vanje verjamemo, se po njih ravnamo, ali natanchneje, nas z njimi ravnajo, izravnavajo, usmerjajo, a vse to je kratkega daha. Preobrazba iz ene v drugo zvrst vrednot je sestavina nashega vsakdana. Idejne, posebej idejno-politichne premene ter vseh vrst metamorfoze so nasha družbena zavest, nasha duhovna hrana, sistem nas z njo hrani, obilno. Sistem nas nenehno preobrazha.

Izberite torej(!), tisti, ki lahko izbirate:

Chlovekove vrednote ali vrednote sistema?

Ali chlovekov razvoj ali evolucija chloveshtva? Prezhemanje institucionalnih z obchimi vrednotami ni mogoče. Institucionalna vrednota razveljavi obcho – jo instrumentalizira.

Skushal sem skrajno poenostavljeno povzeti razlikovanje sistemskih in obchih vrednot. Imenujemo jih z enakimi besedami, *govorimo pa o povsem različnih dejstvih!* Za to ima vsak sistem posebej izurjene eksperte za novorek (agitorje, duhovne vodnike, propagandiste). Ni vechjih nesporazumov v chloveshki komunikaciji, kot so ravno ti, ki jih omogocha uporaba istih oznachevalcev – simbolov za tako različne in hkrati za chloveka tako pomembne rechi (entitete), kot so to chlovekove vrednote. Ni lazhje manipulacije z ljudmi (s strani sistema – sistema chloveka), kot je to ravno manipulacija z *njegovimi* vrednotami.

^{1a} *Janez evangelist*, 21.25, po grškem izvorniku; ki ga je založila Britanska in inozemska svetopisemska družba, v Ljubljani 1931:

»Je pa she veliko drugega, kar je storil Jezus;
ko bi se to vse posamez napisalo, menim,
da tudi ves svet ne bi imel prostora za knjige,
ki bi se *morale* napisati.«

^{1a-} *Rajko Šbushtarshich*, Janezovo razodetje, Pogum Revije SRP 2001/2 (*Jn 21.25* v interpretaciji R.Sh.)

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2001-2/pogum8i.htm>

^{1b} *Janez evangelist*, 18.38, po grškem izvorniku:

»Pilāt mu reche:
Kaj je resnica?

In ko je to rekel izide zopet k Judom, in jim reche:

“Jaz ne vidim nobene krivice na njem!”«

^{1b-} (*Jn 18.38* v interpretaciji R.Sh.) <http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2001-2/15-21janez8i.htm>

^{1c} Étienne de La Boétie, *Prostovoljno sužbenjstvo / Le discours de la servitude volontaire/*

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp1/etibo1/prost1.htm>

(Op. R.Sh. : glej tudi zaključni moto v *Reviji SRP*.)

² *Rajko Šbushtarshich*, Vrednote (supra)sistema VII;

Deklaracija chlovekovih pravic v vrednotnem sistemu institucionalne strukture /zasnutek legitimitete chloveshtva/

O deklaraciji pravic chloveka in drzhavljana (1789, po Maximilienu Robespierru)

Glede splošne deklaracije chlovekovih pravic ZN (1948), *Revija SRP 37/38*, str. 136, 138, 144

³ *Rajko Šbushtarshich*, Chloveshtvo bi se lahko drugache razvijalo, *Revija SRP 93/94*, str. 128

Za zgodovinski spomin

Anton Lajovic

KOCHEVJE IN MI

Nedavno je *Slovenec* objavil članek, kako se nashemu slovenskemu chloveku v narodnem pogledu she danes godi na Kochevskem. Stvari, ki jih neznani dopisnik poroča, so za nas porazne. Porazno je, da na Kochevskem nashi ljudje she danes neprestano podlegajo germanizaciji in da se to godi celo po sholah in kar je she znachilnejshe, tudi v cerkvi. Ali si je mogoche misliti, kar pripoveduje ta dopisnik, da nash slovenski duhovnik, ki je govoril – 15 let po prevratu – na neki kochevski podružnici slovensko za slovenske vernike, ni smel nikoli vech na prizhnico po vsej kochevski fari?

Slovenci zhivimo v svoji narodni drzhavi vech kot 15 let, a da se she danes na nashi zemlji mora nash slovenski duhovnik s peshchico nemshkih Kochevcev boriti za pravice svojega drzhavnega jezika! Danes, ko je vseh kochevskih Nemcev, vshtevshi zraven vse ono, kar je med njimi slovenskega zhivlja ponemchenega, komaj 12.000, in ko je v samem mestu Kochevju *vechina slovenska*, namrech Slovencev 60% in samo 40% nemshkih oziroma nemshko chutechih Kochevarjev. In k temu vzemite, da so vse drzhavne oblasti v Kochevju v slovenskih rokah, da ima banovina slovenskega shefa in da je ljubljanski shkof s stolnim kapitljem vred slovenski. Vzemite vse to in pa kochevske prilike ter primerjajte drugo z drugim! Je mogoche, da se ne bi naravnost zgrozili nad svojo lastno slabostjo. Le vsled nashe slabosti je mogocho absurdnost, da nas she danes po 15 letih nashe narodne drzhave pozhira in germanizira tujerodna peshchica, namesto da bi shle stvari obratno in da bi mi sami asimilirali te malenkostne tujerodne drobce, razprshene po vsej Sloveniji.

Da pa ima ta afera svoj potrební vrh, je *Slovenec* brez vsakega komentarja priobchil »pojasnilo« kochevskega fajmoshtra, kjer je vrh v tem, da hoche postaviti na sramotni oder slovenskega duhovnika kateheta Matkovicha, ochitajoch mu netaktnost in neolikanost, kazhoch nanj s prstom in s polnim imenom. In zakaj? Samo zato, ker je katehet Matkovich storil to, kar se v Sloveniji samo po sebi razume, da bi pri prvem obhajilu *slovenskih* otrok bilo petje slovensko in ne nemshko, kakrshno je odredil nemshki kochevski fajmoshter. »Pojasnilo« tega sluzhabnika bozhjega kazhe prav tochno to, kar je anonimni dopisnik ochital cerkvenemu zhivljenju v Kochevju, da namrech kochevski fajmoshter meni, da je raba drzhavnega jezika v kochevskih cerkvah odvisna od njegovega milostnega in dobrohotnega dovoljenja.

Zhe smo omenili zgoraj, da imamo vendar ves drzhavni aparat kakor tudi cerkveno vodstvo v Sloveniji v svojih rokah Slovenci. A ko vidimo v zhivljenju nashega slovenskega chloveka na Kochevskem tako porazne stvari, je pach umestno, da poishchemo korenino tega zla in takshne nashe slabosti.

Zdi se mi, da je nasha narodna preteklost, ki lezhi s svincheno tezho na nashih ramah. Krmilo nashega sedanjega narodnega zhivljenja, se zdi, da drzhijo trdneje v rokah nashi mrtvi ochetje kakor mi sami, ki zhivimo in ki bi morali napraviti vse napore, da bi krmarili svojo ladjo trdno in varno. Slovencev nas je itak tako bore malo, zato bi tembolj vsi nashi ljudje, ki so v drzhavnem in cerkvenem aparatu, morali paziti na to, da ne izgubimo nobene slovenske dushe. A che se nam ponemchujejo she danes nashi slovenski ljudje ne samo v Kochevju, temvech tudi po Shtajerskem, je vendar treba, da se temu napravi konec.

Ako smo doslej Slovenci v tem pogledu kazali tako slabotnost, mislim, da se imamo zahvaliti temu, da so nashi *politichni ideali* v narodnostnem pogledu bili pred prevratom *prevech plitvi* in nashe tedanje politichne zahteve mnogo, mnogo preskromne.

Nashi dedi in pradedi so v revolucijski dobi okrog 1848 postavili politichni ideal »zedinjene Slovenije«.

V nashem narodnem zhivljenju zadnjih 20 let pred prevratom ni bilo vech sledu o tem politichnem idealu, ki se je umaknil dosti skromnejshemu politichnemu idealu »*enakopravnosti*«. Vtem ko je ideal »zedinjene Slovenije« vseboval she misel, da bi Slovenci sami gospodarili na svoji zemlji, je kasnejshi ideal »enakopravnosti« v narodnem zhivljenju pomenjal, da pushchajmo gospodstvo Nemcem in da se borimo samo za jezikovno enakopravnost slovenshchine z nemshchino v uradu in sholi. S tem idealom »enakopravnosti« je definitivno padla misel, da naj bi mi bili sami gospodarji na svojih tleh, in se je umaknila navidezno demokratichni idciji enakopravnosti.

Mishljenje nashega slovenskega chloveka je bilo tachas prav zelo individualistichno, tudi ako je shlo za pravice jezika, saj se je ta pravica gledala kot pravica posameznika, ne kot prerogativa vse narodne skupine. Vsled tedanjega chisto atomiziranega in individualistichno razdrobljenega slovenskega mishljenja in narodnostnega chustvovanja, nash tedanji chlovek ni uvidel, kako je napachna in za njegovo bodochnost shkodljiva njegova ideja o »enakopravnosti«. Zakaj che bi bil vaje gledati skupinsko, socioloshko, bi bil moral spoznati, da ne sme biti govora na nashi slovenski zemlji o enakopravnosti z Nemci, ko je she v avstrijskih chasih bilo na slovenskem ozemlju Nemcev le silno majhen odstotek. Saj je takrat celo v Ljubljani, ki je imela najvech nemshkega zhivlja, bilo Nemcev samo 20 odstotkov.

Vsega tega pa nashi predniki, vodech nashe usode pred prevratom, niso videli, temvech so visoko dvigali zastavo svojega politichnega ideala o »enakopravnosti«.

In s tem idealom »enakopravnosti« z Nemci smo Slovenci shli v svobodo, v svojo narodno drzhavo. In ker smo enakopravnost imeli za vishek pravichnosti, smo bili veselo preseneчени, ko smo ta svoj ideal kar presegli in je slovenshchina postala celo vladajochi jezik v uradu in sholi. Zato se nam je zdelo, da je zahteva najpreprostejshe pravichnosti, da Nemcem v vsem ostalem pustimo tisto stanje, ki so ga imeli prej.

Che se vrnemo h Kochevju, ni dvoma, da bi ta peshchica nemshkih kmetov bila morala zdavnaj zhe izginiti, absorbirana v trdnem in zdravem obkrozhju slovenskega zhivlja, che ne bi bile nemshke avstrijske vlade storile vsega, da ohranijo ta nemshki ototchich umetno pri zhivljenju. Zakaj kar bi iz tega ototchicha izraslo nemshke inteligence, bi jasno ne mogla ostati doma in bi se bila stalno izseljevala v strnjeno nemshko ozemlje, nemshki kochevski kmet bi se bil po sili razmer nujno asimiliriral k slovenskemu sosedu. Le na umeten nachin in z vztrajno paznostjo avstrijskega nemshkega rezhima je bilo mogoche ohraniti ta brezpomembni jezikovni ototchich. Da ga okrepijo umetno, so nemshke vlade rajnje Avstrije dale Kochevju zheleznico, ustanovile mu gimnazijo in ga napravile za sedezh davchnih, sodnih in politichnih uradov.

A pride prevrat in kaj storimo mi Slovenci? V svoji inferiorni »pravichnosti«, sluzhech zmotni predstavi ideala enakopravnosti? Tudi mi sledimo vzgledu nemshko-avstrijskih vlad in si shtejemo v posebno zaslugo, in se v svoji naivnosti sami sebi dopademo kot vzor »pravichnosti« in »kulturnosti«, da zopet z vsemi sredstvi vzdrzhujemo ta nemshki ototchich in mu pustimo ne samo vse »pravice«, temvech ga she celo izrechno favoriziramo. Saj vsi poznate nashe politike, ki so za tistih par nemshko-kochevarskih glasov raje dopushchali, da izgubljam Slovenci na terenu, kakor da bi le komurkoli od Slovencev prishla na misel »brezbozhna« ideja, da moramo mi ta ototchich asimilirati. Zakaj taka asimilacija bi bila popolnoma nujna in bi se izvrshila brez vsake sile in na najnaravnejshi nachin, kakor hitro odvzamemo Kochevarjem vsako izredno podporo in vse tisto, kar jim je bil avstrijski rezhim dal zato, da jih obdrzhi pri nemshko-narodnem zhivljenju.

In prav nash, tako plitvi, politichni ideal »enakopravnosti« z Nemci, prinesen s seboj iz avstrijskih chasov, mislim, da je kriv, da nash uradnik, nash profesor, nash uchitelj, nash duhovnik neprestano podlega nemshki agresivnosti v Sloveniji. Dasi imamo vso drzhavno in cerkveno oblast v svojih rokah, nas ta lazni ideal ovira, da ne pridemo do onega chustvovanja in mishljenja, ki je edino vredno svobodnega naroda, namrech, da smo in da moramo biti *edini gospodarji* na svoji zemlji in da se mora gospodstvu nashega narodnega kot drzhavnega jezika ukloniti prav vsak tujerodec. Che bi se konchno povzpeli do tega stalishcha svojega gospodstva, bi nikomur ne prishlo na misel, da je v Kochevju treba za uporabo nashega narodnega kot drzhavnega jezika iskati milostnega dovoljenja od subalternega cerkvenega sluzhabnika. Skrajni chas je zato zhe, da vrzhemo med staro sharo nash napachni avstrijsko popacheni rajnki politichni ideal o enakopravnosti in da se zavemo svoje pravice in dolzhnosti biti gospodarji na svoji

zemlji, in sicer *edini gospodarji*, tako da bo ta chut zhiv tudi v najpreprostejšem našem chloveku.

Dosedanje nashe širokogrudno ravnanje z Nemci v Sloveniji, zlasti s kochevskimi Nemci, ne vodi do pričakovanega rezultata, ne vodi nashih Nemcev do pametnega sozhitja z nami, temvech jih ohranja samo v nekdanji oholosti in predrznosti.

Zato jim je treba zasvirati novo melodijo. Pustiti jim striktno samo to, kar jim pritiche po nashih mednarodnih zavezah, vse drugo pa odvzeti. Odvzeti jim zlasti vse tisto, s chimer jih je hotela z drzhavnimi sredstvi umetno podpreti bivsha Avstrija. Zato je treba vrechi v nash narod geslo in ga politichno tudi izvesti, namrech: *Ven iz Kochevja z vsemi drzhavnimi institucijami in uradi! Kochevje naj postane vas, v kateri se ne bo nich godilo. Ven iz Kochevja s politichnimi, davchnimi in sodnimi uradi!*

Sedezh politichnega sreza naj postane Ribnica, v Ribnico naj se koncentrira sodishche za vse ozemlje, ki je do sedaj bilo v obmochju kochevskega sodishcha, in v Ribnico naj se prenese gimnazija!

Tako naj se kulturno in gospodarsko okrepi slovenska Ribnica s svojim slovenskim okoljem.

Kochevje s svojim zhupnikom bo potem lahko v miru premishljevalo o svojem nemshko-narodnem poprevratnem politichnem vedênju.

Lavo Chermelj

VPRASHANJE »PRIMORCEV«

Tezhko je meni kot Primorcu, da spregovorim o problemu, ki se tiche tudi mene, toda imam to za svojo dolznost, ker sega to vprasanje zhe v vse nashe javno zhivljenje. Ta problem je specifichno slovenski problem, kajti omejen je v glavnem na ozemlje, kjer bivajo Slovenci. Zhe med Hrvati ni vech problem, v juznem delu nashe drzhave pa sploh ne obstaja. Temu se ne smemo chuditi, saj je ostala tretjina vseh Slovencev pod Italijo in je jasno, da se ti v sili zatekajo predvsem med svoje ozhje rojake. Zaradi postopanja fashistichnih oblasti z nashim narodom na Primorskem pa je pritok primorskih Slovencev v nasho banovino zelo jak. Takoj po vojni so bili ti pribezhniki (med katerimi jih je bilo tudi veliko prostovoljnih) dobrodosli, saj so z njimi zamashili vse vrzeli, ki so nastale s prevratom in ki jih niso mogli zasesti z domachimi mochmi. O kakem nerazpolozhenju proti Primorcem ni bilo tedaj govora. Morda je pripomoglo k temu tudi dejstvo, da je bilo med temi pribezhniki mnogo nekdanjih Kranjcev in Shtajercev, ki so zhiveli daljsi ali manjsi chas na Primorskem in so se tam tako vzhiveli, da so se imeli za prave Primorce. Tudi v chasu gospodarske konjunktore, ko je bilo kruha in zasluhka za vse dovolj, ni bilo to nerazpolozhenje aktualno, akutno pa je postalo z nastopom krize. V skladu s tem bi tedaj lahko imeli problem Primorcev v prvi vrsti za konkurenchni boj. Do neke meje je to res tako. Saj so bili na Primorskem odpushcheni iz sluzhbe vsi slovenski uchitelji in profesorji, vsi slovenski poshtni, davchni, zheleznishki, sodni in drugi javni usluhbenici, odstavljeni so bili vsi slovenski notarji in sodniki, da, celo izvrshevalci prostih poklicev, kakor zdravniki in odvetniki, so morali s trebuhom za kruhom preko meje in kruta usoda ni prizanesla niti duhovnim pastirjem. Jasno je, da se je moral schasoma ta pritok inteligence obchutiti, posebno v zadnjih letih, ko je nastopila domacha nadprodukcija inteligence. Toda s tem pritokom je treba rachunati tudi v bodoche, kajti ves nash inteligenchni narashchaj na Primorskem se bo moral, ako se protislovanski kurz v Italiji ne spremeni, prej ali slej kljub najboljshi volji in najtrdnejshemu namenu izseliti. Da pa bi se zhe itak skromni inteligenchni narashchaj nashega naroda na Primorskem docela zatl, bi bil le nepremishljen samomorilni poizkus.

S pritokom slovenske inteligence s Primorskega je treba tedaj rachunati kot z danim dejstvom, dasi je seveda vishek pritoka zhe premagan.

Prerado pa se v nashi javnosti ochita tej pribegli inteligenci, da je zasedla vsa najboljsha mesta, in da je zanjo vedno kako sluzhbeno mesto, tudi kadar ga za druge ni. Da so Primorci res na marsikaterem vodilnem mestu, je povsem naravno, saj je, kakor sem omenil, tretjina vse slovenske inteligence s Primorskega

in chuditi bi se morali, ako bi ti Primorci zavzemali samo najnižja mesta, ko vendar ne zaostajajo ne po sposobnosti in ne po marljivosti za domachini. Da bi pa uzhivali kake posebne privilegije, je povsem iz trte izvito in le plod zavistnosti in zlobe. Če bi kolichkaj poznali trnjevo pot, ki jo morajo prehoditi primorski begunci, ne bi tako govorili. Izgubili so sluzhbo tam preko, zapustiti so morali domache ognjishche in najvechkrat v nevarnosti za svoja zhivljenja pribezhati z zheno in otroki preko meje. Tu pa jih ni chakala povsod gostoljubna streha, ni jim segala v pozdrav prijateljska roka. Tezhka in dolga je njihova pot, da pridejo do kruha. Ne ustrashijo se nobenega dela in se ne branijo iti kamorkoli, pa morajo vendarle chakati leta in leta, da dobijo skromno sluzhbico kot dnevnicharji ali kontraktualci. S tezhko muko si priborijo sredstva za doseg drzhavljanstva in za nostrifikacijo svojih spricheval. Chestokrat morajo delati razne dodatne izpite ali ponoviti celo zhe prestane izpite she enkrat. Ko so pa konchno nastavljeni, so prikrajshani za mnogo let z ozirom na svoje vrstnike. Gotovo se dobijo tudi izjeme, toda v sploshnem je to usoda vseh beguncev s Primorskega. Pri tem pa morajo chestokrat namesto bodrilne in tolazhilne besede slishati ochitek, chesh zakaj niso ostali v svojem domachem kraju in se niso prilagodili razmeram.

Iz tega pa moramo sklepati, da ni samo konkurenchni strah, ki ustvarja nerazpolozhenje proti Primorcem. Oचितno gre velikokrat za nerazumevanje in nepoznavanje nashega primorskega vprashanja. Morda igra pri tem tudi veliko vlogo ljubezen do komodnosti in zhelja po nemotenem filistrskem zhivljenju. Kakor da bi bili Primorci krivi, da nam nash sosed na zapadu ne daje miru.

Nekateri vidijo vzrok tega nerazpolozhenja proti Primorcem v razliki temperamanta. Res je razlika med zhivahnim, podjetnim in odprtim Trzhachanom in med bolj pochasnim, preudarnim in vase zaprtim Gorenjcem. Toda iz tega sklepati, da je razlika med Slovenci to in onstran meje sploshna, je docela neutemeljeno. Saj je npr. Bohinjec po znachaju in vsem zhivljenju najbolj soroden Gorjanu iz gornje soshke doline. Notranjec iz Rakeka ali Planine pa je gotovo po svojem temperamentu blizhe Notranjcu iz Postojne ali Senozhech kakor Ljubljanchanu. Ako kdo poudarja razliko v temperamentu, stori to predvsem zaradi tega, da lahko pripisuje Primorcem vse mozhne lastnosti.

Zakaj pa to tako radi store? Neprijazno razpolozhenje je veljalo prvotno le proti Trzhachanom. Trst je bila Meka, kamor je pred vojno romalo neshteto Kranjcev in Shtajercev. Naravno je, da se je v velikem pomorskem mestu marsikateri izpridil. Ko pa je prishel v konflikt z oblastmi, je moral nazaj v pristojno obchino. Jasno je, da niso bili takih »Primorcev« veseli. Ravno tako se niso mogli veseliti svojih obchanov, ki so na stara leta, potem ko so prebili vse svoje zhivljenje v Trstu, padli na rame domache obchine, ali morda celo nedoraslih otrok ali izprijenih mladenichev, ki se sploh niso rodili v obchini, a so bili tja pristojni po svojih starshih, ki so se selili v Trst. Tudi razne grenke izkushnje z raznimi trgovskimi potniki in agenti s Primorskega, ki so le malo lomili slovenshchino, so pustile neprijeten spomin.

Ko so morali med vojno Slovenci z Gorishkega kot begunci v zaledje in ko se je sestradana primorska soldateska klatila po Kranjskem in Shtajerskem, se je nerazpoloženje proti Primorcem ojačilo in posplošilo.

Po vojni pa se je raztegnila ta mrzhnja proti vsem Slovencem, ki so ostali pod Italijo, tedaj tudi na Postojnchane in Idrijchane. Vsak she tako majhen pregreshek, ki ga zakrivi kak Primorec, se posploši, in ne samo posamezniki, temveč tudi nashi listi preradi pavshalno marsikaj očitajo Primorcem. Chestokrat se sploh ne potrudijo, da bi ugotovili, ali je njihova trditev utemeljena. Che se je pa izkazalo, da so bili na napachni poti, ne jemljejo za potrebno, da bi svoje napachne trditve popravili. Kamen je bil vrzhen. S tem se je netilo nerazpoloženje, in sicer na nachin, ki dokaj dishi po demagoshtvu, ki rachuna z instinkti mase.

Nochem tukaj braniti svojih rojakov in jih morda prikazati kot nedolzhne ovce. Gotovo so med njimi tudi manj vredni elementi in chudno bi bilo, ako bi bili brez hib in napak. Morda je celo med primorskimi begunci odstotek manj vrednih nekoliko vechji kakor med domachini, kar pa je tudi umljivo. Kajti med ogromno shtevilo politichnih beguncev se je gotovo vtihotapil tudi marsikateri, ki je imel iz docela drugachnih razlogov opravila s sodniki in policijo. Verjetno je tudi, da se je ta ali oni v bedi, v kateri mora zhiveti, spozabil. Saj zhivi dalech od domachega ognjishcha, od doma ne more dobiti nobene pomochi, sam ne more vech nazaj, tu pa so mu povsod zaprta vrata. Nima ne strehe, kjer bi lahko pochival, nima niti skorje kruha, da bi tolazhil svoj glad. Je v pravem pomenu besede izkoreninjen. Kruto bi bilo zaradi tega obsojati te nesrechnike, docela neumestno pa zaradi tega blatiti vse primorske begunce. Treba bi bilo predvsem iskati sredstva, kako bi se temu zlu odpomoglo. Treba je predvsem malo vech obzira in malo vech ljubezni do teh nesrechnezhev. Saj so le neradi zapustili svoje domove in so le v skrajni sili pribezhali med svoje brate in rojake.

Morda bo kdo, kakor se to zhal velikokrat zgodi, naprtil vso krivdo Primorcem, chesh zakaj se tako strogo lochijo od domachinov, ako se imajo res za njihove brate, zakaj se shajajo samo v svojih posebnih organizacijah in se odtegujejo delu v sploshnih drushtvih in v javnem zhivljenju. Predvsem moram pribiti dejstvo, da se Primorci niso nikoli in se tudi danes ne odtegujejo delu v raznih drushtvih in organizacijah. Obratno, s svojo temperamentnostjo so se celo prevech povsod izpostavljali, tako da je navadno ves odij pri nasprotnikih organizacije, kjer so sodelovali, padel nanje in tako she povechal nerazpoloženje proti Primorcem, vtem ko so zheli drugi, ki so stali previdno v ozadju, sadove njihovega dela. Tudi ni res, da bi se hoteli v javnem zhivljenju lochiti od domachinov. Ne, vsi Primorci se imajo za polnovredne Jugoslovane in kot taki se tudi povsod uveljavljajo. Od tega njihovega stalishcha jih ne morejo odvrniti niti najtrpkjshe izkushnje vsakdanjega zhivljenja. Primorci so Jugoslovani po svoji dushi in po svojem srcu.

Che se pa poleg tega združujejo tudi v svojih posebnih emigrantskih organizacijah, ne delajo tega, da bi tako gojili kak separatizem ali provincializem. Storiyo to zaradi tega, da ohranijo tam zhiv spomin na domache kraje, ki so jih

morali zapustiti, in živo ljubezen do svojih bratov in sester. Storiijo pa to tudi zaradi tega, da nudijo vsem onim nesrečnejšem, ki morajo pribezhati preko meje, vsaj zasilno zatočishče in pomoč. Je to v interesu njih samih in vse nashe javnosti. Kajti te organizacije so najboljshi regulativ in korektiv vse emigracije.

Ne gre jim tedaj za kak separatizem, tudi ne za prazno rodoljubje, kakršno goji marsikateri Primorec, ki je zhe takoj po prevratu pribezhal v Jugoslavijo, da si chimboljšhi stolček pribori, ne, vechina teh beguncev zadnjih let je prevech trpela za svojo domacho grudo, da bi se mogla s tem zadovoljiti. Sedanje nerazpolozhenje utegne samo ubiti njihovo vero in voljo. Ali je to v nashem interesu? Menim, da ne. Malo vech razumevanja in malo vech ljubezni, in nerazpolozhenja ne bi bilo vech.

MISEL IN DELO, kulturna in socialna revija, Ljubljana 1934/3

LAVO CHERMELJ (1889, Trst – 1980, Ljubljana), fizik, publicist; nemshka gim. v Trstu, shtudiral eno leto pravo v Pragi, nato matematiko in fiziko na Dunaju (1914 dokt. iz fizike); sprva profesor v Trstu, 1929 emigriral v Jugoslavijo, delal v Manjshinskem inshtitutu v Lj.; ital. okupator ga aretira (»drugi trzhashki proces« 1941), obsojen na smrt, pomiloshchen na dosmrtno jecho, zaprt na Elbi, 1944 odide v partizane. Podpredsednik PNOO za Slovensko primorje, chlan shtudijske komisije SNOS in tajnik komisije za zahodno slovensko mejo. Izdal vrsto znanstvenih in poljudnih del (astronomija, fizika), obenem pa osvetljeval manjshinske razmere v Italiji (*Bilanca nasbega naroda za mejami*, 1939; *Slovenci in Hrvatje pod Italijo*, 1938, 1965). (Op. ur.)

Jurij Glavich

PODRAVJE V LUCHI NEMSHKE IREDENTE

Ni sicer popolnoma točen naziv Podravje, ako govorimo o nemshkih aspiracijah na nashe severne dezhele, ker se nemshka iredenta v nich manjši meri ne bori za Pomurje kakor za Podravje. Ker pa označuje Podravje bistveno pokrajino, na katero usmerjajo Nemci svoje iredentistično delovanje, označuje naziv pokrajinsko jedro vprasanja ter je zaradi tega umesten.

Predvojna doba z narodno-političnimi boji na Koroshkem in Shtajerskem je bila zaključena s presekom gordijskega vozla za Shtajersko leta 1918 in s plebiscitom na Koroshkem leta 1920. Reshitev Podravja in Pomurja za Jugoslavijo po lastni iniciativi in z lastnimi podravskimi silami je legaliziral mir v Saint Germainu leta 1919, ki je postal izhodishche nemshke iredente. Osnovne nemshke poglede na Podravje najdemo v prevratnih dneh v pripravah za mirovno konferenco v Parizu, za katero so sestavili grashki geografi, zgodovinarji, etnografi, jezikoslovci in gospodarstveniki spomenico,* ki kazhe nemshko gledanje na Podravje in na bivshe slovensko Shtajersko sploh. Nemshko stremljenje v tej popotnici na mirovno konferenco poudarja, da se morajo narodnostne meje podrediti zahtevam drzhavne meje, ki stremi zaradi prometne zaključenosti in obrambnih moznosti po linearni zaokrožitvi. Spomenica utemeljuje svoja izvajanja približno takole: Zhivljenjski interesi drzhave zahtevajo organsko enotnost drzhavnih teritorijev, ki morajo biti prirodne in zlasti prometne enote, tako da se morajo prirodnim in prometnim mejam umakniti tudi narodnostne meje. Ogradje tega organskega avstrijskega prometnega organizma je po omenjeni spomenici zheleznishki trikot Bruck o. M. – Maribor – Beljak. Na chrti Bruck o. M. – Maribor je prirodno enotna pokrajina, po J. Sölchu, tako im. Shtajersko obrobno gorovje, ki sega na jugu do Rogashke gore, Bocha in Konjishke gore, torej do razvodja med Dravo in Savo. Ker so pa v tej pokrajini Slovenske gorice prirodno razlichne od goric na severu od dolnje Mure, zato se Slovenske gorice oddelijo po tako zvani Pesnishki chrti, približno v smeri Moshkanjci – Verzhej, od zahodnih Slovenskih goric, ki pripadajo avstrijski drzhavni sferi. Slovensko Shtajersko je narodnostno meshana pokrajina s 14,1 % Nemcev, ki so gospodarsko odlochilni prebivalci dezhele. Juzhno od slovensko-nemshke narodnostne meje, ki sledi v glavnem razvodju med Dravo in Shchavnico ter Muro, sta nemshka otoka Maribor in Marenberg, od katerih se prvi približha nemshkemu narodnemu trupu prek Rance na 7, drugi pa prek Gor. Vizhinge na 4 km. Che vključijo mariborski nemshki otok v Dravsko dolino, dobijo v Dravski dolini 40.080 Nemcev (52 %) in 36.310 Slovencev (48 %), na vsem Shtajerskem pa 951.930 Nemcev (95,8 %) in 40.375 Slovencev (42 %), torej podobno narodnostno razmerje, kakor je bilo na avstrijskem Kranjskem med Slovenci in Nemci.

Slovenskoshtajerski Nemci so po pisanju spomenice prishli v dezhelo kot branilci mej proti Obrom in Madzharom ter kot kmečki in meshchanski kolonisti. S svojo vsestransko kulturno premochjo so vplivali na slovenskega sodezhelana, ga kulturno navezali nase z gospodarskimi stiki, umetnostjo, navadami, obichaji ter z jezikom, ki je s svojimi germanizmi tako tuj knjižni, kranjski slovenshchini, da se je shtajerski Slovenec mora nauchiti v sholi, da jo razume. Kulturno so Nemci vedno skrbeli za shtajerske Slovence, kar dokazuje 230 slovenskih in 49 utrakvistichnih shol. Na vsakih 1.468 prebivalcev je prishla ena shola. Srednje shole so bile nemshke, ker je slovensko ljudstvo take zahtevalo in zhelelo; za slovensko sholstvo je bilo torej zadostno preskrbljeno, nasprotno pa je primanjkovalo na Slovenskem Shtajerskem shol za nemshke manjshine. Nemci so bili vodilni v slovenskoshtajerskem industrijskem in trgovskem zhivljenju, saj so nemshki okraji Maribor, Ptuj, Celje, Lashko (Trbovlje!) in Shoshtanj združevali 4/5 slovenskoshtajerskega gospodarstva. Podobno je bilo z nemshkimi denarnimi zavodi, katerim so Slovenci bolj zaupali kakor slovenskim. To dokazuje npr. Ptuj, kjer je imela okrajna hranilnica leta 1915 med 547 člani 474 slovenskih kmetov. Zaradi gospodarske povezanosti Podravja z Avstrijo, poleg tega pa tudi kot kompenzacijo za ogromne izgube, ki jih zaradi izida svetovne vojne utrpe Nemci na Kranjskem in na Primorskem, zahteva spomenica Podravje za Avstrijo. Iz gospodarskega sozhitja med Slovenci in Nemci je zraslo tukaj politichno sozhitje in njegovi predstavniki so shtajercijanci, kmetje, ki so v nasprotju z izobrazhenstvom, ki je uvedlo pod kranjskim in jugoslovanskim vplivom narodnostne boje tudi na Shtajersko. Shtajerski slovenski kmet odklanja slovenskega Kranjca iz pokrajinskega partikularizma ter ljubi nemshkega sodezhelana, kar so najbolj dokazale kmečke deputacije leta 1918 k cesarju Karlu, pri katerem so se zavemale za nedeljivo Shtajersko. Iz vsega navedenega sledi, da je samoodlochba narodov sekundarna in da so zhivljenjske potrebe drzhave primarne. Plebisciti se morejo izvršiti samo v posameznih zaključenih pokrajinah, kakrshna je npr. Dravska dolina z Mariborom in Marenbergom, ne pa v celotnem Podravju. Po narodnostnem pravu in po drzhavnih zhivljenjskih potrebah ima Avstrija pravico do drzhavne meje na razvodju med Dravo in Savo, vendar tako, da bi Prlekija spadala v Jugoslavijo. Tako je govorila spomenica.

Kolektivno nemshko delo o Slovenskem Shtajerskem pa ni bila samo popotnica avstrijskim delegatom v Pariz, temvech tudi odgovor na slovensko stalishche do Podravja in zlasti do slovenskoshtajerskih mest. G. Zherjav* je zhe leta 1918 dokazal, da je shtiri petine Ptujchanov, tri chetrtime Celjanov in nad tri chetrtime Mariborchanov po svojem izvoru Slovencev, da pa jim je sistem potisnil v roke nemshko zastavo. F. Kovachich* je na drugi strani pokazal na slovensko udejstvovanje v Mariboru v preteklosti, na slovensko meshchanstvo, na jezikovna opazovanja potnikov v prejšnjih chasih, na moderno porast mesta z njegovo germanizacijsko usmerjenostjo ter poudaril slovenski izvor prebivalstva. Obenem pa je prikazal kulturni pomen mariborskega slovenstva za Maribor in nemshko

kulturno pasivnost ter zaključil, da imamo Slovenci vsaj toliko pravic do Maribora kakor Francozi do Strassbourga. Predelana je izshla Kovachicheva shtudija na mirovni konferenci* v Parizu. Tam je I. Zholgar* tudi pokazal, da se Maribor prezhivlja s pridelki slovenske okolice, da izvazha mariborska industrija svoje pridelke izključno v slovenske kraje in da obratuje mariborska trgovina samo s pridelki slovenskega Podravja. Direktno na Siegerjevo spomenico grashkega akademijskega senata pa sta se ozrla A. Loboda in F. Ramovsh.* Posebno Ramovsh je drastično pokazal na malo faire metode pri sestavljanju navedenega dela.

Ako pogledamo kritično na grashko akademijsko spomenico o južni meji Shtajerskega, potem vidimo na prvi pogled v vseh pretehtavanjih tendenco vključiti Dravsko dolino v avstrijsko območje ter jo obvarovati plebiscitnih možnosti skupaj s Slovenskimi goricami; to potrjujejo tudi pogajanja v Parizu. Nemška tezhnja je bila prek ponemčenega Maribora pridobiti chim vech Podravja, slovenska pa s slovenskim Podravjem pridobiti narodnostni otok Maribor. Nemci so stremeli za ohranitvijo Maribora, da reshijo uspehe germanizacije v Podravju, Slovenci pa, da s pridobitvijo Maribora dosežejo tisto, za kar so se borili v vsej parlamentarni avstrijski eri, namrech zagotovitev samoniklega narodnopolitichnega in kulturnega razvoja na svoji severovzhodni narodni meji, da se tako omogochi chloveku, ki gre s podezhelja v mesto tudi v mestu narodno zhivljenje. Poudarek vsega boja za Podravje v dobi mirovnih konferenc v Parizu je lezhal na Mariboru.

Ne bi se ustavili dalje pri Siegerjevi spomenici, ako bi ta ne postala in ostala izhodishche za vsa nadaljnja nemška iredentistichna stremljenja. Njej primerjamo lahko edino dela, kakor je Luschinova* razprava, v kateri skusha utemeljiti enotnost shtajerske vojvodine s kulturno-zgodovinskimi in pravno-zgodovinskimi razlogi, razna predvojna geografska in etnografska dela o Slovenskem Shtajerskem, medtem ko so shtevilne broshure* *Flugblätter für deutsch-österreichisches Recht* v bistvu samo razshirjeno podane misli iz Siegerjeve spomenice in iz Luschinovih razprav. Da se je pa Siegerjeva spomenica trajno uveljavila, je vzrok v njeni politichni miselnosti, ki vzdrzhuje kontinuiteto z miselnostjo predprevratnih slovenskoshtajerskih nemških politikov. Populariziranje teh idej pa je izvajal in jih she vedno izvaja Schulverein-Südmark s predavanji, razstavami in poljudnimi spisi, predvsem pa skrbijo za to shtevilne nove publikacije v Avstriji in Nemchiji.

Po gledanju na obmejne in Shtajerske Slovence sploh se naslanjajo prevratna nemška dela o Podravju na vidike bivshe nemške ljudske stranke na narodnostno shtajersko vprashanje; predvojni glasnik teh vidikov je postal K. Linhart,* ki je poudaril, da je za Nemce slovensko vprashanje jugoslovansko vprashanje. Taborjanska doba je identichna ilirskemu gibanju in zedinjena Slovenija ni samo korak k zedinjenju vseh Slovencev, temvech prvi korak k zedinjenju vseh Jugoslovanov. Bistvo jugoslovanskega panslavizma je po nemškem gledanju bilo sovrashtvo do Nemcev, sicer pa je bilo brez narodne,

gospodarske in kulturne vsebine. V tem jugoslovanskem gibanju pa se je zgodil miselni razkol v dushah shtajerskih Slovencev. Izobrazhenstvo je shlo v isto vrsto z jugoslovanskim gibanjem, kmet pa se je zavedel gospodarske in kulturne skupnosti z nemshkim slovenskoshtajerskim srednjim, meshchanskim stanom ter dal tej skupnosti izraz v shtajercijanstvu. To se je zgodilo na dezveli. V mestih pa je imelo nemshtvo vechino. Ker niso bili Slovenci zreli za demokracijo, so morali sechi po terorju. Signal za to so dali ljubljanski septembrski dogodki leta 1908, ki so prvi prevratni poskus jugoslovanskega panslavizma. Odmev teh dogodkov je bil gospodarski bojkot slovenskoshtajerskega nemshtva s strani shtajerskih Slovencev. Politichno je bilo po Linhartu shtajersko slovenstvo protiavtstrijsko; avstrijsko miselnost na Shtajerskem sta vzdrzhevali edino nemshtvo in shtajercijanstvo. Trializem na slovanskem jugu so imeli Linhart in somishljeniki za najvechjo nevarnost, ki grozi Avstriji. Z mejo pri Shpilju bi balkanizacija kulturno pogoltnila Slovensko Shtajersko in trializem bi Avstrijo razkrojil; balkansko vprashanje bi postalo nemshko vprashanje.

Che sedaj primerjamo nemshko povojno propagando* za Podravje in izvzamemo pri tem delo Schulvereina-Südmarke v sholstvu, kakor na primer gradnjo shol v Soboti, Mlakah ali Klancih, vidimo samo eno razliko: v predvojni dobi je nemshka politika obtozhevala Slovence srbofilstva in panslavizma, po vojni pa poudarja notranja nasprotja med Slovenci, Hrvati in Srbi ter operira s kulturnim »srbiziranjem« Podravja, torej priblizhno z istim argumentom, ki ga je shtajercijanstvo navajalo zhe pred letom 1914. Obenem pa izpopolnjuje svoja podajanja z dogodki iz prevratnih dni, zlasti od 27. januarja 1919 v Mariboru, in obtozhuje odgovorne faktorje ob chasu prevrata zaradi usode Maribora, kakor delamo to tudi mi zaradi Koroshke. Obenem s politichnim, samo formalno spremenjenim delovanjem pa poudarjajo Nemci gospodarsko stran vprashanja in dokazujejo,* da je le njihovo gospodarsko in kulturno delo dalo celotnemu Slovenskemu Shtajerskemu pokrajinski sodobni znachaj in da Podravje pod Jugoslavijo propada, medtem ko bi v Avstriji cvetelo. Edini geografsko, kulturno-zgodovinsko, politichno, umetnostno, poljedeljsko, tehnicno in organizacijsko pozitivni dejavnik dezhele v vsej zgodovini so Nemci; Slovenci so le delovno ljudstvo; kot taki pa samo uchenci Nemcev, katerih vodstvo trajno potrebujejo. V tem duhu je izdelan Hausmannov zbornik razprav in porochil, ki je razshiril Siegerjevo spomenico po geografski, kulturno-zgodovinski in gospodarski strani ter podal drugo izhodishche za propagando z bogatim vsestransko uporabnim gradivom. Z nashe strani nismo Hausmannovemu zborniku postavili nasproti nichesar. Referenti v chasnikih in revijah so se omejili na posameznosti, katere so imeli v knjigi za bistvene. Pa tudi praktichno je bilo nasprotno delo z nashe strani tezhko, ker je gradivo, ki bi prishlo v poshtev za nash zbornik, izven Slovenije, predvsem v Gradcu, na drugi strani pa, ker nimamo na razpolago toliko strokovnih sil za posamezne predmete, kakor jih ima Gradec. Poleg tega pa smo mi reshili Podravje v glavnem po nachelih narodnostnega prava in zaradi tega tudi nismo imeli razloga

spushchati se v teoretichna razglabljanja o pripadnosti nashega Podravja.

Bojno razpolozhenje je na nashi strani nastopilo shele, ko je nachel C. Morocutti zlasti v berlinskem glasilu centra *Germania* podravske narodnostne, zlasti manjshinskosholske razmere in ko je podal tudi novo srednjeevropsko politichno koncepcijo.* Po Morocuttiju tvorijo Nemci osrednji narod Srednje Evrope, Jugoslovani pa Balkana. Zaradi tega so Nemci in Jugoslovani navezani na sodelovanje, po katerem bi Nemci v Veliki Nemchiji politichno odlochali v Srednji Evropi, Jugoslovani z Veliko Jugoslavijo pa na Balkanskem polotoku. Sodelovanje Nemcev in Jugoslovanov je zato za bodochnost Evrope zgodovinskega pomena; ne more se pa udejanjiti prej, dokler Slovenci ne prenehajo s krivicami, ki so jih storili in jih she delajo slovenskoshtajerskim Nemcem. Ako je bilo pred Morocuttijem podravsko iredentistichno gibanje omejeno predvsem na Gradec in avstrijsko Shtajersko, je sedaj ponesel Morocutti zanimanje za podravsko vprasanje v srce Nemchije, v Berlin. Tudi O. Maull je razgrnil podravsko vprasanje pred vsemi Nemci v berlinski reviji *Zeitschrift fur Geopolitik*.* On pa se ni ustavil samo pri Podravju, temvech je s svojo teorijo o nemshkih kulturnih tleh vkljuchil v nemshko kulturnointeresno sfero vse Slovence sploh. Po politichnem mishljenju se od Maulla dalje pojavljata med Slovenci dva tipa nemshko mislechih in Nemcem prijaznih Slovencev, ki zhive izkljuchno na Slovenskem Shtajerskem. Maullu je sledil v vrsti objav H. Carstanjen,* ki se prav tako v svojih iredentistichnih izvajanjih ne omejuje na Podravje, temvech na vso bivsho vojvodino Shtajersko. Razumljivo je, da so glede na dejstvo, da se je zachelo razpravljati o Podravju v Nemchiji in da se je nemshka iredenta raztegnila iz Podravja na vse bivshe Shtajersko in na vso Slovenijo, stopila v ozadje lokalna vprasanja, kakor npr. vprasanje Radgone* ali Prekmurja.* Vazhno pa je postalo dokazovanje, da so imeli shtajerski Slovenci v Avstriji vse pripadajoche jim narodne in jezikovne pravice,* ker se ti dokazi obenem s poudarjanjem shtajercijanske miselnosti uporabljajo kot izhodishche za trditev, da je Podravje danes drzhavno protijugoslovansko usmerjeno.*

Nas so vzbudila zlasti Morocuttijeva izvajanja zaradi pomanjkljivega manjshinskega sholstva v Sloveniji, da smo po iniciativi generala R. Maistra organizirano zachelo obravnavati manjshinska sholska vprasanja v dnevnem chasopisju, pri chemer se je posebno poudarjal izvor nashih Nemcev in pa sodobna nevarnost germanizacije nashega zhivlja v Jugoslaviji. Na pisanja grashke *Tagesposhte** o zhivljenju Nemcev po nashem Shtajerskem, zlasti pa na trditev, da smo podravski Slovenci bili vzor italijanskim fashistom za njihovo postopanje v Primorju ter na Juzhnem Tirolskem, je mariborska *Narodna odbrana* odgovorila z broshuro,* v kateri kazhe na raznarodovalno predvojno delo shole, uradov, zheleznice, na nachin ljudskih shtetij v Podravju, na gospodarsko zapostavljanje nashih krajev, na smotrno nemshko kolonizacijo in konchno na moralo nemshkega boja za Sht. Ilj v Slovenskih goricah. Prevrat in njegove posledice so samo omogochile Slovencu v Podravju izvajanje naravnih dolzhnosti, ki jih ima do

lastnega naroda in narodnosti. Prav tako kakor Morocuttijevi članki v *Germaniji* in pozneje v navedeni politični knjigi je razgibala nashe dnevno časopisje za Podravje revija *Zeitschrift für Geopolitik*. V zvezi s tem valom odpora je objavil A. Melik* zahtevo, da narodnostno preporodimo Podravje. V vseh teh člankih so bile raztresene dobre in slabe misli, ki bi mogle priti do veljave v smotno redigirani objavi v kakem zborniku. Do tega pa in prishlo, ker je položaj koroskih in primorskih Slovencev nasho javnost okupiral v toliki meri, da se ni, razen posameznikov, do danes posebej ukvarjala s Podravjem.

V vseh nemških publikacijah o Podravju in Slovencih sploh opazhamo približno od leta 1928 naprej, da postaja nemški maksimalni program iz leta 1919 polagoma nemški minimalni iredentistični program. Pri tem Slovence principialno ločujejo v Slovence na severu in na jugu od Bocha in Karavank* ter v Nemcem prijazne in nemshko mislece Slovence, ki pa zhivijo vsi na kulturno nemških tleh. Podravje je v celoti pokrajina, ki jo poseljujejo nemshko mislechi Slovenci, tako im. Vendi. Očitno hočejo Nemci s takimi nauki nadaljevati ali zopet ozhivljati predvojno shtajercijanstvo.

Razmah in zmaga narodno-socialistichnega gibanja med Nemci sta pozhivila zanimanje za nemshke manjshine v tujini in tako tudi za Podravje. Medtem ko so bili nashi Nemci kot manjshina she leta 1925 panevropsko in pacifistichno usmerjeni,* se je pri njih zgodil v nadaljnjih letih izrazit prevrat v hitlerjevsko smer. Ako so shirili do tedaj zanimanje za Podravje v prvi vrsti Gradchani prek Schulvereina-Südmarke, poleg tega pa prek evropske organizacije narodnih manjšin, vključuje z zmago narodnega socializma Podravje in Slovenijo v nemshko narodno zavest predvsem Nemchija.

Berlinska revija *Volk und Reich* ima v tem oziru vazhno vlogo tudi za nas, saj je v njej M. Wutte opozoril Nemce na Mezshisko dolino* ter je v njeni zalozhbi izshlo sistematsko delo o jugozahodni nemški narodnostni meji na chrti Dunaj – Bratislava – Radgona – Tirolsko.* Do izdaje tega zbornika so Nemci obravnavali narodne manjshine in narodne probleme* regionalno in lokalno, sedaj pa prichenjajo prikazovati svoje »ranjene meje« velikopotezno in v posameznih velikih geografskih enotah. Kakor podajata Siegerjeva spomenica ali Hausmannov zbornik vsestransko podobo nemshkega udejstvovanja na slovenskoshtajerskih tleh in izvajata iz tega pravico Nemcev in Avstrije do Podravja, tako shirijo Nemci sedaj podobno delovanje na vechje pokrajine. Pri tem ne lezhi poudarek toliko na racionalistichni objavi znanstvenega gradiva kakor pri Siegerju ali Hansmannu, temvech v chustvenem nizanju zgodovinske preteklosti in pokrajinske sedanjosti, da se dosezhe enoten, skupen bratski chut vseh Nemcev ter se na ta nachin pripravlja pot do prepadov, v katere se bodo zrushile mirovne pogodbe. Preglednemu zborniku pa sledi smotno podrobno delo za posamezne manjshe pokrajine v stremljenju dokazati z narodnostno statistiko, da je Podravje nemshka zemlja.* G. Werner je v svojem delu shel za korak dalje od Hausmanna ter tvegala statistichni dokaz, da je Podravje in Slovensko Shtajersko tudi narodnostno

nemshka zemlja, in to na izsledkih, ki so mu jih pripravili Sieger, Luschin in Hausmann. Ker pa kljub ogromnemu statističnemu gradivu, s katerim operira, Werner končno le ne more dokazati v pokrajini shtevilno prevladujočega nemshtva, preide na razpravljanje o vprasanju, kaj je narod. Ko postavi jezik kot znak naroda v ozadje ter v ospredje kulturo, ugotovi, da so Vendi bližnji Nemcem kakor Jugoslovanom, da so naši podravski Slovenci Vendi in ne Slovenci, zato jih smemo in morarno zaradi njihovega kulturnega chuta shteti k Nemcem, kakor npr. Mazure v Vzhodni Pruski. Kritično nam kazhe Wernerjevo vendsko gledanje na shtajerske Slovence neizpodbitno identičnost z Linhartovim v predvojni dobi in tako tudi stik s predvojno nemshko slovenskoshtajersko politično miselnostjo.

V zadnji dobi je razshiril svoje delo na Podravje zlasti *Inshtitut za preuchevanje nemshkega naroda na jugu in jugovzhodu* v Münchnu. Zadnja leta prihaja v nashe kraje vedno vech Nemcev, zlasti visokosholcev, ki shtudirajo z raznih vidikov nashe obmejne pokrajine in ki po povratku v Nemchijo objavljajo svoje izsledke. Tako je nastalo tudi zadnje, nedavno izdano delo o nashem Podravju,* ki obravnava Dravsko dolino med Dravogradom in Mariborom. Jedro vprasanja, ki si ga tukaj zastavlja D. Kraft, je, kako se je naravna pokrajina razvila v kulturno. Rezultat je enak zakljuchkom v Siegerjevi spomenici. Dravska dolina lezhi med enotnim nemshkim ozemljem (na severu od Kobanskega) in enotnim slovenskim ozemljem (na jugu od Konjishke gore in Bocha). Mesta in trgi so nemshki, kmet je Vend (Windischer), Slovenec pa je izobrazhenec.

Iz vsega navedenega izhaja, da je izhodishche nemshkega iredentistichnega gledanja na Podravje predvojna politična miselnost slovenskoshtajerskih Nemcev. Na njej temeljijo Siegerjeva spomenica, Hausmannov zbornik in najnovejsa dela v Nemchiji, do katerih nasha javnost she ni zavzela kritichnega stalishcha, razen v dnevnem chasopisju, ki pri nas v narodnostnih vprasanjih v mnogochem nadomeshcha samostojna dela pri sosedih.

Poleg izrazitih iredentistichnih stremljenj o nashem Podravju pa moramo she opozoriti na delo inshtituta za statistiko narodnih manjshin na univerzi na Dunaju,* ki ima v javnem mnenju Evrope precejshnjo vlogo, in she prav posebno na porochila o narodnostnih polozhajih evropskih narodnih manjshin,* ki izhajajo po narochilu evropskih manjshinskih kongresov. Znano je, da je vpliv Nemcev v evropski narodnomanjshinski organizaciji prvenstven. V teh porochilih stopa sicer nemshtvo v Sloveniji iz kvantitativnih razlogov v ozadje za Nemci v Vojvodini, vendar so očitne pritozhbe slovenskih Nemcev glede manjshinskih shol, pouka katolishkega verouka in razpushchenih drushtev. Za nas je to vazhno, ker so to oficialne izjave nashih Nemcev o manjshinskem polozhaju v Podravju.

Zakljuchno moramo reci, da poudarja nemshka iredenta nemshtvo Podravja z geografskimi, zgodovinskimi, gospodarskimi in etnografskimi razlogi, ki jih daje v zakljuchenih delih podrobni zhurnalistichni in besedni propagandi na razpolago. Na nashi strani popolnoma manjkajo enotna dela o Podravju, ki bi nudila

praktičnim delavcem gradivo za podrobna preučevanja in za popularizacijo našega Podravja. Kakor je ob prevratu leta 1918 in 1919 Podravje z Mariborom samo odločilo o svoji drzavnopravni bodočnosti, tako je tudi do danes Maribor tisti, ki v bistvu vzdržuje sam propagando za Podravje. Metropol Ljubljana je okupirana s primorskim in koroskim vprashanjem; poleg tega pa ne vidi potrebe po posebnem poudarjanju našega Podravja, ki je za nas zhe definitivno resheno. To naziranje je sicer pravilno, ako upoštevamo samo naše notranje jugoslovanske razmere. Drugachno pa je, che se zavedamo, da odlocha o srednjeevropskih vprashanjih veliki zahodni evropski svet, kateremu bi morali kritichno razlozhiti nemshka iredentistichna izvajanja. Govoriti o narodni nezavednosti podravskega in pomurskega Slovenca ni na mestu zaradi polozhaja, v katerem je ta zhivel do leta 1918 in predvsem pa ne zaradi njegovega nastopa v prevratnih dneh. Potrebno je danes predvsem, da Slovenci v shiroki evropski javnosti na primeren nachin paraliziramo nemshko iredentistichno stalishche zlasti do Podravja.

Ob prevratu so Nemci priznavali narodnostno v vechini slovenski polozhaj Podravja ter so reshevali v bistvu samo Dravsko dolino, ki so jo združevali z Mariborom. Pri tem so poudarjali proti slovenskemu narodnemu znachaju dezhele kulturno nemshki znachaj celotnega Slovenskega Shtajerskega. Danes izhajajo iz kulturno nemshkega znachaja celotnega Slovenskega Shtajerskega, na katerem zhivijo po njihovem mnenju v porechju Save Nemcem prijazni Slovenci, v Podravju pa nemshki meshchan in trzhan ter vendski kmet, a samo izobrazhenec da je Slovenec. Po takih samovoljnih sofistichnih sklepih imajo Podravje za kulturno in narodnostno nemshko zemljo. Nemshke tezhnje v Podravju rastejo zhe od prevrata dalje z dvižanjem polozhaja Nemcev v politichnem sestavu danashnje Evrope.

Ne bi pa bili pravichni, ako ne bi priznali, da se tudi med Nemci uveljavljajo mozhe,* ki resno stremijo za zblizhanjem in trajnim sporazumnim zhivljenjem med Nemci in Jugoslovani. Med njimi so mozhe, ki kritichno preuchujejo* nasho jugoslovansko in nemshko preteklost. Vendar se moramo zavedati, da gre tukaj predvsem za razmerje med srbstvom in nemshtvom ter da se tudi tukaj redno pojavljajo glasovi, da je za bodočnost sodelovanja med Jugoslovani in Nemci spotika prav – Podravje. Zaradi tega postane nemshka iredenta za naše Podravje toliko vazhnejsha in proti njej moramo zlasti v vsej jugoslovanski drzhavi dokonchno uveljaviti naziranje, da smo mi Slovenci, zlasti v Podravju, zagovorniki chim tesnejshga sodelovanja med Nemchijo in Jugoslavijo, da pa pri tem terjamo likvidacijo vsake mozhnosti, ki bi v okviru ali izven okvira Jugoslavije vodila v germanizacijo slovenskega ljudstva, in poleg tega definitivno priznanje tega, kar je Podravje samo izvedlo leta 1918, to je drzhavno pripadnost Podravja k Jugoslaviji.

* Avtor v opombah navaja obsezhno literaturo (32 enot, katerih mesta so tukaj oznachena z *), gl. prvotno objavo v: *Misel in delo – kulturna in socialna revija*, Ljubljana 1936/5. (Op. ur.)

Iz zgodovinskega spomina

*Engelbert Rakovec*SESTAVA CHLOVESHKEGA JEZIKA ALI SPLOSHNA
ETIMOLOGIJA**Nekaj za uvod**

Chloveshki jezik! Kako si chudovit, kako si skrivnosten, kako si lep! Vsa vzvishenost chloveshkega uma, vsa globokost razuma, vsa bistrost pameti govori iz tebe! Odkar sem se posvetil preucevanju tvojih skrivnosti, me nich drugega vech ne zanima. Ti mi tolmachish pravo filozofijo, ti mi razodevash vse tajne narave, kakor jih chloveshki duh pojmuje in izrazha v besedah. Iz tebe odseva vse stvarstvo, ti mi tolmachish vso naravo, kolikor dajesh tajinstvena imena vsem stvarjem, zhivalim, rastlinam, rudam; ti mi imenujesh z lastnimi imeni gore, reke, morja, vode, dezhele, ljudi in narode, in jaz jih preiskujem in vidim, kaj izrazhash z takimi imeni. Ti vezhesh glasove v chudovito spojene besede in tvorish sredstvo, da si ljudje med seboj izmenjujejo svoje ideje. Ti spremenish v besedi en sam glas, in zhe dash besedi drug pomen, izrazhash drug padezh ali drugo osebo. Kakih 20 do 30 glasov imash na razpolago in z njimi tvorish na stotisoche raznih besed v raznih jezikih sveta. Kaka chudovita umetnina si ti!

In zdaj, ko stopamo v tvoje svetishche, se vprashamo, odkod vendar to, da s par chrkami, glasovi, ki jih spojish, izrazhash ravno to stvar, z drugimi glasovi drugo. Kako si sezidan? Kakshna je zveza med glasovi in stvarmi? Kaj hochesh povedati, ko imenujesh eno stvar tako, drugo pa drugache? Kaj pomenijo vsa neshteta imena, lastna imena, imena zhivali, rastlin, mineralov? Odkod izvirajo konchnice v sklanjatvi in spregatvi? Odkod shtevilni predlogi in prislovi? Odkod to, da imamo za en pojem razlicne izraze: techi, hiteti, nagel, brz, kasati, urno? Odkod imajo glasovi, sestavljeni v »besede«, moch, da res nekaj umskega pomenijo? Odkod zopet to, da enake besede vechkrat razlicne predmete naznachijo: sedaj, saditi, sedeti, soditi, sod? Ali latinski: liber, liberi, libra, kosa, kos (tich), kos (zmozhen), kos (del), kosilo, kosa (lasje)? Chudno pri vsem tem je to, da, dasiravno ljubi chloveshki um v svojem mishljenju jasnost in razlochnost, je vendar ta njegov najplemenitejsi produkt, govorica, nekaj neizrecheno zapletenega in zamotanega, da si dozday nismo nikakor na jasnem, che hochemo odgovora na vsa zgornja vprashanja. Gosta tema pokriva kraljestvo jezika, in che vprashamo slovarje, kaj pomenijo ta in ona imena, lastna imena, imena ljudi itd., dobimo le malo in she to nezadostnih odgovorov. In che nam nekaj korenin povedo, npr. muchiti – pascho: qwntskho; ali elaphros (hiter): elngwhros, se zaman vprashamo, odkod te chudne monstrozne sestave glasov, in zakaj ravno to pomenijo? Smo torej she vedno na zacetku celega problema. In vendar bi radi zapopadli ves ustroj jezika. Morebiti

stoje vendar vse one besede, ki izrazhajo en pojem, npr. rezati, sekati, v neki notranji zvezi med seboj, morebiti se dajo vendar najti pravila o spreminjevanju debel.

Zakaj je nadalje toliko besed, ki so na videz klasične, latinske ali grške, izrazhajo pa nekaj povsem drugega, kakor bi po njih pravem pomenu domnevali, npr.: general, korporal, kirurg, estetika, ekonomija, kompot, konditor, kler, sarkofag, supinum, kanclija, panoga?

Nadalje ali ne obstoji neko notranje sorodstvo med vsemi jeziki chloveshtva? Saj se vendar najde med vsemi veliko besed, ki so enake zdaj temu, zdaj onemu tujemu jeziku. Vendar ne bomo govorili, da so si jeziki eden drugemu izposojevali, ko najdemo enake besede tudi med oddaljenimi narodi. Mora obstajati neko notranje sorodstvo med vsemi jeziki sveta. In ta sistem, ki vezhe vse jezike in tvori neko enotno zgradbo, hočemo preiskovati, dognati in najti; hočemo konstruirati most, ki bi vezal vse jezike sveta, kljub jezikovni zmedi, ki je tudi po geografskih razmerah razumljiva. Hočemo najti Ariadnino nit, ki bi nas skozi ta labirint sigurno vodila.

Odkod to, da ima npr. slovenski jezik sledeče besede popolnoma enake z angleščino? Keha cage, klobec clew, dvor dwell, punca wench, breja breed, luchati launch, juha juice, sestra sister, bat beat, dno den in down, boh beacon, skobec hobby, drozhe dregs, dim steam. In vendar so Angležhi tako daleč od nas. Tako lahko primerjamo dva poljubna jezika med seboj, in bomo vedno precej enakih besed nashli. Seveda s tem mislimo na popolnoma v glasovih enake besede. V sledečem bomo pa nashli, da se glasovi in koreni po gotovih pravilih menjajo, in na podlagi teh pravil bomo popolno sorodstvo vseh jezikov konstatirali.

Drzujemo se z nekim poskusom na dan, s katerim hočemo reshiti vsa zgornja vprasanja. To je sad dolgoletnih shtudij, v katerih smo vsaj 14 jezikov med seboj primerjali in njih zvezo iskali. V resnici se da zaslediti nek sistem, ki nam razloži sestavo, sorodstvo, zgradbo vseh jezikov in vsa zapletena pravila njihove medsebojne zveze in razvoja in vsako besedo v njenem pomenu in v vseh njenih glasovih noter do zadnjega vokala.

Naglashujemo pa takoj v zacetku, da ako hočemo priti do povoljnega zakljucka, ne smemo uvazhevati to, kar lochi, kar je razlicno v jezikih in dialektih, ampak ono, kar družhi, kar je sorodno, slichno, enotno. Ono, kar je razlicnega, kar lochi besede, oblike in jezike, je zhe itak vech kakor potrebno preiskano in poudarjeno. Potrebujemo sestava, ki naj narode jezikovno priblizha in kot enoto pokazhe. Le s tem, da preishchemo, kar je skupno, moremo upati, da bomo doumeli celo orjashko stavbo jezikov. Vsak jezik spreminja in modulira besedne korene popolnoma suvereno zase; iz tega sledi raznovrstnost narechij; toda on jih jemlje – to trdimo mi – iz skupnega zaklada in upodablja po splošnih pravilih nashega sistema ali teorije. Ta sistem pa smo nashli ne iz shtudija samo evropskih, tudi ne iz shtudija samo semitskih jezikov, temvech obeh grup skupaj.

Posebno poudarjamo *semitske jezike*: hebrejschino in arabshchino, ker se iz shtudija teh spozna, da nudijo najglobokejshe korenine nashim besedam, in da nam jasno kazhejo pravila spreminjevanja glasov. Prepad, ki ga je napravila veda

med indoevropskimi in semitskimi jeziki, se mora premostiti. Mi kratkomalo semitskih jezikov v filologiji ne moremo pogreshati. To tvori lep dokaz, da je ravno prednja Azija od Nila do Tigrisa pradomovina vseh narodov. Zato se bomo v prihodnje vedno ozirali na hebrejšhchino in arabshchino in povsod pri zgledih dodajali dotichne semitske besede, ki jih hočemo, da se kot take takoj spoznajo, pisati z velikimi pismenkami.

Samo kot majhen dokaz, kako obvladujejo semitski jeziki nashe jezike, podajamo nekaj besed, ki jih ima slovenshchina skupno z njimi.

Bajta BAJT, ugonobiti GANAB, trkati TARAGA, kositi (jesti) GHADZA, vesel BASHARA (ar), dobrava DABAR, lice LECHI, javen JAFAH, krak KERAH, sila SUR, nebo NABAH, dojeti dadilja DAD, zhelja SHAAL, goreti CHARAH, rosa RASAS, zarja SHAHAR, noter NAQAR, opasilo BASAR, noch NUCH, shoba SAFAH, nevihta NEFESH, shiba SHEBET, zherjavica SARAB, palica PELEK, punca BINAT; mazati MASHAH, smeh SAMECH, nakovanj NAHAF (tolchi), pihati PUCH, ubogati ABAH, rog ROSH, dober TOB, glas HALAZ, tri TELATA (aramejsko), jak JAKAL, revezh RUSH, nadarbina NADAR in NADAB, nozh NAKAH, koza HEZ, koprena KAFAR, lev LABI, pokonci KUN (stati), shleva SHALEV, pa (veznik) FA (ar), VE (h), kos GASAS (rezati), ded GJAD (ar). Na isti nachin bi lahko izvajali cele vrste enakih besed med drugimi jeziki in hebrejšhchino. To so zopet samo neke besede, ki so si po svojih specifichnih glasovih enake. Drugih, ki slone na spremembi glasov, je pa neshteto, kakor za vse jezike sploh. To bo razprava pokazala.

Che se bo chitatelju pri naslednjem kak dvom pojavil, naj ga le zabelezhi, vendar dokler ni celega sestava nashe teorije preshtudiral, naj le chaka s svojo sodbo, in potem naj se shele oglasi s svojimi dvomi. Mi priznamo vse eksaktne rezultate dosedanje filologije. Toda pravimo, da nam ne zadostujejo, ker nam na tisoeh vprashanj ne dajo odgovora.

Z mirnim srcem stopamo v chudapolno velikansko kraljestvo jezikov; videli bomo, kako so neznansko zapleteni med seboj, da ne pridemo tako lahko na kraj, ampak se nam vedno nove zveze odpirajo. Videli bomo, koliko pomenov tichi v posameznih besedah in kako ena v drugo segajo.

En sam jezik skoraj ne more samega sebe razlagati, nujno potrebujemo drugih jezikov, ki nam podajajo vechkrat korenine zanj in zopet narobe. En jezik izpopolnjuje in razlaga drugega. Vsi skupaj tvorijo shele celo enotno stavbo.

Zato moramo kolikor mogoche mnogo jezikov uposhtevati: chim vech, tem bolje. Seveda chloveshka moch stavi tu svoje meje. Jeziki, ki jih mi rabimo, so sledechi, kratice, ki jih zraven dodamo, veljajo za celo knjigo: hebrejski (h), arabski (ar), latinski (l), grshki (g), slovanski sploshni (s), cheshki (ch), polski (p), slovenski (sl), hrvashki (hrv), nemshki (n), francoski (f), angleshki (e) ker englisch in engleski, italjjanski (it), turshki (t), madzharski (m).

Besede vseh jezikov transkribiramo v latinico in jih torej pishemo z nashimi domachimi pismenkami. Za nekatere tuje glasove rabimo sledeche chrke: za grshki

spiritus asper »h«: za spiritus lenis nich ali apostrof (); za hebrejski HAIN H (mochnejshi); za arabski GHAIN GH; za arab. GJIM GJ (primeri hrv. dzh); za grški chi ch; za hebr. CHET CH, za hebr. SAMECH, SADE in SIN S, toraj vse tri enako, dasi so malo različni glasovi, ker ne samo za navadnega chilatelja, ampak tudi za znanost razloček nima nadaljnjega pomena, ker se tudi v hebrejšchini in arabshchini med seboj menjajo. Podobno je med drugimi arab. raznimi t- in s-glasovi, ki prehajajo eden v drugega.

Nashe delo je znanstveno, ker raziskuje notranje postave in ustroj jezikov in jih spravlja v sistem. Je pa tudi poljudno, da nas more vsak izobrazhenec razumeti in nam slediti, in to je pri filologiji najhvalezhnejše, ker hočemo vsakega poduchiti o ustroju in pomenu njegovega vsakdanjega jezika, tudi vulgarnega. Ravno vulgarni, vsakdanji izrazi nudijo najboljše gradivo.

Prichujoče delo pa ni samo, da bi ga chitali, ampak shtudirati ga mora vsak, ker nudimo le kratka navodila, povsod le nekaj zgledov, in razna pravila. V tej prvi knjigi je cela teorija razlagana, dodano je she tolmachenje lastnih imen. V drugi knjigi bomo, ako bo prva nashla prijateljev, objavili cel etimoloshki slovar slovenskega jezika.

Che v naslednjem primerjamo besede kot sorodne med seboj, storimo to na podlagi tega, da imajo vsaj en pojem skupen, kajti pozneje dokazhemo, da tichi v besedah vech pojmov, torej vech korenov, ki sestavljeni dajo shele dotichno besedo.

Nova pota gremo in ovrzhemo marsikatero staro, priljubljeno tolmachenje besed, npr. bajonet, pergament, kolofonij, kandidat.

Znanost mora dovoliti prosto raziskovanje, ne sme postati okorela kakor skelet. Nova kemija je ovrгла staro, Galilejev in Newtonov sistem je ispodrinil Ptolomejevega. Eksaktni rezultati ostanejo, toda koliko je eksaktnih rezultatov? Kako mrgoli na polju filozofije samih teorij. Morebiti bo ravno filologija odprla filozofiji nova prava pota, ker v jeziku govori sam intelekt chloveshki. In zato, ker je eksaktnih rezultatov tako malo, je in mora biti odprto polje za raziskovanje tudi v filologiji. Zato se ne bojimo kritike, dasi vemo, da bodo okoreli duhovi zashumeli. Apeliramo na jasne glave in na bodochnost.

(...)

Sistematiche tabele korenov; Vsi koreni v enem kvadratu

Z dosedanjo razpravo smo dosegli dvojno. Najpoprej smo se pechali z besedami po njih glasovnem sestavu, in nashli, da so k-glasovi primarni glasovi, b-r-n-glasovi pa sekundarni, da moramo razlochevati k-b-r-n debela, pri katerih so ali samo k-glasovi (kkk) ali pa poleg k glasov she b-r-n-glasovi: dati stips dar donum; stati staviti stalezh stan; Kette kopchati sklad cingo; v-tikati tubus dregati dens (zob). To so glavne korenske oblike: kk kbb krk knk. Vse druge so le daljne kombinacije iz njih. Ker pa so b-r-n-glasovi liquidae, tj. prozhni glasovi, ki se radi vrivajo zaradi blagoglasja in mochnejshega govora, lahko tudi preskochimo te sekundare glasove

in ostanemo pri čistih k-deblih v obliki: kkk, kar čitatelj tudi iz tabel lahko sprevidi, da se dajo pri vseh glavnih pojmi najti čista k-debla kot prvotna.

Drugo, kar smo do sedaj dognali, je, da se dajo vsi pojmi besed sistemizirati in izvesti na nekaj malo glavnih prapojmov in she ti so le nianse enega prvega, namreč: »prodirati«.

S tem sta nam dani dve koordinati, dva pravca: vertikalni in vodoravni, ki tvorita stranice kvadrata. Vertikalna koordinata predstavlja vrsto algebraičnih debelskih oblik: kkk, kbk, kbr, kbn, bkk, bkr, bkn., horizontalna koordinata pa glavne pojme: bosti visok svetel. Zato lahko načrtamo kvadrat s toliko vodoravnih chrt, kolikor je debelskih permutacij, in s toliko horizontalnih chrt, kolikor je glavnih pojmov. V tako nastalih kolonah se dajo opredeliti vse besede vseh jezikov.

Gotovo sedaj čitatelj povprahuje, kateri so po vsem tem pravi koreni naših besed. Stara filologija je našla nekaj prakorenov. Toda s temi ni čitatelju mnogo pomagano. Zevajo mu kljub temu odprta vprasanja naproti: odkod pa ti prakoreni? odkod njih moč, da ravno to in to pomenjajo? v kakšni zvezi so med seboj? Zakaj pa toliko enakih besed, ki morajo imeti različne izvore zaradi različnega pomena? Pa tudi so oni najdeni koreni brez zveze med seboj vise kakor v zraku. Oblika teh starih korenov je pa tako abstraktna, abstruzna, da mi prav nich ne pove, kako je chloveshki duh ustrojil jezik in kako je prepletal besede in v njih izrazil sto in sto globokih pojmov.

Vse to je vzrok, da mi preidemo mimo onih filoloshkih korenov in postavimo *vzor-besede* kot glavne temeljne trdne točke, okrog katerih se vse druge besede suchejo in iz katerih zajemajo svoje znachenje, svoj pomen. Vzete so te vzor-besede iz raznih jezikov, kakor se najbolj praktične izkazhejo, ker so vsi jeziki ena stavba, v tesnem sorodstvu, ter eden drugega pojasnjujejo. Poleg teh vzor-besed navajamo she cele vrste drugih besed, da čitatelj vidi, kako sorodstvo obstoji med njimi. Istotako se iz onih tabel vidi, da so besede sestavljene po gotovih shablonah debelskih oblik, npr. oblike bkr, bkn, rkb, nkb. Glej tabele na koncu knjige!

Odnoshaji kk-debel med seboj

Vzamemo samo debela oblike kk enega specialnega pojma in che jih primerjamo med seboj, najdemo, kakor smo zhe zgoraj izvajali, različne variacije, permutacije, kombinacije, metateze in reduplikacije k-glasov; npr. hiteti cito (c = h) huschen (sch = t) kasati (k = h, s = t) tachys (mt. od hiteti) = techi + huschen, tot (f) je rdpl. od techi. Ali: sijati sidus heiter (h = s) cak-liti (hr) hejski (ch) chede-n dekle (mt.) dika jasen. Ali: sikati sagen dejati dico (s = d) zischen jek Echo aio (1) heissen citare (1) ges-lo gackern tutnja (hr) gosti. Ali: v-tikati stechen stizo (g) Zacke acus (1) shchet chaite (g. las) kaktus kochljiv kot kosa zadeti Ecke ig-la dak-no (g. gristi) detel siten chekan. Ali: cheta Kette et (1) = i (hr) kai (g) Gatte (soprog) deo (g. vezati) kit, chez (f. pri) hetairos (g. sodrug) zeugnymi (g).

Ti nashteti zgledi so iz glavnih pojmov: 9, 3, 12, 1, 27. Vsak glavni pojem ima cele vrste takih kk-debel, ki so vsa le variacije med seboj.

Iz teh par zgledov se vidi, da se pojmi enega pomena izrazhajo z različnimi variacijami k-glasov. Pa ravno iz teh pisanih variacij se neposredno vidi, da so si vsi glavni pojmi sorodni in se strinjajo v enem skupnem glavnem vrhovnem pojmu: prodreti, bosti, tishchati, naprej riti, na vse strani riniti, toraj vse posledice in učinki tega prodiranja do skrajnosti. Vzemi npr. le besedo: v-tikati!

Nazadnje se pa moramo vprashati, kaj vendar določijo njih specialni pomen. Odgovor je ta, da ne stoji nobena teh besed sama zase, ampak je chlen v verigi jezika, tesno organichno zvezan s celim ustrojem svojega jezika in kot taka določena v *konvecionalni* rabi govora in se shele kot del celega sistema jezikovega razume in dobi pomen. Ako pa kdo sedaj vprasha, kateri je torej pravi koren zgoraj nashtetih zgledov, je odgovor ta, da si lahko poljubno katerega izberemo kot vzor-besedo, ki služi kot reprezentant skupnega korena.

(...)

Imena narodov in dezhel

Imena narodov se ujemajo z imeni ljudi, se pa ravnaajo she posebno po geografski legi. Opazha se pa jasno, da so imena narodov in dezhel orientirana od Prednje Azije sem, kar je v zvezi s prvotno domovino chloveshtva, odkoder so se razprostrli po shirnem svetu. Samo nekatere zglede podamo tukaj.

Azija JASA iz hajati, ex (1)

Evropa HARAB po-krivati kalypto (1) grau, ker zapad, pr. Erebus krov erepho (g) lopa Laube.

Afrika apricus (l. sonchnat) schwarz = zamorec ćumur (hrv) a+paliti, a-|-vroch cremo (l).

Amerika AFAL (fallen) a-|-mergo (pogrezniti se, zapad), a-|-mrak Dämmerung, tudi: après la mer (za morjem); razlage od Amerigo Vespucci pach ni treba resno vzeti.

Avstralija auster (jug) BAHAR pozhar Feuer, in Wasser.

Dezhele kot take imajo pojme: razshiriti, in obenem zvezati v eno, obvladati, ker so pod enotnim nazivom in enotnim gospodstvom.

Sibirija Cimbri Hibernia Hebridi, odtod Ap. Driti: sever SE-MOL hibernus = zimski, mraz je podaljshano, cooperire (kriti, tema) Sarmacija sever (mt) zima (-|-r), tudi: Slovan in German = Aleman sta istega pomena poleg drugih pojmov, ki jih she vsebujejo. Deutsch = tedesco decken (kriti). Nemeц nubes (oblak) d-nophos (g. tema). Ta izraz: Nemeц, ki ga Slovan ima za Germana, Orientalec pa tudi za Avstrijca, pomeni pa tudi chloveka, ki govori, prim. Numa: Name, in ki ima pamet: nomizo nous (g). Poleg tega pa je treba opomniti, da si nihche sam imena ne da, ne posamezen chlovek ne narod, ampak ga dobi od sosedov. Zato je Slovan imenoval Nemeцa tako, ker je severno od njega stanoval. Pa ljudi to moramo priznati, da vsak narod jemlje drugega, ki drugachen jezik govori, kot napachnega ali nerazumljivega. Zato imenujejo Nemeци Italijane: Walsche, tj. falsch in ver-

bergen (prikriti), mi pa Vlah, kar je isto, oziroma Lah apokopirano, tj. rechi lagati in lateo (kriti), dasi pomeni Vlah tudi »vroch« (južno) in veleti, Wort phrazo (g. go-voriti). Zato je Slovan od »slovo« = sprechen, mt. od govor, morebiti tudi she slaboten (tj. pasiven), German pa govor (mt !) = sermonis. Nemeč je imenovan od nubes, te-nebrae (tema), ker je za Slovana njegov jezik prikrit, ne-razumljiv, »nem« le toliko kolikor »neumljiv«, torej prikrit. Francoz qd plonger (pasti, zapad), in od veleti, Wort, bronte (g) brenchati. Španija Hispania (Hi je prefiks) Espagne somnus = spanje zapad hypnos (g). Burgund brdo Berg. Flandrija planjava flach -|-n. Belgija flach prostrana. Holandija dol, horizontalno. Rus od rechi in lateo (kriti), prim. nemshki: RuB (saje) in Russe (shchurek, tj. chrni). Poljak od veleti, parlaré. Cheh sagen, guchati. Hrvat govor (mt). Srb slovo sermo, seveda so pri vseh she drugi pojmi: Hrvat hraber, Srb scharf, srep. Slovenec: slovo-|-meniti se, Veneti = Slo-venci meniti se, phone, Mensch. Goti skotos (tema, sever) in »guchati«; to ime se ponavlja tudi drugod: Geti, Hetiti, ne sme se pa zaradi tega na kako posebno sorodnost ali identiteto misliti, ker znachi sploh: chloveka. Kelti: golchati, glas, callidus (pameten). Geografi ne smejo iz enakosti imen sklepati na identiteto narodov. Shvica, Tirol, Kranjsko, Koroshko glej imena gor, istotako: Palestina = brdo posebno pa od BERIT (zaveza, »brak = poroka«, ker se imenuje ERES HA BERIT, tj. dezhela zaveze (Boga z Izraelom). Lombardija RABAH (shirok) Raum-|-ploshcha. To so samo navodila, kako naj preiskujemo imena.

Pri imenih dezhel kot takih so merodajni pojmi: razprostrt, ob-krozhen, tj. obvladan. Dezhela = distrikt: dis (razprostrt) in strictus (o-krozhen, obvladan), QASHAR in QATAR, odtod (kotar hr), country (e) in Kanton. Npr. Galicija ob-krozhená, schlieBen, kakor Slezija. Emilija amplus (shirok), Volinija planjava, Brabant = provinca: pro-zhiti in pan-do (l. shirok). Poleg tega pridejo pri dezhelah v poshtev she teritorialne razmere: hribovitost, plodnost. Srem germinare KEREM, Grchija gorata, »grchasta«, Ausonia SHANAH scheinen Sonne (jug).

Imena otokov vsebujejo pojme: visok iz morja okrogel trda zemlja. Java javiti se JAFAH »auf« (n), Sumatra summus (visok), Malta brdo v morju balteus (opasan). Kandia scando, QANA (trd). Anglija = insula ana (g. dvigniti)-|-saltare tollo (l. dvigniti) prim. Antilli (pri Ameriki). Corfu Salamis Celebes Karpathos Elba: elevare, holm, klimmen culmen (l) albus (bel, tj. visoko bleshchech) in »oklepan« (od morja). Sicilija QASHAR (obdati) in excelsus (visok). SUS (visok, ker se dviga iz morja, morebiti tudi: zhito saturare (ker je zhitnica). Belt pressen (stisnjen), Sund stenos CHANAQ eng (ozek), cingo.

Odlomki iz knjige: *Sestava chloveshkega jezika ali Splošna etimologija*; Boshtanj ob Savi, 1927

ENGELBERT RAKOVEC (1873, Poljchane – 1946 /?/ Boshtanj ob Savi), jezuit, jezikoslovec. Izdal: *Sestava chloveshkega jezika ali Splošna etimologija* (I. del), *Tolmach slovenskega jezika ali Slovenski etimolog* (II. del), oboje B. ob Savi 1927 (v nem. 1928). Čeprav mu akad. stroka odreka znanstveno vrednost, njegovo ogromno gradivo spodbuja k novim razmislekom; temelj etimologije so zanj semitski jeziki (hebr.), jedro je njegov sistem »prapojmov«, ki so le nianse pojma »prodirati« (njegova »k-debla« se ujemajo s splošno veljavnim indoevr. korenóm g/h/or; prim. angl. *gore*). (Op. ur. I. A.)

Neprevedene knjige

Lev Detela

DUNAJSKI LITERARNI SAMOHODEC

Walter Buchebner: ich die eule von wien (jaz sova z dunaja).

Pesmi, proza, dnevniški zapiski. Z osemindvajsetimi avtorjevimi risbami.

Uredila in izdala Daniela Strigl.**Zalozhba Edition Atelier, Dunaj 2012. 328 strani.**

Skoraj vsakdo, ki se v Avstriji zanima za kulturne dogodke, ve za obstoj *Buchebnerjeve družhbe* (Buchebner-Gesellschaft) v shtajerskem Mürzzuschlagu, skoraj nikomur pa ni znano, s čim se ukvarja ta družhba, ki naj bi se posvečala spominu nekega davnega, chudnega in prezgodaj umrlega pesnika. Walter Buchebner je namrech zhe leta 1964, star komaj petintrideset let, napravil na Dunaju samomor.

V konservativno zamejeni naravnosti avstrijskih petdesetih let prejšnjega stoletja je leta 1929 v Mürzzuschlagu rojeni Buchebner izstopal s svojo poetichno drugachnostjo. V nasprotju s tedanjo vech ali manj lokalno zaprto avstrijsko in dunajsko sceno je bil usmerjen v mednarodno odprtost. Nanj je vplivalo novo nekonvencionalno poetichno upornishtvo Allena Ginsberga in Jacka Kerouaca ter drugih avtorjev amerishke beat generacije, she posebej tudi drzni ruski poet revolucije Vladimir Majakovski. Zato ni chudno, da je ta avstrijski avtor svoja formalna novatorska prizadevanja skushal dopolniti z analizo aktualnih družhbenopolitichnih dogodkov. V marsichem je bil popoln samorastnik. Ni ga zanimala niti formalno stroga »klasichnost« tradiconalnega avstrijsko-nemshkega pesnistva niti ekspresivnost Traklovega ekstatichno morbidnega pesnishkega pristopa. Tudi na jezikovne eksperimente tedaj she mlade, a vedno bolj v vzponu nahajoče se *wiener gruppe* (dunajske skupine) je gledal s skepso kritichnega opazovalca. Zhivel je samotno, skoraj brez stikov z drugimi literarnimi ustvarjalci. Sodeloval je edino s svojim avtoritativnim zhidovskim mentorjem in samosvojim poetom Hermannom Hakeljem, ki se je po drugi svetovni vojni vrnil iz emigracije nazaj na Dunaj in tu ustanovil lastno literarno revijo *Lynkeus*, poleg tega se je občasno družhil tudi z obema drugima prav tako zhe pokojnima literarnima outsiderjema, z na rutensko-ukrajinskem področju nekdanje habsburshke monarhije rojenim Andreasom Okopenkom in z Elfriede Gerstl, ki je kot zhidovski otrok prezhivela drugo svetovno vojno v razlichnih kletnih in podstreshnih dunajskih skrivalishchih.

Ni chudno, da je bil Buchebner po smrti skoraj trideset let pozabljen. Njegove pesmi in drugi teksti, ki jih je raztreseno objavljial po raznih revijah in chasopisih, so izshli v izboru komaj po njegovi smrti v dveh knjigah z naslovoma *zeit aus zellulose* (chas iz celuloze), 1969, in *weisse wildnis* (bela divjina), 1974, vendar so ostali

dokaj nezapazheni. Obchudovalci Buchebnerjevega pesniskega nachina kljub temu niso izgubili poguma in so se she naprej borili za popularizacijo samosvojega pesnika. Leta 1994 je she enkrat, v drugi izdaji, izshla njegova znachilna pesniska zbirka *zeit aus zellulose* (chas iz celuloze), toda tudi tokrat je ostala neopazhena pri shirshi javnosti. Shele najnovejsiha obsezha izdaja Buchebnerjevega razvejanega literarnega opusa, ki jo je pred kratkim pod naslovom *ich die eule von wien* (jaz sova z dunaja) uredila znana esejistka in kriticharka Daniela Strigl, prvich dokumentira dejanski pomen in razsezhnost te samorastniskhe literature. V knjigi so prvich objavljene tudi Buchebnerjeve abstraktne risbe, ki jih je ustvaril v zadnjih letih pred smrtjo.

Buchebnerjeve pesmi so svarilni klici v temi in nochi, ki je bila zhe v romantiki nasprotje zunanje druzhbene konvencije in intimni svet ogrozhene chustvenosti in srca. Cheprav Buchebner v svojih tekstih graja kapitalistichno nenasitnost zahodnega sveta in avstrijsko ignoriranje nacionalnosocialistichne preteklosti, je istochasno kritichen do tedanjega komunistichnega totalitarizma in komunistichnega preganjanja drugache mislechih »nasprotnikov«. Njegove pesmi v odprtih svobodnih verzih odlikuje izrazita ritmichnost. Zheli ustvariti nov tip poezije, *blues pesmi*. Odprte asociativne verze skusha namrech povezati s popularno »fonichno« besedno glasbo. Vse besede dosledno zapisuje z malimi chrkami.

Naslov zbirke *jaž sova z dunaja* zrcali Buchebnerjevo dolgoletno muchno obolenje na jetrih. Sova je za Buchebnerja »ptica smrti« in znanilka pesnikove blizhnje smrti. V istochasno zhal le v odlomkih objavljenih dnevnishkih zapiskih, ki zelo dobro ilustrirajo tudi avtorjeva pesniska prizadevanja, govori – skozi izkushnjo svoje bolezn – o »trpljenju kot edinem resnichnem religioznem impulzu« v našem zhivljenju. Z nejevoljo se obracha na praznoglavo in sito potroshnishko druzhbo in njene samozadovoljne protagoniste, ko pravi, da zheli s svojo poezijo »razbiti konvencionalne zavore«, ki so se zagozdile v danashnjem chloveku.

Vedno znova z jedkimi verzi obkrozhi Dunaj, skozi katerega se je dolgo vrsto let po prekinjenem visokosholskem shtudiju prebijal kot zidar, telegrafist, pomozhni delavec, vzgojitelj in nazadnje kot mestni knjizhnicar. Nekje meni, da se na Dunaju zavesh »srednjevropske osamljenosti«. V koruptni atmosferi, kjer sta »rdeche in chрно isti barvi« in »mozhje dvostrankarske koalicije pechejo svoje politichne pishchance na zharu«, ne najdesh sreche. Skozi aktualno »chasopisje se sprehaja mastna samoprevara«. V nekem dnevnishkem zapisu celo meni, da je njegova bolezen »rezultat dunajske izolacije«, kjer – kot zapishe v enem od verzov – ubogemu bolniku zhe od dalech »smrdijo segnite bolnishnice«.

Zanimivo je, da so Buchebnerjeve pesmi in nekateri sicer manj preprichljivi prozni zapisi aktualni tudi v danashnjem avstrijskem druzhbenopolitichnem kontekstu. Avstrijski pesnik se upira povrshinskemu utilitarizmu potroshnishko-tehnokratskega pogonskega mehanizma. Obenem nagovarja bralca, naj se kritichno ozavesti, vsestransko osamosvoji in etichno ochisti, zakaj samo na ta nachin si lahko chloveshtvo utre pot v pozitivno prihodnost.

Chitalnica

Lev Detela

TROJE SPOMINSKIH PRICHEVANJ

Bozhidar Radosh: Zlatnik polne lune. Moje dvajseto stoletje.

Celjska Mohorjeva družba. Celje 2009. 592 strani.

Bozhidar Radosh: Armbrust.

Zalozhba VED. Ljubljana 2011. 233 strani.

Bozhidar Radosh: Vojakova pisma.

Celjska Mohorjeva družba. Celje 2012. 312 strani.

Bozhidar Radosh je novo ime na slovenskem literarnem odru. Z močnim delovnim zagonom se je v zadnjih letih s kar tremi vech ali manj biografsko prichevalskimi leposlovnimi knjigami pognal na slovenski Parnas. Leta 1937 rojeni avtor se je na literarno področje povzpел razmeroma pozno, v visokih zrelih letih (kar pa ni edini primer v domachi in tuji literaturi, spomnimo se samo na pozni vzpon slovenskega novelista – zdravnika Danila Lokarja). Pred tem je namrech skoraj pol stoletja opravljal sluzhbo zobozdravnika v Ormozhu in ob koncu prakse delal she v zasebni ordinaciji v Murski Soboti. Zdi se, da je bila ta trda zdravnishka storilnost dobra odskochna deska za sedanje avtorjevo radozhivo literarno ustvarjanje.

V prvih treh knjigah, s katerimi se je pojavil na slovenskem knjizhnem trgu, se Radosh predstavlja kot kritichen opazovalec in prichevalec danashnjega chasa in blizhnje polpreteklosti. Je vesten zapisovalec posameznih dogodkov. Na trenutke zheli celo prevech povedati in bi bilo manj postransko dokumentarno pouchnega in druzhinsko obrobnega literarno gledano vech.

Zajetna publikacija *Zlatnik polne lune* je pri tem v prvi vrsti spominsko prichevanje o avtorjevi ne vedno lahki hoji skozi dvajseto stoletje, a she bolj tu in tam pripovedno literarizirana in drugod dokumentarno komentirana kronika njegove druzhine od prve svetovne vojne prek stare in nove Jugoslavije in njenega razpada do ustanovitve samostojne drzhave Slovenije.

Ta Radosheva »druzhinska kronika« ima izrazito zgodovinsko in kulturnozgodovinsko dokumentarno vrednost. Njen avtor se namrech zna na subtilen nachin priblizhati svojim dvopolnim slovensko-hrvashkim koreninam. V petdesetih poglavjih ponuja bralcu obsezhen spominski zapis o tem, kako je njega in njegove sodobnike likal trpkno nevarni in vseeno upanja polni chas tezhkega preteklega stoletja.

Njegov druzhinsko-zgodovinski spomin se najprej ustavi na prleshki obdravski ravnici med Ormozhem in Ptujem v Cvetkovcih na materinem rojstnem domu.

Tedanji she zelo arhaichni »drugachni« chas s samosvojimi družhabnimi navadami ob velikokrat vprashljivih ukrepih »visoke politike«, kar avtor nadrobno predstavi, bo za sedanjo mlado, v atomiziranem globalnem »megachasu« zhivecho generacijo skoraj nerazumljiva dopolnilna novost, che bo posegla po tej knjigi. V njej Radosh s toplimi občutki obkrozhi lik stare matere in s posebno mochjo mu v spominu she enkrat zadishijo njeni »okrogli hlebi kruha, hrustljivo zapeчени v njeni veliki kmechki pechi«. Drugo poglavje je posvecheno staremu ochetu v prvi svetovni vojni, ki jo je prebil kot cesarsko-kraljevi avstro-ogrski infanterist na krvavih bojishchih v tirolskih Alpah. Nato se Radoshevo pero zasuka proti hrvashki Hercegovini na krashko Duvanjsko polje v ochetov rojstni kraj v mentalno Slovencem dokaj drugachni Seonici.

Radosh je otrok druge svetovne vojne. Njegov oche, orožnishki narednik v Cirkovcih na Dravskem polju, se ob vdoru nemshkih chet v Slovenijo, umakne na Hrvashko, ki po milosti sil Osi, she posebej seveda Nemchije in Italije, pridobi vazalsko neodvisnost. Najprej opravlja orožnishko sluzhbo v Zlatarju, ob koncu vojne pa v zagorski Krapini. Okrog obeh krajev so nanizani prvi impresivni Radoshevi mladostni spomini. Tu je zasidran tudi spomin na »zlatnik polne lune«, ki je dal knjigi ime. Gre za rezko anekdoto o tem, kako so ochetovi pivski tovarishi potegnili malega Radosha za nos, ko so mu namignili, naj steche na hrib in ujame luno, to pa se mu seveda ni posrechilo in ga je prizadelo.

Konec vojne zaznamujejo dramatichni in nevarni dogodki, partizanski napadi na Krapino, ustashko divjanje, zmeda ob ujetosti v vrtince chasa z razlicnimi domachimi in tujimi vojskami. Oche se ob osvoboditvi bolan vrne v Slovenijo, kjer ga maja nova »ljudska« oblast za kratek chas celo zapre. Dechek iz hrvashko-slovenske družhine, ki je osnovno sholo zachel obiskovati she na Hrvashkem, je v Sloveniji sprva tujek med drugache govorechimi sosholci. Rase skozi razlicne psiholoshke in jezikovne tezhave na novo ploskev vedno bolj zrelega zhivljenja. To je ponovno zaznamovano z razlicnimi tezhavami. Ker se avtor po univerzitetnem shtudiju v Ljubljani in po opravljeni vojashchini ne more prilagoditi razmeram »socialistichnega samoupravljanja«, ima tezhave v sluzhbi. Prva zheni, s katero zhivi v srechni zakonski zvezi, zboli za rakom in umre. Tej zvezi in zhenini hudi boleznii posveti Radosh pretresljive zapise, v katerih predstavi svojo tedanjo dushevno stisko. Novo srecho najde v drugem zakonu. Z zheni potujeta v najrazlicnejshe kraje sveta. Radosh postane svetovni popotnik od Nove Zelandije do Islandije in dozhivi med drugim v Rusiji leta 1986 atomsko katastrofo v Chernobilu.

Spominsko prichevanje *Zlatnik polne lune* je avtor prepletel s shtevilnimi dopolnilnimi družhbenokritichnimi vprashanji, s podukom iz sveta fizike, matematike in medicine, s preskoki na področja znanosti in tehnike ter z ekskurzi v politiko in zgodovino. V ospredje postavlja vedno znova tudi vprashanje o etichni podobi družhbe in njenih ljudi ter kliche po nujno potrebni prenovi, ki naj bi vodila iz sedanje krize.

V tem smislu je tudi zbirka petih zgodb *Armbrust* literarizirano dopolnilo spominskih zapisov v *Zlatniku polne lune*. Prve shtiri, *Evangelij po Matiji*, *Letovanje*, *Armbrust* (ime za posebno strelno orožje) in *Terasa hotela*, se dotikajo nekaterih ključnih točk v avtorjevem življenju. Pretresljivi tekst *Evangelij po Matiji* je sugestivna analiza tragичne smrti prve žene z dopolnilnimi analitičnimi komentarji poteka bolezni, ki jih je lahko napisal samo zdravnik, ki pa je obenem tudi trpečni mozh. Druga pripoved *Letovanje* se dogaja ob hrvashkem morju v praznem času po zhenini smrti, tretja, *Armbrust*, je plastichen izsek iz obdobja slovenske osamosvojitvene vojne (o kateri in skoraj istochasni ochetovi smrti poroča tudi v *Zlatniku polne lune*) z opisi dramatičnega dogajanja v Ormozhu, četrta pa je namig na novo pisateljevo obdobje, zaznamovano s shtevilnimi potovanji z novo zheno. Vse shtiri prve zgodbe (peta je le neke vrste karakteristični dodatek o neki preprosti chudashki zhenski) tvorijo, povezane v shtiri razvezane, a hkrati dopolnjujochse se enote, pravzaprav svojevrsten kratek roman o pretresih zhivljenja in o ljubezni, ki se nam ponuja v srecho, che jo znamo ujeti.

Zapis o stiski mladega vojaka-zdravnika v nekdanji tako imenovani Jugoslovanski ljudski armadi, ki ga je Radosh strnil v romanu v pismih pod naslovom *Vojakova pisma*, je prav tako kot obe prvi avtorjevi knjigi del njegovega lastnega zhivljenja. Mladi zdravnik, shele dva meseca porochen s svojo mlado zheno, trpi na drugi strani nekdanje Jugoslavije po svoji nedosegljivi Dori. Muke in shikane ter primitivne (do Slovencev velikokrat zhaljivo shovinistichne) razmere v vojashnici she dodatno razvnemajo vojakovo hrepenenje po zheni.

Hrepenenje, ki ga je občutil zhe kot otrok, ishchoch lepo in dobro v *Zlatniku polne lune*, je stalna spremljevalka Radoshevega zhivljenjskega zagona in pisateljskih prizadevanj. Od tod tudi njegov klic po duhovni prenovi in izboljshanju družbenega zhivljenja ter avtorjeva kritika nedemokratičnih razmer v preteklosti, a tudi v sedanjosti, ki izpodkopavajo zdrave korenine chloveshtva.

Vprashalnica

Jolka Milich

NIKOLI NI PREPOZNO

(Post festum meditacije)

Peshcheni valovi
dishijo po svezhih
scefranih oblakih.

Za menoj – pravzaprav za nami – so silno naporni dnevi, stkani iz samih velikih in domala usodnih napovedi katastrof. Koliko alarmantnih besed je bilo napisanih in na vse naslove odposlanih samo o Acti, ki baje grozeche visi nad nashimi glavami in se bo zdaj zdaj ves ta neznosno tezhak grushch sesul na nasha ramena in adijo avtorske pravice in podobne bonitete, ki smo jih – bodimo iskreni, mnozhinsko vzeto – bolj redko uzhivali, da ne rechem skoraj nikoli, oziroma so jih bili delezhni zlasti kakshni pevci popevk, kantavtorji, ansambli, muzikantje in zelo redki bolj brani pisci.

Drugache recheno, svetovna umetno producirana kriza ni dovolj, da nam greni zhivljenje, she druge ujme prezhijo na nas, kar tu pod nosom si sami ukinjamo Ministrstvo za kulturo oziroma ga vladni novoizvoljeni sorojaki prishtukajo nekam drugam, postavijo ga malce nerazumno v drugo ligo, recimo kar naravnost: v podrejeni polozhaj, namesto da bi ga porivali naprej in z njegovo pomocjo promovirali sami sebe. Pa she JAK nam bo shel po gobe, pravijo, o katerem, resnici na ljubo, smo do pred kratkim chuli same bridke, ne spominjam se, da bi ga kdo od literarnih zunanjscev in reflektantov javno pohvalil, kvechjemu mu je navijal ushesa, ga vlekel za »ta sladke«, mu bral levite in njegove ljudi »shpotak« s troti, slavospeve so si sami peli in si pletli lovorove vence, pa she niti dobro ni shodil in povsem zazhivel, le kaj bo z nami, kdo bo neposhkodovan zdrzhal ta neznanski politichni (zhe spet ideoloshki, le drugachne barve?) (ne)kulturni pritisk?

Ne, o teh velikih in menda nereshljivih problemih ne bom govorila, chisto dovolj je, da jih dnevno do prenasichenosti berem in gledam na TV zaslonu; zlasti zato bom abstinirala, da se popolnoma ne zamorim in da ne deprimiram tudi svojih bralcev. Obregnila se bom rajshi tu in tam minimalistichno ob kakshne drobne in skoraj nepomembne rechi, ki so reshljive sorte, in se bom prav zaradi tega na glas sprashevala, zakaj vsaj teh drobnarij ne reshimo, kot bi se pravzaprav spodobilo. Saj se vendar 25 ur na dan sklicujemo na svojo zapisanost kulturi.

Zachela bom, kjer sem konchala v svojem zadnjem (XIX.) poglavju eseja *O prevajanju in poeziji* (gl. Revija SRP, shtev. 105/106, oktober 2011), in sicer bom ponovno le skrajshano in po spominu vprashala komisijo za sprejem novih chlanov pri DSP, zakaj je zavrnila pesnika in pripovednika Ivka Speticha Magajno iz Ilirske Bistrice, avtorja shtevilnih knjig in dolgoletnega zelo prizadevnega chlana

upravnega odbora Združenja književnikov Primorske. Kaj je narobe z njegovo literaturo, da ga niso mogli sprejeti medse, in so se odločili, da mu chlanstvo odrečejo? Ker vem iz izkušnje, da malokdo od vodilnih bere revije nasploh, in še posebej take, kot je SRP, sem napisala spremno pismo omenjeni komisiji in ga vtaknila v revijo s tiskanim in za navrh oznachenim vprasanjem in vse skupaj odposlala po poshti v Ljubljano na pisateljsko drushtvo. Minilo je kar veliko chasa, a do danes (15. aprila 2012) nisem prejela še nobenega odgovora. Kot da so nepismeni ali kot da zanje ne obstajam, pa cheprav sodim med tiste bolj redke chlane, tako mi pravijo, ki zelo redno plachujejo chlanarino in bi potemtakem zasluhili, da jim kdo, ki pri hishi kaj ve, odpishe, che jih kaj vprashajo. Nich.

Pred chasom sem pa prejela od Ivka prisrchno pisemce, kjer se mi je med drugim tudi zahvalil za podporo in mi obenem veselo sporochil, da mu je najin primorski kolega in pesnik Aleksander Persholja, ki je tudi chlan komisije za sprejem novih chlanov DSP, povedal, da so ga naknadno sprejeli. Da njega (Persholje) ni bilo na tisti seji, ko so Ivka zavrnil, ker je bil drugod zadržan, saj drugache ne bi prishlo do te pomote. Persholja mu je tudi povedal, da v DSP dobivajo zhe toliko proshenj in knjig, da niso vech kos temu delu, manjka jim chas, da bi vse natanchno prebrali in kontrolirali, in zato se zgodi, kar se je njemu pripetilo po nerodnosti. Navajam prosto po spominu, tudi jaz vesela, da se je vse skupaj izteklo s srechnim koncem. Ampak ... pri meni je vedno kakshen ampak ... Che je zhe tako, da je vech proshenj in knjig kot chasa zanje, che niso temu občutljivemu selektivnemu delu vech kos, bi kazalo, da bi vodilni pri drushtvu na to chasovno stisko opozorili chlane, ti pa vsa tista peresa, mlada in vseh starosti, ki bi se rada vchlanila in nas sprashujejo, kaj je treba storiti in kdo ima shanse, da bo sprejet. Da bi jim svetovali le optimalno poshiljanje s priporochilom kakshnega vplivnega strica ali tete, na svojo pest in brez poverilnic nich, ker bodo sicer drug za drugim neprizanesljivo leteli v kosh. In tam oblezhali za vse vechne chase, vsi razocharani. Taka so pravila po novem, po sili razmer. Prevech nas je, pesnikov in pisateljev, marsikomu zhe preti, da se bo na vsem lepem znashel med tehnicnimi presezhki. Ni kaj.

Voda raskavo
odishavi z morjem
mojo trdo kozho.

Kar nekaj je namrech podobno drobnih in lahko reshljivih stvari, ki se zatikajo in jih jaz ne razumem, pravzaprav mi ne gre v glavo (ochitno sem trdobuchne sorte), zakaj jih »pristojni« ne reshijo v obojestansko korist in v vsestransko veselje.

Recimo: tokrat bom poklicala na raport medijsko hisho *Delo* in ji postavila naslednje drobno, po domache recheno »ajnfoh« vprasanje: Zakaj se pri nas lahko narochimo samo na sobotno *Delo* ali samo na *Nedelo*, lahko tudi na oboje, ne da bi se narochili na vse ostale dnevne izdaje, kot je bilo dolga leta v navadi. Ali vse ali nich, le plachal si lahko celoletno, polletno ali na mesechne obroke. Zdaj pa

ti ponujajo tudi omenjene možnosti: narochnino za vse shtevilke, narochnino samo za sobotno *Delo*, narochnino samo za *Nedelo* in skupno narochnino za sobotno *Delo* in nedeljsko *Nedelo*. She vedno pa se ni mogoče obenem naročiti tudi na torkovo *Delo* s priloga *Ona* in *KL*, ali pa samo na sredino ali četrtkovo ali petkovo, ali samo na ponedeljkovo.

Rada bi vedela, zakaj to ljubljansko chasopisno podjetje privilegira sobotno izdajo *Dela* in *Nedelo*, druge dneve pa samo sebe neusmiljeno bojkotira, kot da bi shlo za cajtenge in priloge iz kakšne konkurence. Chudna prodajna politika, le priznajtel! Od nog do glave skregana z zdravo pametjo. Pa brez zamere, a kar je res, je res. Potem pa se jočejo in stočejo o hudih kriznih chasih in se po krivici pritozhujejo, da ljudje nich ne berejo, z mano vred.

Zazhelen je odgovor, ki ga kot obichajno ne bo.

Trpko dehtenje
po mirti in breskvi
me svezhe dohiti.

O neki kar usodni podobnosti

Nashi chasopisi nam v svoji vechni skrbi, da ne bomo neprestano in zhe kar manichno mislili le o krizah, brezposelnosti in naravnih pa umetnih ujmah, ki nas zadnje chase tarejo v domachem, evropskem in svetovnem merilu, sproti in zhe prav redno postrezhejo tudi s kakšno zanimivostjo, ki na nasho razbolelo dusho uchinkuje kot balzam, od katerega vsaj za hip pozabimo na vse nashtete nereshljive probleme.

Zadnji tak zdravilni oblizh ali koren lechen je bilo porochilce o znanstvenem odkritju, da smo si ljudje z vinskimi mushicami v nechem zelo v sorodu, veliko bolj, se zdi, kot z opicami in shimpanzi ali z bogom, pa cheprav se nadvse radi pobahamo in trkamo na prsa, da smo ustvarjeni po bozhji podobi.

Chlovek ne bi verjel, che ne bi sam prebral – ali pa kdo drug zanj – v amerishki znanstveni reviji *Science* (npr. 17. marca 2012: koprške *Primorske novice* v rubriki »Svet je svet«, in istega dne trzhashki *Primorski dnevnik* na zadnji strani, pa vsi tisti slovenski chasopisi, ki jih agencija SPA redno oskrbuje z novicami), da so zadevno raziskavo opravili na neki kalifornijski univerzi in odkrili, da celo samci vinske mushice, ko jih partnerica zavrne in tako ne poteshi njihove sle, svojo zhalost in silno razocharanje skushajo utopiti v alkoholu, medtem ko uslishani in potesheni samci ne sezhejo po zhganjicah. Raziskovalci sicer niso povedali, ali so potesheni potem sploh zhejni; morda si le splaknejo izsushena usta z vodo iz pipe ali se rahlo zdelani in zguncani nalokajo studenchnice, da pridejo k sebi. Ni zelo verjetno, da bi si pripravili limonado ali nalili kozarec malinovca, najbrzh jih vech ne muchi zheja ne po ljubezni ne po tekochinah, marvech vsi blazheni in onemogli oblezhijo v kakšni prijetno hladni senci in sanjavo obujajo nepozabno dozhivetje ali, she rajshi, zhe planirajo kakšno njegovo she bolj nepozabno ponovitev.

Zelo podobno se obnashamo tudi mi. She kakshna zhenska si vchasih sposodi te tipichno moshke navade. Brzh ko nas kakshna deva ali dedec zavrne, namesto da bi nas objeli in prizheli k sebi oberoch, zelo radi sezheмо po kozarchku in si z obilnim popivanjem alkohola skushamo lechiti srchne in vsakrshne rane. Zaman, zaman, zaman.

Kdo bo vsaj ubogim vinskim mushicam dopovedal (nam ne more ali ne zna nihche, pa naj nam she tako pobožno piha na dusho in preprichljivo odsvetuje pitje, saj smo za podobne modre nasvete nedostopni, kot da nimamo ushes!), da so eksperti in praktiki zhe davno dognali, in to stoodstotno drzhi, da srchne muke, razocharanja, razlicne nepoteshenosti – skupaj s spolno – znajo odlichno, da ne rechem prav vrhunsko plavati; ne zlepa ne zgrda jih ne utopish v vinu in tudi ne v njegovih shtevilnih derivatih. Niti v oceanu. Vse te nadloge, ki bi po plavalnih veshchinah sodile med olimpijske prvake, prej ali slej priplavajo na povrshje, z znanimi bolj ali manj katastrofalnimi posledicami.

Kdor obvlada mushichjo shpraho, naj vsaj vinskim mushicam dopove, chesar sicer ne more chloveshkemu rodu: ni namrech znano, ali se podobno kot vinske mushice in chlovek obnashajo tudi navadne pa cheshnjeve in pshenichne mushice; o shegah teh ne vemo dosti, ker nimamo na voljo podatkov, vemo le, da se vsem omenjenim prekomerno pitje in uzhivanje alkohola ne splacha. Obrestuje pa se vinogradnikom in fabrikantom zhganih pijach. Hochesh nochesh, na svetu je zhe tako, da eni potegnejo kratko, drugi pa imajo profit. Jebentivola! ... Recheno prosto po doktorju medicine in pisatelju Alojzu Ihanu. Med nedavnim napetim branjem njegove knjige *Hvalnica reshnjemu telesu* (Cankarjeva zalozhba, Ljubljana 2011) sem se namrech od njega nalezla kot ushi ali pasjih bolh tega pogojnega refleksa, da mi literarne kletvice kar naprej silijo in letijo iz ust, kjer to pashe in kjer ne. Letijo in me objestno obletavajo, pa tudi druge nadležno zalezujejo kot roj mushic. Bom morala v privatno ordinacijo glavnega junaka te knjige, jebiga zdravnika merilca, da mi eksorcistichno od samega napizdevanja opomore in izzhene zlodja klatenja nebodigatreba jebigaprostashtva. Jebentisvet! ... Naj bo ta svet she tako zjeban in zdriblan, nas, moshke in kuzle s pritiklinami vred, rad obkurchi; pa makar za skromnih 124 evrov nam mojstrsko zlomi hrbtenico in odnese streho nad glavo, kajpada z zhegnom nashe slavne in pravne in samostojne drzhave, in nam pobere vse, kar imamo. Jebentiboga in kapitalizem po slovensko, skupaj z njegovimi valpti, adepti in chastilci, in kakopak z micenimi jebimushicami zraven. Seveda vinskimi.

***Aloju Gradniku
pesniku, ki je dvoril moji prababici***

Danes se mi zdi oddaljena
moja blago ocharljiva vas
z vinogradi, ki nas kot plashch varujejo pred soncem,
in z jezikom, ki zajema ledene besede,
ki jih niti sonce ne razstopi.

Zdaj nam postaja jasno, tega nismo niti she uvideli,
to, kar je mati prejela od matere, pa od tiste, ki je bila slednji mati,
to, kar je zdaj vzbrstelo,

vse to, kar shumi reka, shepeche polje, hrib, gozd, pesnik.

Jasni se nam in se staplja v nasho kri
zachetek, izvir in cilj, in samo v zadnjem koraku se skriva

to, kar se daje z ljubeznijo
in kar mrtve združuje z zhivechimi.

Kako je treba brati trojchke Cankarjeve zalozhbe, zachenshi z Ihanom ...

Medtem nisem prebrala samo Ihanove *Hvalnice resbnjemu telesu* in se nauchila, kot ste verjetno zhe opazili, kleti in kvantati kot kakshen tezhak, da me tisti ljudje, s katerimi se sproshcheno pogovarjam, ne da bi se brzerala in strogo kontrolirala, kaj vse srhljivega leti iz mojih ust, prav debelo gledajo, oчитno v skrbeh, da niso shli moji refleksi v franzhe zaradi starosti. »Halo,« mi zakliche parkrat tudi hchi, vidno prestrashena, ko na vratih prisluhne moji furmanski govoricici, »mama, kaj ti fali, se pochutish slabo?« Kar zdrznem se in se pri prichi zachnem cenzurirati in zmechem ven vsaj levji delezh te svezhe pridobljene govorigice in priuchene knjizhne navlake, da se zavarujem pred zgrazhanjem svoje neposredne okolice. Nich ne pomaga, da se sklicujem na Cankarjevo zalozhbo in na eno od treh prebranih *Hvalnic*, ki jih je izdala, to je na Ihanovo, prav gotovo najbolj kvantashko. Moj alibi za moje oponente ne shteje, je brez tezhe. Naj ne ishchem cenenih izgovorov, mi zabrusijo. Pisatelj Ihan – mi nato she nazorno razlozhijo – je plachan za to svoje pisanje. Domnevamo dobro. In tudi zalozhba si z njim obeta zasluzhkek. Obilen. Potemtakem naj zhivi kvantanje in vsakrshno sranje, ki nese. She zlasti, ko je v spremstvu z zelo zhlahtnimi pomeni in z neshtetimi zgodbami in anekdotami, ki jih neprestano pishe zhivljenje, in to vechkrat povsem neprizadeto, ki pa se vendarle dajo izlushchiti iz vsega tistega romanesknega srachkanja s fekalijami. Le ti vulgarno pletenichish zastonj, in za navrh tatinsko, epigonsko, neizvirno. Zato ti svetujem, da nehash in se vrnesh k svojemu

izvirnemu govoru, namrech v duhu parole: Ihanovega (stila) nochemo in svojega ne damo, pa naj bo nash she tako podhranjen in siromashno zalozhen zlasti s kuzlami, s primorskimi in zmedenimi pichkami, s parfumastimi babami, z baburami vseh vrst in okusov, pa brez enega samega sluzhbenega shusa v jajca in brez batin, ve se katerih. Che si shajala toliko let brez kletvic in kvant, brez njih potrpi she preostale dni, bo samo v tvojo in nasho korist, verjemi.

Pa she res je, sem pomodorovala, hvalezhna jim za kritiko. Navsezadnje kvantanje enim celo pristaja, drugim pa ne, in med te druge spadam tudi jaz. Ni vsaka beseda primerna za vsaka usta, to vechkrat velja tudi za one vzvishene in sublimne besede, pa za one drugachne, bolj komplicirane iz uvoza, ali pa za nadvse preproste, domache izdelave; kar veliko je pach takih, ki ne zazvenijo vedno ustrezno in vchasih celo shkripljejo ali hreshchijo ... In takim besedam se bom odpovedala. Odslej jih bom kratko in malo obshla.

Krenejo k morju
s prodastega vrha
kune zlatice.

... in konchavshi z Brino Svit

Prebrala sem tudi *Hvalnico kozhi* Vinka Möderndorferja in shele nedavno sem odlozhila kot zadnjo od te serijske trojice *Hvalnico lochitvi* Brine Svit. Nekje sem prebrala namig, da je urednik predlagal Svetlani Makarovich, da bi tudi ona stopila s kakshnim krepkim besedilom v to ubrano koalicijo, ki bi potem narasla – kot svezhe pechen buhtelj – v kvartet. V trojici najdaljsiha (137 strani) in najbolj na gosto posejana z vrsticami, z najmanj predahi, ki omogochajo, da chlovek zajame dih in si malce oddahne, je kajpak Ihanova. Malce naporno oz. zahtevno branje za nekoga, ki bere pretezhno poezijo, pri kateri je veliko beline in zrachnih, le napol popisanih strani. Vinkova *pesnitev v prozi* se je raztegnila na 100 strani z vechjimi, zelo bralnimi chrkami. Najmanj gosta (98 strani) je Brinina knjiga, z enakimi chrkami kot Möderndorferjeva, s kratkimi nenapornimi poglavji, tu in tam iz ene, dveh, petih, desetih vrstic, ki jih lochuje triperesna deteljica s precej velikim belim razmikom med poglavji; drugache recheno, knjiga za bralne lenuhe: ne prevech debela, z veliko beline, s prekrasno fotografijo avtorice v dveh variantah, barvni in chrno beli (fotografinja Philippe Matsas), prava pasha za ochi. Tudi fotki obeh moshkih pisateljev, v podobnih dveh razlichicah, sta vech kot gledljivi in prav prikupni, Ihana je fotografirala Mateja Jordanovich Potochnik, pri Vinku pa fotograf ni naveden, morda smemo domnevati, da gre za Mateja Nemca, ki mu je knjigo tudi oblikoval in tehnicno uredil. Vsi trije zvezki po oblikovni plati in tudi po precej nizki ceni molche trobentajo: Kupite nas, ne bomo vas spravili na kant niti ni nevarnosti, da bi vam povzročili mozhgansko kilo; z nami boste prezhiveli nekaj prav prijetnih uric!

She preden sem do konca prebrala Brinino *Hvalnico ločitvi*, je moja pozornost pritegnila recenzija te knjige v *Literaturi*. Shtevilko te revije za marec (249) sem namrech ravno prejela po poshti in med obrednim prelistavanjem z namenom, da bi videla, kaj vse je v njej, sem se pustila pretentati od radovednosti, cheprav ima nachelno pri meni vedno prednost avtor, shele nato pridejo kritiki, recenzenti in esejistji s široko razpeto, pripeto ali le rahlo odpeto pahljacho mnenj o njem. Nerada se namrech pustim zhe od vsega zachetka vplivati od drugih, she preden sem si ustvarila svojo podobo, in to ne glede, kakshno. Tokrat je ta moj bralni princip bedno kapituliral, saj sem se takoj lotila branja kritike z naslovom *Hvalnica sebi*, ki jo je napisala Tina Vrhchaj. Brini Svit je posvetila (ali zhrtvovala?) kar nekaj strani. Na drobno je secirala njeno *Hvalnico* in v njej ni nashla niti mrvice, ki bi zasluhila pohvalo. Vsaj fotki pisateljice bi lahko zapela himno – kot elektrichar, ki mi je prishel popraviti kontakt. Potrkal je pomenljivo po platnici – knjiga je bila na mizi, kjer je imel orodje – in zgovorno zazhvizhgal, nato pa smeje dejal: »Take se ne bi branil.« Jaz pa sem mu zazhugala: »Bom povedala zheni, da naj pazi na vas, ker so vam vshech blondinke z nasmeshkom v ocheh ...« Za recenzentko pa je bilo vse v tej knjigi povedano zhe premeleto in prezhvecheno v drugih knjigah, torej gre pretezhno za ponesrechene reprize zhe davno odigranih in odbrenkanih premier, ki ne izstopajo iz povprechja, predvsem pa nas ne preprichajo. Tu in tam bi ji morda dala she prav, pridruzhila bi se zlahka njenemu mnenju, na tihem sem si celo zazhelela, da bi pisateljico kje srechala na samem in jo hudomushno vprashala, zakaj se je s tem fantomskim in neoprijemljivim ljubimcem njena junakinja sploh druzhila, in zakaj on z njo. Zakaj sta se sestajala v hotelih (da bi pomagala hotelirjem z nochninami in she s chim, kar jim omogocha premostiti finančne težhave?), ko pa se ni med njima chisto nich dogajalo, kaj shele, da bi se zares zgodilo, ne lepega ne spotakljivega; ni niti poshtenega prepira ob definitivnem slovesu, nobene scene blaznega ljubosumja z dretjem in vpitjem, kakrshnih smo vajeni iz filmov in romanov, nobenega krvoločnega pretepa z valjanjem po tleh ali vsaj po blazinah? Nich. Zhe dolgo nisem imela opravka s tako asketskim in bledikastim parom ljubimcev, kot da nista rdecha pod kozho. In zmoreta dihljaj najstnishke strasti le pri zamenjavi sporočilc po telefonchku: moja najdrazhja, neponovljiva, enkratna, ob tebi zagorim kot slamnat otep, shkoda, da je ta minikres tako kratkotrajen ... Ta dva she vode ne bi skalila, kaj shele, da bi nataknila roge svoji boljshi in slabshi polovici. Zame ni uganka zgolj to, zakaj sta se razshla, marvech je she vechja, zakaj sta se sploh shajala. Najbrzh se nista vedela kam dati in sta ponevedoma zabredla v psevdoljubezensko razmerje. Ja, tudi to se dogaja med zemljani, in che se, se taka razmerja lahko preselijo tudi v roman in postanejo njegova shibka ali (ne)hvalezna tema.

Slovenska kriticharka Vrhchajeva bi se morala ustrezno zamisliti, namesto da se je izgubljala s pisateljichinimi banalnostmi in zhe branimi – déjà lues – nepomembnostmi, che bi jo le prebirala vsaj za milimeterchek bolj poglobljeno in bi bila pri tem za prstek bolj prenikava, in nato predlagati urednishtvu *Literature*, ki se ukvarja tudi z zalozhnishtvom, naj skliche simpozij o dveh temah Brine Svit, ki

sta v teh hudih kriznih chasih, ko so nam Ministrstvo za kulturo – tebi nich, meni nich – odpravili in ga potisnili v drugo ali tretjo ligo znotraj vechjega ministrstva, zelo primerni za premislek in za postavitev stvari na svoje mesto. Kot chastno gostjo in govornico bi seveda povabili tudi Brino, da bi slovenskim literatom (do)povedala tisto, chesar sami nemara niti ne slutijo, kaj shele, da bi to vedeli, in da bi o tej malce neprijetni danosti le zacheli premishljevati in rachunati nanjo kot na smrt, da bi bili vsaj za silo pripravljene in ne bo prehudo, ko bo tudi njih doletelo.

Brina v slovenski izdaji knjige namrech omeni, da je njena *Hvalnica lochitvi* pred tem zhe izshla v Parizu v francoshchini pri slovitem Gallimardu. Na str. 26 lahko beremo naslednje napol vznesene, napol sladko zaprepadene vrstice: »Povzpnem se v drugo nadstropje chastitljive zalozhnishke hishe Gallimard, glede katere se moram she zdaj tu in tam ushchipniti, da se prepricham, da je res: da sem tudi jaz del te hishe, ki bo kmalu praznovala stoletnico zalozhbe, kjer so bili doma Gide, Proust, Camus, Sartre, Céline, Simone de Beauvoir in kjer lahko srechujesh pisatelje, kot so Philip Roth, Ian McEvan, Milan Kundera, Orhan Pamuk ...«

Res lep dosezhek za slovensko sorojakinjo in francosko pishocho pisateljico, da jo izdaja Gallimard in ji tiska celó besedilo, ki je pri nas, milo recheno, zelo nizko ocenjeno s strani kritike, nizhje se najbrzh sploh ne bi dalo, se pravi delo, ki je od **a** do **z** vprashljivo (v slovenskem prevodu pa od **a** do **zh**). Avtorica sicer nadvse zgledno poskrbi, da so njena dela izdana tudi v domovini; daljnovidne, a dokaj zamudne poteze, ker vechino teh del tudi sama prevede oz. prelije v materinsshchino.

Pri tem pa se zastavlja vech neizogibnih vprashanj. Zakaj Gallimard objavlja tako zanich rechi? Kaj prichakuje od njih? Komu so namenjene? Kaj ima za bregom? Zakaj ga ne motijo ponavljanja enih in istih shtorijic, ki nashi kritiki zhe presedajo? She zlasti, che pomislimo, da ni kril stroshkov tiska za to knjigo noben francoski drzhavni sponzor ali mecen, torej se tam ne grejo denarnih garancij, kot vechina nashih zalozhb, ki ne tvegajo nich, Gallimard je Brino izdal za svoj *cash* in na lasten riziko. Che bo knjigo (raz)prodal, bo od nje imel dobichek, che bo pretezhno oblezhala na polici, pa si bo ustvaril izgubo. She na nobeni Gallimardovi beletristichni knjigi, ki je bila napisana neposredno v francoshchini, nisem opazila nam dobro in predobro znane formule: *Knjiga je izshla s financhno podporo Javne agencije za knjigo RS*; ta opomba je pri nas zhe zacementiran obichaj, s kakshno redko izjemo, ki potrjuje pravilo. She najbolj slovutih in razvpitih slovenskih pisateljev in pesnikov (Jancharja, Flisarja, Borisa Pahorja, Tomazha Shalamuna ...) nashi zalozhniki ne tiskajo, che jim drzhava v celoti ne pokrije stroshkov. Kazalo bi Brino vprashati, kako ji je uspelo. Saj njen dosezhek res ni kar tako. Kaj pravzaprav pomeni biti del Gallimardove hishe? Kakshne koristi, pravice, prednosti ima zato? In s kakshnimi dolzhnostmi so pri tem tudi njo oprtali, kot so verjetno vse ostale?

Na str. 31 Brina z grenkim priokusom navaja, da so jo po 28-ih letih pisanja za sobotno prilogo *Dela* kar na kratko odslovili po e-poshti, chesh da njenih zapisov in prispevkov ne potrebujejo vech (v smislu: hvala, adijo, lepo se imejte). Tako je

nenadejano izgubila možnost honorarja, a namesto da bi se vdajala malodushju in zameri, je rajshi chisto realno preudarila, da si bo morala najti »nekaj drugega«, kakshen drugachen vir dohodkov: »Razen che poskusam staviti vse svoje frnikole na literaturo, kar morda v teh kriznih chasih ni najbolj priporochljivo: **she posebej za nekoga kot jaz, ki je na trgu in ga ne subvencionira mama Slovenija, kot moje literarne kolege.**« (Zadnji del stavka sem podchrtala jaz.)

Vsem tistim slovenskim mochno privilegiranim literatom, ki jih kar nonstop – ne samo enkrat ali dvakrat v zhivljenju ali celo nobenkrat – subvencionira mamica Slovenija (po dolgoletnem in hvalevrednem zgledu nekdanjega tatkota socializma, ki ga dandanes vsi povprek nehvalezhno zanichujejo, zlasti tisti kulturnishki crkljanchki, ki so najvech imeli od njega), priporocham, da bi Brini Svit napeto prisluhnili. Preprichana sem, da bodo postali potem, ko se bodo primerjali z njo in vsi preseneчени uvideli, da se jim she predobro godi, manj kritichni do literarnih razmer in domache kulture, ki jo lahko konec koncev she vedno zastonj zajemajo s polno zhlico.

Brini Svit pa prijateljsko in malce zvijachno svetujem, naj se dobrika in prikupi Slavku Preglu, direktorju JAK in vnetemu pobudniku kulturne akcije, po kateri naj bi drzhava dajala stotici preverjeno nadarjenih pisateljev in umetnikov (le kdo bo njihov zaprisezheni garant?) kar visok penzijonchek, menda 2000 evrov mesechno (naj me kdo popravi, navzgor ali navzdol, che sem se pri cifri ushtela), da bodo lahko siti in spochiti in brez vsakrshnih bivanjskih skrbi nemoteno snovali in ustvarjali svoje umotvore. Verjetno Pregl she ni v celoti nashel te centurije genialcev in kot Diogen s svecho pri belem dnevu ishche zadnjih pet, torej kakshno mesto she ni zasedeno. In naj zato she njo priflika v seznam, zhe zaradi njenih dosezhenih in presezhenih zaslug na trasi Ljubljana – Pariz in obratno (Pariz – Ljubljana). Potem bo she bolj utrjevala te kulturne vezi in za navrh ponesla slavo vojvodine Kranjske tudi v Latinsko Ameriko, in med sambo in tangom pa rumbo in salso bo lahko patriotichno navijala in sklepala literarne pogodbe v nash prid.

Glede Slavka Pregla, naj bo she tako ljubezniv in priljubljen pisec za mladino in otrochad in po aspektu prav direktorsko omikan gospod, da ga je prijetno videti, pa s krvavechim srcem predlagam, da se mu she pred iztekom vzame mandat pri JAK. Sicer prav krvavo potrebujemo ljudi z vizijami, vendar se obenem bojimo tistih s prevech razbrzdano, na moch naivno in otrochjo fantazijo, ki nepremishljeno bluzijo in se jim kar naprej nekaj zanesenjashko neuresnichljivega sanja, zato nam velikodushno razpechavajo le iluzije, ki se na koncu sprevrzhejo v grenka razocharanja.

Tam na obrezhju
prezhi smrt na nas s
priprtimi ochmi.

In zhe spet chasnikarske marnje. Vsakdanje proze se prav ne znam ostresti. Poezija in prevajanje se me tudi danes na široko izogibata.

Sobota je, dan pred veliko nočjo, vreme zunaj aprilsko, rahlo vetrovno pa spremenljivo oblačno ali jasno, kakor pach vzamete; namesto da bi se dopoldne pobrala kam na daljši sprehod, sem se zasedela v dnevni sobi in brala, brala, brala ves bozhji dan chasopise, z opoldansko 15-minutno pavzo za improvizirano kosilo (oblozhen kruhek z velikonočno pečenim prshutom, prst chardonneya in zvrhano skodelo vrtnih jagod), ki mu je sledilo bralno nadaljevanje in konec maratona. Zachela sem s trzhashkim *Primorskim dnevnikom*, zaradi lokalnih novic. Sledile so s podobnim vrstnim redom koprške *Primorske novice*, nato ljubljanski brezplachni *Zburnal*, v katerem se zhe na prvi strani neki zgovorni in napredni zhupnik iz Andrazha pri Polzeli, odločno preobilen in zamashchen, pritozhuje chez svoje farane, ki hodijo v cerkev le she, ko so v hudi stiski. Po njegovem mnenju kriza ni le materialna, je tudi duhovna. Saj so ljudje pozabili za smisel velike nochi, ker jih ob njej skrbi samo to, kaj bodo pojedli. Sodech po njegovi telesni obilnosti, tudi lichka ima lepo napihnjena kot kakshen debelushast dojenček, in po tem, da njegovih ovchic ni mnozhichno v cerkev, je odlichen indikator ali zanesljivo znamenje, da v Polzelo in njeno okolico kriza she ni pridrsala in she ni zares prizadela krajanov, kar je vsekakor dobro znamenje. Lepshega si niti ne kazhe zheleti, saj Boga, v najboljšem in najslabšem primeru, lahko molish in chastish tudi doma; sploh ni recheno, da se nahaja samo v cerkvi in nikjer drugje. Prej nasprotno: tudi v cerkvi, sicer pa vsepovsod. Kaj ni bozhja vsenavzočnost izprichana in potrjena z dogmo? Je. No, ni posebnih razlogov za pesimizem ... Na koncu sem vzela v roke she *Delo* in seveda konchala bralno turo z obvezno sobotno prilogo. Rezultat? Popolnoma sem se zamorila. Pa niti nedelja ni, kaj shele tuzhna, da bi v predalu izbrskala pishtol'co ali kakshen prirochen zhenski revolverček (shtrik ne ustrezja mojim estetskim kanonom!) in se – pum! – fentala. Rekoch: Adijo, zemlja in ljudje, lepo vas pozdravim!

Ne boste verjeli! She najbolj sem se navelichala Mershola. (Prenajedla sem se ga kot potice s prebogatim nadevom in me zdaj dajejo prebavne motnje.) Z litanijami mnenj bralcev glede njega *za* in *proti* v rubriki PP 29, ki se vlechejo zhe kot slabo leto ali kurja chreva. Mershola imam zhe vrh glave. Shtrli mi iz ushes, zhepov, rokavov in ust. Orkotron, mar udba in ozna nekoch v davnih lepih chasih nista imeli slabega ali dobrega milijona ovaduhov, shpeckahel, vohljachev, obveshchevalcev, James Bondov, konfidentov itd? Imeli sta jih. Tako je bilo vsaj recheno she pod Jugo; ni bilo treba niti chakati na osamosvojitve Slovenije, da smo to javno tajno zvedeli in o njej zhe v tistih davnih chasih bolj ali manj sproshcheno – prej bolj kot manj – in vechkrat prav razigrano chebljali, kramljali in tudi marnjali in nato she kaj pikantnega in zhgechkljivega dodajali itd., pach v stilu: kdor kaj vech ve, pa naj pove in naj she kaj sochnega doda in pribije. Sploh ni mogoche, da o teh rezhimskih, le vchasih rafiniranih metodah poizvedovanja, koliko je ura na nashem turnu in na zvonikih po svetu (najvechkrat je shlo za prav naivne in primitivne, policijsko obarvane prijeme), kakshen posameznik ne bi nich

vedel. In o tem regimentu angelov varuhov smo se (napol) javno pogovarjali zhe pred petdesetimi leti. Za nameček je bilo she slishati, da so tudi oni imeli nad sabo kakshnega arhangela pa kerubina in serafina, ki so noch in dan bedeli nad njimi, da se ne bi izneverili poverjeni misiji in prestopili v nasprotni tabor. Na ta rachun smo se med sabo zhe shalili. Ko smo koga sprashevali, chesar nismo vedeli, recimo, ali bodo jutri v trgovini s konfekcijo res prodajali poplin brez tochk in ga bo vsak chakajochi dobil toliko, da si bo z njm lahko dal skrojiti moshko srajco ali zhensko bluzico, smo zacheli s formulo: Ti, ki si vedno zelo dobro informiran(a) in si kot udba ali ozna, ki »sve sazna i sve dozna«, ali kaj vesh o tistem poldrugem metru poplina, ki bo jutri naprodaj? Dotichnik je obichajno vedel in nam je za navrh priporochil, naj gremo chakat pred trgovino zhe ob shestih, to je dve uri pred odprtjem, ker bo naval, imajo pa le dolocheno shtevilo metrov blaga, premalo za vse. In smo kar trumoma tekli ob shestih, nekateri she pol ure prej. Drugich pa, ko so isti znanci nas nagovorili s »ti, ki vse vesh« in so nas enako norchavo primerjali z ozno, smo bili vsi veseli, da jim zdaj mi lahko postrezhemo z informacijo. Malce strashljiva ozna se je zhe spreminjala v vic in je zazvenela skoraj domache in znano, vidno je postajala manj strashna. Sicer she vedno ne ravno prijetna ustanova, vendar zhe precej podobna amerishki CIA in neizbezhna kot policija, ki je navzocha po vsem svetu, v enomishljenjskih rezhimih katerekoli barve in vere pa ima obvezno she trshe, ozkosrchnejshe manire. Zhe takrat smo tudi vedeli, da so oznini shpijonchki iz vseh socialnih plasti, od najnizhjih do vrhnjih, in da se razvrshchajo v vech kategorij. Eni so v njej iz idealnosti, preprichani, da pomagajo k rasti in razcvetu domovine; drugi iz strahu, da bodo ob sluzhbo, che odklonijo sodelovanje; tretji iz oportunitizma (v smislu: tako mi bodo vsaj dali mir in mi ne bodo shkodovali); chetrti iz koristoljubja (v smislu: potrudil se bom, da jim bom vshech in si bom tako v sluzhbi izboljshal polozhaj, postal bom nemara vodja oddelka ali celo direktor); peti iz prijetnega obchutka, da so zdaj pomembni, ko so jih vodilni ali kar oni od notranje uprave izrecno povabili, da jim pomagajo, pa she kakshen sholdek so jim stisnili v pest in jih odobravajoche potrepljali po rami; shesti iz zavisti (v smislu: potunkal bom kakshnega osebnega zoprnika, prav mu bodi, domishljavcu, naj zve, oshabnez, da ni samo on bog in batina). Prvih in zadnjih se ni ravno gnetlo, iz onih vmesnih pa je nastala glavnina tistega famoznega milijonchka ali bataljonchka angelchkov varuhov. Domnevam, da se je vsaj deset ali pet odstotkov od njih medtem povzpelo zelo visoko, zlasti v politiki kot na najbolj obchutljivem in najbolj rentabilnem polju. In tam na vrhu kot kakshni sokoli ali kondorji – vchasih kot bozhje oko v trikotniku – lebdiyo in kraljujeyo nad nami, navadnimi in nepomembnimi drzhavljani, ki se nismo znali nikamor preriniti, nepomembni prej, nepomembni zdaj in za naprej, navadna raja, dobra le na volishchih kot anonimni, a nepogreshljivi glas. In omenjeni (p)tichi nam deliyo napotke in nas vsevedno uchijo demokracije, vsi prezheti z njo in zagreti od nje, saj je pojmovno bolj raztegljiva od elastike, oni pa so kot *passé par tout* nadvse prilagodljivi znachaji; tako je pach od pradavnine, bog nam pomagaj ali se nas usmili, ker tega sami ne zmoremo.

No, o Mersholu smo zhe slisali chisto dovolj in she prevech, vseskozi pa smo ga – le priznajmo! – strashno radi brali, saj je iz njegovih porochil najpogosteje vel svetovljanski duh, prishtevali smo ga med socialistichne aristokrate, enako kot po peresu Bojana Shtiha, Ceneta Vipotnika, Cirila Kosmacha, Jozheta Kosharja, Edvarda Kocbeka, Dushana Pirjevca, Matjazha Kmecla in she (marsi)koga, recimo diplomata Alesha Beblerja. Skrajni chas je, da Mershola damo ad acta in se sistematically lotimo vseh ostalih odstotkov na moch sumljivih osebkov, ki so se po lojtrcah, s klina na klin, povzpeli tja gor do mrenastih oblachkov in cirokumulusov, da si ne bomo po nemarnem delali napachnih predstav, da se je shel zaupnika ozne samo on, vsi drugi, podobno tezhki in she tezhji kalibri domnevnih prishepetovalcev pa naj bi bili sami chistokrvi disidenti in demokrati zahodnega tipa na kvadrat od prve ure, komunisti in podobne spotakljivosti pa naj bi bili zgolj po sili razmer in iz plemenite pozhrtvovalnosti.

Che je »konfidentom« po zakonu prepovedano mesto, ki ga Mershol zaseda v parlamentu, naj ga skrbniki zakona chimprej odstranijo, nam volivcem pa naj natanchno povejo, zakaj tak ukrep, da ne bomo mislili, da gre zhe spet za navadne politichne ribarije na najvisnji ravni z znanimi igricami »kdo bo koga«. Che pa ni take zakonske klavzule, svetujem vsem tistim, ki tega ali onega nalashch izbezajo in izpostavijo nekakshnemu linchu, da se potem ljudje nad njim lahko zgrazhajo in tudi izzhivljajo, naj rajshi popestrijo svoj izbor she z ostalim potencialom nekdanjih ovadushkih dush in sedanjih povzpetnikov vseh barv in odtenkov, in seveda naj najpoprej pometejo pred svojim pragom, shele nato pred sosedovim, da ne bo treba za to delo poklicati mestnih smetarjev, to pach le povecha stroshe chishchenja. Bo bolj higiensko. Nihche pa nikomur ne more odvzeti pravice, da Mershola ali kogarkoli ne voli, che mu ta ni vshechen ali mu je celo odvraten; naj ga pach ne voli, che se mu zdi oporechen in neprimeren za dolocheno funkcijo. Verjetno bodo nashli vech kot enega somishljenika in tudi tiste, ki mislijo drugache. Jaz sodim med drugache misleche, ker chasnikarja Mershola poznam le po napisanih chlankih, drugache pa o njem ne vem nich ali malo, premalo, da bi se lahko shla njegovo sodnico. Naj ponovim: njegova porochila in komentarije sem rada brala, tudi ko se nisem povsem strinjala z njihovo vsebino. S svojo vestjo, che pisca kaj tezhji, pa naj opravi sam, pred bogom, pred samim seboj ali pred kakshnim rednim tribunalom; nas laikov, ki o njem ne vemo vech od »rekla-kazala govoric«, se to podrochje sploh ne tiche, karkoli obtozhujochega bi zinili, bi shlo za bolj ali manj prazno chenchanje in odvechno jezikanje, to pa se ne spodobi iz nobenih ust.

Amerikanci vsekakor, oni znajo
skladati nestrukturirane verze,
mi pa,
obichajni pripovedniki,
ne moremo drugache, kot da pishemo zgodbe.

...

O knjigi, ki chaka boljshih dni v "bunkerju" Jih bo dochakala? (Pol stoletja dolg pogled skozi oči Janeza Menarta na svet, ki ga je obdajal)

Berem Menartov *Dnevnik 1953-2000*, ki sta ga izdala in založila Društvo Mohorjeva družba in Celjska Mohorjeva družba v Celju leta 2010. Vse pravice pa si pridružuje Celjska Mohorjeva družba. Hitim kot nora, ker moram izposojeno knjigo vrniti koprski študijski knjižnici najkasneje do 19. aprila, to pa pomeni danes, če ne včeraj, a sem shele na strani 535, chaka me she 24 precej gosto potiskanih strani, da pridem do konca. Pavchkov preludij *Moj Menart* in Glavanov epilog *Poetov dnevnik* sem prebrala na zacetku in vechkrat si ogledujem tudi slikovno prilogo na koncu: Menart pri svetem obhajilu, 1937; pri birmi z botrom, 1940; prve pochitnice v svobodi, 1945; kot vojak JLA, 1950; ob izidu *Chasopisnih stibov*, 1960; z zheno Tonko in hcherko Barbaro, 1961; med ustvarjanjem, 1960; na Nebotichniku, 1960; pod zmajevu glavo, 1960; srechanje z Abrahamom, 1979; kvartet iz *Pesmi sbtirih*, 1990; Tanjugov portret, 1990; zakonca Menart v zrelih letih, 1995; pesnik, zhena Tonka, hcherka Barbara in vnuchka Marushka, 1999; Menart akademik, brez datuma; pred vojvodskim prestolom, okoli leta 2000, in ob 70-letnici Kajetana Kovicha v gostilni Shestica vsi shtirje pesniki *Pesmi sbtirih* plus Ivan Minatti.

Shkoda, da niso dodali tudi Menartovega predzadnjega avta, ki ga je v teku let sam krpal in popravljal in ga vozil – ne boste verjeli – chetrt stoletja. To se pravi ljubeche paziti na robo, ne pa kot dandanes, seveda kdor si lahko privoshchi, navdan s filozofiju zapravljanja »kupi in zavrzi chimprej«, potem pa spet nabavi kaj she bolj novega in pozheljivega. Ko je Menart ponovno videl avto po dveh letih, junija 1994 (podaril ga je bil sorodniku Tonetu), je vzradoshchen vzkliknil: »Kar lepo mi je pri dushi, ko ga she vidim "zhivega". Jaz sem ga imel 25 let, zdaj jih ima zhe 27.«

V bistvu sem prebrala Menartov *Dnevnik* v celoti, saj sem mnoge strani sproti prebirala zhe pred dvanajstimi leti v sobotni prilogi *Dela* med 12. februarjem in 4. marcem 2000, a na zhalost sploh she nisem odkrila, zakaj sta po izidu pred dvema letoma zhena in hcherka, kot je bilo vechkrat recheno, pokupili skoraj vso naklado, tako da ni vech naprodaj, dostopen je le v določenih slovenskih študijskih knjižnicah, ki jih je zelo vestno nashtela podsekretarka Javne agencije za knjigo Vlasta Vichich v PP 29 sobotne priloge *Dela* 14. januarja 2012.

Skusham razumeti, zakaj sta ti dve, od pesnika najbolj ljubljene osebi in najblizhji sorodnici na vsem lepem postali tako strogi cenzorki ochetovega in mozhevega literarnega dela, da mu – kratita besedo. Prav gotovo iz ljubezni in iz skrbi zanj, brzchdas da ga ne bi bralci narobe tolmachili in da bi ga zavarovali pred ochmi kritike, ki pa se jih Menart sploh ni bal, saj je kar neustrashno plaval proti toku, ne glede na sodbe in mnenja marsikoga, cheprav mu ni bilo vseeno, kaj mislijo ljudje. In kar z veliko mero ironije in avtoironije in naravne nagnjenosti do kljubovanja proti vsaki obliki pritiskov in nasilja je pisal, kar je pisal; prav vztrajno je popisal cele svezhnje strani in se kdaj pa kdaj tudi sprasheval, zakaj to pochne. Na primer

na str. 422: »Zakaj to sploh pisem, ne vem. Morda za pomoč pri kakih spominih. Včasih se mi zdi, da za svoje bližnje, za skupen spomin, ko me ne bo več. Včasih se mi zazdi, da bi bilo kaj od tega, kar slišim in dozhivim, zanimivo gradivo tudi za shirshe namene.« No, z objavo *Dnevnika* alias »tega gradiva« je Celjska založba uresnichila to pesnikovo tiho, vendar tudi izrazheno zheljo v zvezi s shirshimi nameni. Svojce pa – govorim na splošno – prevechkrat muchijo mnenja ljudi ali drugachni pogledi na iste stvari, da zachnejo trepetati za svojega dragega, in v strahu, da se ne bi osramotil ali osmeshil. Tu pa tam jih namrech Menart prav simpaticno poka (v stilu milo za drago: daj ga, hudicha, vrni mu, saj ti ni brat, mar te je on shparal?), da se nasmejesh do solz; včasih prenaivno od sorojakov, ki se nepremishljeno grejo visoko politiko in usposobljenost za herojska dejanja, prichakuje prav chudezhe, ki jih očitno nismo niti zmozhni (prej obratno), v strahu, da ne bi tudi svojcev osmeshil. Po nasvetu kakshnega dvomljivca ali skrupulanta ali oportuniste, pa tega in onega »strokovnjaka« ali mojstra skaze ter dezhurnega suflerja, ki znajo vlivati le strah in pomisleke, sta se zheni in hchi pach pustili omajati in preprihati, da je za Menarta in za vse she najboljše, da se *Dnevnik* za zdaj spravi v bunker, podobno kot v starih, tu in tam prej nojevskih kot razsvetljenskih chasih; bolje kot pogledati resnici v obraz je zatisniti oči in glavo zariti chim globlje v pesek, in tam v pesku ali v bunkerju naj se *Dnevnik* medi, chakajoch boljshih konstelacij. Kakshna shkoda! Prikrajshali so nas med drugim za posebno zabaven literarni trach, z nazornim prikazom kulture in prosvete v zakulisju (she brez posrechenih mask in kostumov, pol ure pred predstavo, v neglizheju), pa za zelo pouchen in zanimiv evokativni sprehod skozi povojni chas v Sloveniji, zlasti v Ljubljani in tam okrog. In za nepozabna mala in velika dozhivetja. Avtorju so arbitersko odvzeli prilozhnost, da bi se bralcem she bolj prikupil s svojim duhovitim naturelom in bi postal she bolj splošno popularen. Knjigo sem s posebnim veseljem prebrala, vkljuchno s str. 99, kjer se je Menart obregnil tudi name – in jaz se z njim popolnoma strinjam, cheprav sem se za tisti svoj nekdanji chvekashki greh vsaj nekajkrat zhe javno pokesala in spokorila; obzhalujem pa, da je medtem zhe umrl, ker bi mu – javno ali na shtiri oči – povedala zachetek zgodbe in tudi njen konec, ker se je on dotaknil le tistega vmesnega TV koshchka. Strinjam se tudi z njegovim odklonilnim refrenom na rovash avantgarde in modernistov, cheprav so bili meni nasprotno zelo vshech in blizu, vendar to ni bilo ovira, da mi ne bi ugajali tudi bolj »tradicionalni« (recimo jim tako), a chisto samosvoji in tudi zelo pogosto inovativni pesniki (Menart, Fritz, Zlobec, Hofman, Minatti itd.), da niti ne omenjam pesnic, ki so bile praktichno omalovazhevane in diskriminirane chisto od vseh, saj pesnishtvo she dandanes – pishi in beri: leta 2012 – vsepovsod, ne samo pri nas, velja za prominentno moshko opravilo, zhenskam visokostno odstopijo kvechjemu le vlogo muz, heter in ancil (dekla sem Gospodova) in prilozhnostnih brenkachk in sviravk ljubezenskih pesmi, ki jih kajpak, ko liriki – oni pravi – mozhujejo med sabo, uvrshchajo (ne)prizanesljivo med manj vredno ali kar pogroshno blago ... A povrnimo se k Menartu in njegovim nasprotnikom.

Pri avangardistih so me pogosto odbijale le njihove nekdanje resnično prepotentne, ekskluzivistične in arogantne metode. Sštevilni knjizhevniki in poznavalci slovenskega leposlovja se še v danasnjih chasih vechkrat sprashujejo, kako bi se pri nas razvijala poezija, če bi Anton Ocvirk objavil Kosovelove konse in integrale istochasno s pesmimi, ne pa nekaj desetletij kasneje; mnogi so mnenja, da bi se slovensko pesništvo odvijalo in razvijalo chisto drugache. Jaz se vchasih rajshi sprashujem, kaj bi bilo, če bi bila nasha avantgarda le avantgarda 24 ur na dan, ne pa tudi glavna zaviralka vseh ostalih slogov in smeri, če bi bil torej njen umetnishki credo »zhiveti in pustiti zhiveti« ali pa vsaj »zhiveti in pustiti umreti«, ne pa – zhiveti in vse drugo zatreti, če ne zlepa pa zgrda, z vsemi razpolozhljivimi sredstvi. No, kaj bi bilo? Si skoraj ne morem predstavljati. Mali raj za vse. Najbrzh prelepo, da bi lahko bilo res. No, je, kar je, se ne da pomagat.

A naj bo vsaj na glas recheno. In Menart je v tej knjigi eksplicitno in implicitno povedal, da mu je bilo zaradi tega vchasih tudi gorje. Naj ponovim, kar sem zhe povedala, da ne bi kdo preslishal: shkoda je, da so vzeli to knjigo iz obtoka. Vprashanje Tonki in Barbari: Se ne bojita, da vama bo kdaj kasneje zhal, da sta se postavili nad mozhevim in ochetovim literarnim delom za suvereni razsodnici, she hujshe – njegovo nadarjeno pero sta podredili lastni volji?

In to kljub slavospevu Toneta Pavchka in strokovnim mnenjem dr. Mihaela Glavana, JAK-a (saj ta ustanova ne subvencionira za tisk nezrelih in neprimernih besedil), in tudi celjski izdajateljici in zalozhnici sta brez vsakega pomisleka in ugovora objavili *Dnevnik 1953-2000*. Torej? Ali se ne bi usedli za tisto domacho mizo, kjer sedite leta 1999 she v kvartetu, ob steni, ki je, se zdi, toplo obita z lesom, in ponovno, iz potrebne distance, chustveno chim manj prizadeti, če se le da »a mente fredda« (preudarno, premishljeno ...), kot bi rekli nashi italijanski sosedi, onstran trenutnih bolj ali manj zasebnih strahov ali interesov, in za navrh povabili she vnuchko Marushko, ki se je iz otroka medtem razvila v mlado samostojno mislecho in chutecho zhensko, naj pove, kaj misli o tej za nas, to je zame in za marsikoga, nerazumni prepovedi in tako drastichni hishni cenzuri? Vsi mi bi prav radi zvedeli kaj vech o vajinih verjetno zelo resnih in tehtnih argumentih. Radi bi vama dali celo prav in se postavili na vajino stran, če bi nam utemeljili svojo odlochitev kot edino mozhno in pravilno. Skratka, radi bi razumeli, kaj je tako strashno narobe z *Dnevnikom*, da si po vajinem mnenju ne zaslushi stika s shirsho javnostjo, da bi ga lahko kdor koli, ki se mu ne smili dati zanj 33 evrov in she kakshen centek vech, kupil v knjigarni ali naročil po internetu.

Dostopen pa je – o ironija usode! – vseeno vsem tistim Menartovim bralcem in obchudovalcem, seveda s precejshnjo chakalno dobo, ki so tako vztrajni, da si knjigo izposodijo v kakshni shtudijski knjizhnici za določen, precej kratek chas, kot sem si jo jaz, in zdaj me knjizhnicarji po tihem zhe fiksajo, ker sem za nekaj dni prekorchila izposojevalni rok, in me pozivajo, naj jim knjigo chimprej vrnem, ker novi proshnjiki zhe nestrpno chakajo v vrsti. Jaz pa bi rada o njej she razmishljala, she kaj na listke ali na robove – če bi bila moja – pripisala, to in ono

tu in tam podčrtala in kakšen pasus ponovno prebrala in kakšno trditev odobravajoče pokomentirala, s kakšno drugo pa se ne strinjala, saj sploh ni obvezno, da mislimo vsi enako.

Kakšna škoda, pa čeprav tudi v tej knjigi – kot zhe skoraj v vsaki slovenski knjigi – shkrati sicer ne mrgolijo, a tudi ne manjkajo, in jih je za moj okus celo preveč. Domachi zalozhniki se bodo morali zamisliti in dejansko kaj storiti, ne le retorichno stremeti po odpravi vseh teh malih, velikih in srednjih kiksov, ki knjige le kazijo. Odpraviti bo treba tudi nedoslednosti pri pisavi oz. sklanjatvi tujih imen, ki prav na glas klichejo kakšnega korektorja. Ob ponatisu – che drugega ne, a rajshi vse – popravite vsaj tiste mnoge nonstop narobe sklanjane Lamartine, z odvečnim nemim končnim e-jem (Lamartinea, Lamartineu, z Lamartineom itd.). Ko bi se Slovenci, recimo, shteli za »Balkance«, zhe prislovichno površne in zanikrne, ne bi nich rekla, a bog ne daj primerjati nas z juzhnimi brati. Se smrtno uzhalimo, čeprav se največkrat nimamo za kaj. Naj bi se rajshi poboljšali. Pobljšanje nam sploh ne bi škodilo.

PRIPIS

Prijatelj, ki ni rachunalnishki teleban kot jaz, ki imam she vedno velike težave z rabo interneta (tudi zaradi kronichnega pomanjkanja chasa), mi je natisnil iz *Dela* neki davni chlanek o Menartovem *Dnevniku*, kjer je recheno, da »vdova in hchi sta si premislili«, za navrh pa mi je podčrtal she vrstice: »... pesnikova hchi Barbara Menart Senica pa pravi: Gre za sposhtovanje ochetove volje. Pred smrtjo me je prosil, naj vse dnevnishke zapise unichim, ker niso namenjeni niti javnosti niti objavi. Che bi imel moch, bi to storil sam, a ga je smrt leta 2004 prehitela.«

Naj ji verjamemo na besedo? Navkljub tistim vrsticam izpod pesnikovega peresa, ki sem jih zgoraj navedla, v katerih vsaj brli ali tli in skoraj plamti tiha zhelja, da bi bilo to, kar je napisal in dozhivel, zanimivo branje tudi za shirshe namene? No, jaz ji verjamem. A kaj poreche na to, ko bi Max Brod ravnal podobno kot ona? Saj ni izpolnil samo pisateljve ustno izrechene zhelje, marvech je prekrshil prav oporochno zapoved Franza Kafke, naj pozhge vse njegove rokopise. Ni jih pozhgal, nasprotno, uredil jih je in poskrbel, da so bili objavljeni. Druzhini Menart v premislek.

Pripis k PRIPISU

Che bi Menartov *Dnevnik* gledala tudi z drug(achn)ega zornega kota ali ga hotela samo she dopolniti, bi se mi verjetno z lahkoto napisalo vsaj she kak ducat ljubeznivo ironichnih in vprashujochih strani o takratnih prichakovanjih in iluzijah, o shegah in navadah, ki jih zhe davno vech ni. Kot da je tisti svet v glavnem nekam potonil in za seboj pustil bolj malo sledi. Sebe in »utopljenec« skratka obvaroval pred mnogimi razocharanji, ki pa prezhivele she kako pestijo. Tekla bi beseda – kot penina v potokih – o penini, ki je tekla v potokih, da se ti je po njej med branjem prav zaskominalo, o domachih slavjih in gostijah, neobremenjenih s smrtnim strahom pred holesterolom ob vsakem bolj mastnem in slastnem

grizhljaju, o hrani in pijachi nasploh, pa o tabletah, lekih in zdravnikih in o nadvse prisrčnih sorodstvenih vezeh, kadar pesnik govori o vnuchki, hcheri in zetu (znamenitem, a ne posebno priljubljenem odvetniku Senici), jih non stop titulira z ... »otroci«, da ob nenehnih ponovitvah tega ljubkovalnega izraza kar zastmish: prishli so otroci, odshli bodo otroci, chakamo otroke itd. Prav v oči bode, da se je pesnik in akademik Menart kot oče, tast in dedek pochutil kot v svoji kozhi, vech kot odlično, in da so mu bile te tri vloge posebno pri srcu. In to ga dela she bolj prikupnega kot je zhe sicer.

Asimetrija je proces volje, primerljiva zveza je tudi
v arhitekturi, ko na primer asimetričnost nekaterih
modernih zgradb skusha izpostaviti kot odločilno prvino.

Pogovarjam se z Raymondom Carverjem

Med pospravljanjem stanovanja
se zalotim, da se vechkrat s kom pogovarjam.
Danes si ti na vrsti, Ray, in ni niti prvich.
Tudi v tem bi ti rada sledila,
ti, ki govorish z Joyceom,
ti, ki govorish z Baudelairo, m,
ti, ki govorish s Shelleyjem,
na njihovih grobovih, vedno.
Jaz samo chakam, da se tla posushijo.
Vem, da se bo zdelo retorichno
popolnoma banalno:
reci, da je med nama ocean,
jaz pa bi ga rada prekorachila.
Tvoja podoba na ovitku edicije Meridiani
strmi vame, vzbujaj simpatijo, ni videti, da si
bil nekoch alkoholik. Razumem te zadeve.
Rada bi ti govorila o prostoru,
ne le o tem oceanskem, ki naju lochuje,
ne le o tem, ki obstaja med viskijem in vinom,
ne le o tem, kar je med rokami, ki dodajajo
klesarski glini in marmorju,
tudi o tem, kar obstaja med nekom, ki nam pushcha besede,
in onim, ki nam jih oчитno ne pushcha – prostor.

Neki moj prijatelj, ki se ima za malega pesnika, me je nauchil:
prostor ni vedno enak samemu sebi,
deset centimetrov med dvema avtomobiloma
ni deset centimetrov v zakonski postelji.

Mislím, da ima prav. Ovemo se stvari,
 ko opazimo, da postajajo nenavzoche,
 izoblikujemo jih, da jih ponudimo komu v branje.
 To, kar nima globokega pomena
 – zhivljenje nima alternativ, navsezadnje to niti ni potrebno –
 ne pozhene korenin nikjer drugje kot na notranji locheni
 sestavi.*

* Mala opomba v zvezi s koncem pesmi – lahko jo preskočíte:

Prebrala sem zadnje verze vechkrat in zelo pazljivo, a she zdaj ne vem, ali sem sploh razumela, kaj je hotela avtorica povedati s to skoraj sentenchno skupino verzov. Pravkar sem jih ponovno malo manj kot analizirala, da bi zagotovo doжела sporočilo, a cheprav je prevod semantichno v redu, me vseeno obhajajo dvomi o pomenu, očitno je preglobok za mojo bolj plitvo pamet. Naj se zatechem k pesnici po nedvoumno razlago? Na zhalost ni samo ona enigmaticzna, shtevilni pesniki, in ne le tuji, tudi domachi, si kar podajajo shtafeto hermetichnosti, prepričani, da jih vsak tepec nikakor ne sme razumeti. (Danes se vdajam celo pesnishkemu cinizmu, kot ste – dragi bralci – brzhčas opazili. Očitno sem se nekoliko prenazhrla poezije, in she bolj osebkov, ki jo klamfajo.)

Potrebno pojasnilo: Verzi med gornjimi zapisi so delo italijanske pesnice in pripovednice furlanskega rodu Patrizie Dughero, rojene v Trentu leta 1960. Razen zadnje najdalšhe pesmi so vse ostale iz zbirke *Luci di Ljubljana* (Ljubljanske luchi), ki je izshla leta 2010 pri založbi Ibiskos (Empoli, v okolici Firenc), zadnja pa je iz *Le stanze del sale* (Solne dvorane), za katero je prejela mednarodno nagrado Renato Giorgi, ki jo zhe vech kot poldrugo desetletje razpisuje revija *Le Voci della Luna*, financhno pa omogochia odbor za kulturo mesta Sasso Marconi pri Bologni.

Te verze sem vnashala, da bi razbila prozno zgoshchenost in enolichnost, lahko bi rekla kar prozaichnost in vchasih obupno pritlehnost povedanega, z bolj zrachnimi ali krilatimi besedami, da bi bilo vse skupaj lazhje prebavljivo in med branjem prijetnejshe za oči. Dandanes skoraj ne vemo vech, kaj je proza in kaj poezija, razen da prvo obichajno pishemo vodoravno in kar »durh marsh«, skoraj brez predaha, drugo pa bolj navpichno z vechjimi ali kar prevelikimi intervali, papir se nam očitno ne smili, ne shtedimo ga skopushko, z njim se gremo prej potrato, kar je po svoje nadvse lepo občutje razkoshja. Sicer pa nam je Andrej Brvar lani pripravil pri Shtudentski založbi antologijo slovenske pesmi v prozi (!) z zgovornim naslovom *Brez verzov, brez rim, zajemajoch* od Janka Kersnika (1852-1897) do Robija Simonishka (1977), to se pravi dobro ali slabo stoletje poezije v prozi. Toda ne vem, ali nas je kaj prepričal, da gre zares za poezijo, kamuflirano v prozo; skoraj vsi smo imeli vtis, da nam razpechava prepakirano prozo, in to ne vedno najboljshhe kakovosti, ki jo je preimenoval v liriko, da bi iztrzhil boljshi honorar zase in za dokaj redke in she zhiveche pesnike.

Bela tishina,
 predirni vonj po smilju
 se kar stopnjuje.

Dokumenti

Dokument 1

Rajko Shushtarshich

e.m. urednistvo@revijasrp.si

i.a. <http://www.revijasrp.si>PROGRAM *REVIJE SRP* JE IZPOLNJEN

Sposhtovani!

Naslovnika nimamo (navadno je bilo to MzK RS), pa ne zaradi reorganizacije ministrstev, ampak zato, ker se nas je MzK RS odreklo zhe leta 1993, natanchneje, tega leta je diferenciralo – zavrglo *Revijo SRP* na javnem razpisu.

Vseeno zhelimo objaviti zaključno poročilo, naslovnik bi lahko bila slovenska kulturna javnost ali kdorkoli, morda nekoch v prihodnosti?

Dvajsetletni program zavoda *REVIJA SRP* je zdaj resnično izpolnjen – z izpolnitvijo dvakratnega desetletnega programa izhajanja *Revije SRP*¹ (to je od oktobra leta 1993 do oktobra leta 2012), natanko torej z izidom oktobrskega *SRP-a 111-112/2012*.

To bi bilo vse!

Morda le she vprashanje: Kako jo boste ocenili?

Ako pa bi koga zanimalo podrobnosti, si lahko ogleda vrsto prichujojih dokumentov, ali vsaj tega:

¹ Rajko Shushtarshich, Dokument 1, *Odprto zaprto pismo MK RS VII / Diferenciacija slovenskih revij in program neodvisne Revije SRP 2003 do 2012/*, *Revija SRP*, 51/52, str. 198:

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp51/dokum51/1dok51.htm>

»Program neodvisne *Revije SRP*

V prihodnji, upamo, **dolgoročni program *Revije SRP za leta 2003 – 2012*** lahko zapishemo le en stavek:

Dejavnost neodvisne *Revije SRP* je svobodna, resnična in ne nazadnje pogumna kulturnoumetnisha ustvarjalnost, taka, kot jo spontano sooblikujemo njeni sodelavci, skratka taka, kot je bila od svoje ustanovitve leta 1993 do 2002.

Kako ga boste ocenili?«

Pozdravljam Vas, Rajko Shushtarsich

Odg. ur.

V Ljubljani, avg 2012

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.
Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.

»Torej vsako bitje, ki občuti svojo eksistenco,
občuti zločin pokorjenosti in težji k svobodi;
che se she zhivali, ki so udomachene za sluzhenje chloveku,
lahko podrede shele potem, ko jim zatro nasprotno zheljo,
kakashna nesrecha je to lahko za chloveka,
ki je edini resnichno rojen zato,
da zhivi svobodno.

Napravila ga je nenaravnega do te mere,
da je izgubil praspomin na svoje prvobitno stanje,
in na zheljo, da ga ponovno ozhivi ...
Vedno pa se najdejo eni, srechnejshi od drugih,
ti, ki so rojeni pod srechno zvezdo,
ki občutijo težho jarma in ne morejo vzdrzhati,
da bi ga ne stresli, ti, ki se nikoli ne navadijo na jarem ...

*Ko bi bila svoboda povsem izgubljena,
zurnaj tega sveta,
bi jo ti ljudje ozhhivili v svoji predstavi,
obchutili bi jo v **svojem duhu** in jo she vedno uzhhivali.*

Suzhenjstvo nikakor ni po njihovem okusu,
celo ko je to okrasheno, ne! ...«

Étienne de La Boétie

